

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DİSİPLİNLERARASI MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR
ANABİLİM DALI**

**MEDYADA EMEK HAREKETLERİNİN TEMSİLİ:
ÜÇÜNCÜ HAVALİMANI İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ**

ŞEVVAL YENERÖZ

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. SERHAT ÇOBAN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

**MEDYADA EMEK HAREKETLERİNİN TEMSİLİ: ÜÇÜNCÜ HAVALİMANI
İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEVVAL YENERÖZ

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. SERHAT ÇOBAN

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Şevval YENERÖZ

10/08/2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Serhat ÇOBAN, alıŐma sÜresince tÜm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Şevval YENERÖZ

anakkale, Ağustos 2022

ÖZET

MEDYADA EMEK HAREKETLERİNİN TEMSİLİ: ÜÇÜNCÜ HAVALİMANI İŞÇİLERİ ÖRNEĞİ

Şevval YENERÖZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Serhat ÇOBAN

10/08/2022, 147

Bu çalışmada, işçi eylemlerinin ve emek hareketlerinin medyadaki sunumu, farklı ideolojik yapılara sahip gazeteler ele alınarak van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi yöntemi ile incelenmiştir. Öncelikle Dünyadaki ve Türkiye'deki sendikal hareketlerin tarihi ile ilgili bilgiler verilerek neoliberal politikalar ile değişen ekonomik düzenin sendikalara ve medya alanına yansımaları anlatılmıştır.

Ekonomik ve siyasi ilişkilerin işçi sınıfının haberlerine nasıl yansıdığı, hem iş hayatında hem de hak arama noktasında kapitalist sistem içindeki varlıklarının endüstrileşmiş medyada nasıl sunulduğu irdelenmiştir. Van Dijk, haber metni içinde, aktör ve rollerinin belirlenmesinin, olayların neden ve sonuçlarının veriliş şeklinin, kelime seçimlerinin ve dilbilimsel özelliklerin gazeteler arasında farklılık göstermesini gazetelerin ideolojik yansımalarına bağlı olarak haber üretmesine dayandırmıştır.

Bu çalışmada, ideolojilerin yön verdiği haber dilindeki kodlamaların ve örtük anlamların çözümlenerek ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu nedenle van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eleştirel söylem analizi, Medya, İşçi eylemleri, Haber

ABSTRACT

THE REPRESENTATION OF LABOR MOVEMENTS IN THE MEDIA: THE EXAMPLE OF THE THIRD AIRPORT WORKERS

Şevval YENERÖZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Interdisciplinary Media and Cultural Studies

(Advisor/Supervisor)

Doç. Dr. Serhat ÇOBAN

10/08/2022, 147

In this study, the presentation of workers' actions and trade labor movements in the media was examined by van Dijk's Critical Discourse Analysis method by considering newspapers with different ideological structures. First of all, information about the history of trade union movements in the world and in Turkey was given and the reflections of neoliberal policies and the changing economic order on trade unions and the media were explained.

It has been examined how economic and political relations are reflected in the news of the working class, how their presence in the capitalist system is presented in industrialized media both in business life and at the point of seeking rights. Van Deck based the fact that the definition of actors and their roles, the way the causes and consequences of events are given, the choice of words and linguistic features differ between newspapers within the news text on the basis that newspapers produce news depending on their ideological reflections.

In this study, it is aimed to analyze the encodings and implicit meanings in the news language guided by ideologies and to reveal them. For this reason, van Dijk's method of critical discourse analysis was used.

Key Words: Critical Discourse Analysis, Media, Workers Action, News

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

1.1. Neoliberal Politikalar, Sendikal Hareketler ve Medya	2
1.1.1. Dünyada Neoliberal Politikaların Gelişimi	2
1.1.2. Türkiye’de Neoliberal Politikaların Gelişimi	6
1.1.3. Neoliberal Politikaların Medya Alanına Yansımaları	11
1.2. Sendikal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi	16
1.2.1. Dünyadaki Sendikal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi.....	20
1.2.2. Türkiye’deki Sendikal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi	26

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE SÖYLEM

34

2.1. İletişim ve Kitle İletişim Kavramları	34
2.2. İletişim Araçlarının Tarihsel Gelişimi	36
2.2.1. Yazı	38
2.2.2. Matbaa	39
2.2.3. Gazete	40
2.2.4. Kitap	41

2.2.5. Radyo	42
2.2.6. Telgraf	43
2.2.7. Televizyon	44
2.2.8. İnternetin Doğuşu	45
2.3. Haber ve Dil	46
2.3.1. Haber Kavramı	47
2.3.2. Haber Dili	53
2.3.3. Haber ve İdeoloji	56
2.3.4. Haber Söylemi	60
2.4. Söylem Kavramı	61
2.4.1. Söylem Analizi	67
2.4.2. Van Dijk Eleştirel Söylem Analizi	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ HAVALİMANI İŞÇİ EYLEMLERİNİN MEDYADA SUNUMU 76

3.1. Çalışmanın Yöntemi	76
3.2. Eylemin Oluşumu ve Nedenleri	78
3.3. Cumhuriyet Gazetesi	80
3.3.1. Başlıklar.....	81
3.3.2. Haber Girişleri ve Ana Olay	86
3.3.3. Olay Taraflarının Analizi	88
3.3.4. Ardalan Bağlam İlişkisi	89
3.3.5. Sentaktik Çözümleme	91
3.3.6. Kelime Seçimleri	92
3.3.7. Haberin Retoriği	95
3.4. Evrensel Gazetesi	98
3.4.1. Başlıklar	99
3.4.2. Haber Girişleri ve Ana Olay	102
3.4.3. Olay Taraflarının Analizi	104
3.4.4. Ardalan Bağlam İlişkisi	105
3.4.5. Sentaktik Çözümleme	106
3.4.6. Kelime Seçimleri	107
3.4.7. Haberin Retoriği	108

3.5. Hürriyet Gazetesi	112
3.5.1. Başlıklar.....	112
3.5.2. Haber Girişleri ve Ana Olay	113
3.5.3. Olay Taraflarının Analizi	114
3.5.4. Ardalan Bağlam İlişkisi	115
3.5.5. Sentaktik Çözümleme.....	115
3.5.6. Kelime Seçimleri.....	116
3.6.7. Haberin Retoriği	116
3.6. Sabah Gazetesi	117
3.6.1. Başlıklar	117
3.6.2. Haber Girişleri ve Ana Olay	117
3.6.3. Olay Taraflarının Analizi	118
3.6.4. Ardalan Bağlam İlişkisi	119
3.6.5. Sentaktik Çözümleme.....	120
3.6.6. Kelime Seçimleri.....	120
3.6.7. Haberin Retoriği	121
3.7. Yeni Asya	122
3.7.1. Başlıklar	122
3.7.2. Haber Girişleri ve Ana Olay	123
3.7.3. Olay Taraflarının Analizi	124
3.7.4. Ardalan Bağlam İlişkisi	125
3.7.5. Sentaktik Çözümleme.....	125
3.7.6. Kelime Seçimleri.....	126
3.7.7. Haberin Retoriği	126
3.8. Yeni Şafak	126
3.8.1. Başlıklar	127
3.8.2. Haber Girişleri ve Ana Olay	127
3.8.3. Olay Taraflarının Analizi	127
3.8.4. Ardalan Bağlam İlişkisi	128
3.8.5. Sentaktik Çözümleme.....	128
3.8.6. Kelime Seçimleri.....	128
3.8.7. Haberin Retoriği.....	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SONUÇ ve ÖNERİLER

130

KAYNAKÇA	137
ÖZGEÇMİŞ	I

KISALTMALAR

ARPA	Advanced Research Projects Agency
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜVAKA	Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
TÜRK-İŞ	Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DB	Dünya Bankası
DP	Demokrat Parti
TİP	Türk İşçi Partisi
TÇP	Türkiye Çalışanlar Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
İGA	İstanbul Grand Airport
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
İYİ-SEN	İnşaat ve Yapı İşçileri Sendikası
ICFTU	Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
TUC	Sendikalar Kongresi
CGIL	İtalyan Genel İş Konfederasyonu
DGB	Alman Sendikalar Birliği
UISF-IFTU	Uluslararası İşçi Sendikaları Birliği
KİSE-RILU	Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyoneli
İ.İ.S.B.	İstanbul İşçileri Sendikaları Birliği
H.İ.S.B.	Hür İşçi Sendikaları Birliği
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü

IMF	Uluslararası Para Fonu
GATS	Hizmet Ticareti Genel Antlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması
CGT	Genel İş Konfederasyonu (Fransa)
TINA	There Is No Alternative
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UHISF-IFCTU	Uluslararası Hıristiyan İşçi Sendikaları Federasyonu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Sanayi devrimi sonrası batılı ülkelerin sendikalaşma oranı	25
Tablo 2	Türkiye'deki sendikalaşma oranları (1948-60 arası dönem)	30
Tablo 3	Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemi	73

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	15 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	96
Şekil 2	16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	96
Şekil 3	16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	96
Şekil 4	16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	97
Şekil 5	19 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	109
Şekil 6	18 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	109
Şekil 7	19 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	110
Şekil 8	15 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	111
Şekil 9	20 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	111
Şekil 10	16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	121
Şekil 11	16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.	122

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1960 ve 1970’li yılların sonuna kadar Keynesyen politikalar ve buna bağlı olarak yükselen sosyal devlet anlayışı yeni sağ politikalar ile önemini kaybetmiştir. Buna paralel olarak da işçi hareketi ve sendikalar kazandıkları hak ve özgürlükleri kaybetme noktasına gelmişler, sendikal hareketin gelişim süreci yara almıştır.

Neoliberal politikaların Türkiye’ye yansımaları ise 1980 yılında “24 Ocak Kararları”nın açıklanması ile gerçekleşmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş, kitle iletişim araçlarında özelleştirmeler ve kamu harcamalarının kısılması ile işçi sınıfının örgütlülüğünü ücret disiplini ile bastırma politikası izlenmiştir. Dolayısıyla medyada da işçi kesimine yönelik haberlerde anlamsal değişimler ve sayısal olarak azalma yaşanmıştır.

Medyanın endüstrileşmesi ile haber dilinin ve yayın politikalarının değişmesinin bir sonucu olarak işçi hareketlerinin medyaya yansımalarında ideolojik kodların ve ekonomik ilişkilerin önemi tespit edilmiştir. Bu çalışmada üçüncü havalimanı işçi eylemleri örnek olay olarak seçilmiştir. 14-30 Eylül tarihleri arasında gündem olan eylem, içinde barındırdığı aktörler, medyada olayın farklı güç dengelerine sahip olması açısından haber değeri yüksek olarak görülmesi ve son zamanlarda işçi hareketi içinde en çok konuşulan eylemlerden biri olması sebebi ile tercih edilmiştir. Üçüncü havalimanının büyük siyasi tartışmalara yol açtığı bilinmektedir. Havalimanının 29 Ekim’deki açılışına kısa bir zaman kala eylemin başlamış olması iktidar, inşaat şirketi işçileri, sendikalar, muhalefet partileri gibi aktörleri barındıran bir olaya dönüşmüştür.

Türkiye’deki yazılı basından seçilen altı gazetenin (Evrensel, Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah, Yeni Asya ve Yeni Şafak) örnek olayla ilgili haberleri, van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi ile çözümlenmiştir. Konu olarak belirlenen üçüncü havalimanı işçi eylemleri haberleri, kullanılan yöntem kapsamında makro ve mikro yapılar olmak üzere iki aşamaya ait başlıklar altında incelenmiştir. Haberlerde yer alan yazılı ve görsel veriler ile gazetelerin benimsedikleri ideolojiler arasında haber dili ve söylem temelinde bağlantı kurulmuştur.

1.1.Neoliberal Politikalar, Sendikalaşma ve Medya

Dünyada ve Türkiye’de ekonomik gelişmeler ve yaşanan krizler, ekonomik modellerin değişimini gerektirmiştir. Ekonomik sistemlerdeki yaşanan değişimler, sosyal, siyasi ve kültürel hayatı derinden etkilemiş ve dönüştürmüştür. Yeni ekonomik faaliyet alanları oluşmuş, yeni istihdam sahaları meydana gelmiş, aynı zamanda krizler döneminde işsizlik ve yoksulluk sonucunda büyük değişimler yaşanmıştır. 1980’li yıllardan günümüze kadar ülkelerin ekonomik sistemlerini belirleyen neoliberal politikalara geçiş sonrasında dünyada ve ülkemizde paralel sorunlar yaşanmış, sosyal ve ekonomik hayatı etkileyen olumlu ve olumsuz gelişmeler meydana gelmiştir.

Bu bölümde öncelikle Dünyada ve Türkiye’de neoliberal politikalara geçiş süreci, tarihsel arka plan ve bu döneme kadar yaşanan ekonomik değişimler kronolojik olarak ele alınacaktır. Sonrasında neoliberal politikaların Dünyada ve ülkemizdeki etkileri, nasıl ortaya çıktığı anlatılıp çalışmanın ana konusu olan emek hareketlerine ve medya alanına yansımaları örneklerle açıklanacaktır.

1.1.1. Dünyada Neoliberal Politikaların Gelişimi

Sanayi Devrimi ve sonrasında dünyadaki ekonomik düzende liberalizm ve küreselleşme ön plandaydı. Yani ekonomik faaliyetleri denetim ve yönlendirme konusunda devletin hiç rolü yoktu, genel olarak serbest piyasa ekonomisi devredeydi (Acar, 2007: 250). “1930’lu yıllara kadar dünya ekonomisinde "düzgün işleyen piyasa mekanizmasının temel ekonomik sorunları en uygun şekilde çözümleyeceğini" savunan klasik ekonomi düşüncesi hâkim olmuştur” (Erdoğan ve Ak, 2003:3).

Fakat 1929 Dünya Ekonomik Buhranı süregelen ekonomik modelin değişmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu büyük ekonomik krize neden olan gelişmeler incelendiğinde; Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan kredi enflasyonu, ABD ve dünyadaki para banka sisteminin ve mali yapının yetersizliği ile ABD ve batı ülkelerinde yaşanan gelir dağılımındaki dengesizliğe bağlı olan ekonomik sorunlar görülmüştür. Bu ekonomik sorunları yaratan en önemli nedenlerinden biri, Batı ülkelerinde savaş sonrası karşılaşılan ekonomik kriz olmuştur. Bu sorunların çözümünde, ‘devletin düzenleyici ve müdahale edici görevlerini belirleyen ekonomik politikaların çerçevesini çizecek kural ve kurumların

bulunmaması' düşüncesi, krizden kurtulmak için klasik iktisat modelinden vazgeçilmesi ve yeni arayışlara yönelimi sağlamıştır (Bulut, 2003: 80).

Kriz tüm dünyada derinden hissedilmiş sefalet, yoksulluk büyük ölçüde artmış vatandaşlar arasında gelecek kaygısı, ümitsizlik ve karamsarlık duyguları hâkim olmaya başlamıştır. Bu süreçte neo-klasik iktisatçılar liberalizmi savunmaya devam ederek bu ekonomik modele uygun çözümler aramaya devam etmişlerdir. Bu süreçte John Maynard Keynes çözüm arayışlarına farklı bir bakış açısı getirmiş ve “geleneksel yaklaşımları yıkarak buhrandan kurtulmanın çaresinin devletin ekonomiye müdahalesiyle olanaklı olacağını ortaya koymuştur” (Bulut, 2003: 81).

Devlete sosyo-ekonomik rol ve işlevlerinde daha fazla sorumluluk yükleyen, bireylere ve ailelere asgari bir gelir teminatı veren, onları toplumsal risklere karşı koruyan, sosyal güvenlik hakkı sağlayan, tüm vatandaşlara eğitim, sağlık konut gibi alanlarda standart yaşamı vaat eden bir anlayış olarak sosyal refah devleti hızla kabul görmeye başlanmıştır (Acar, 2017: 250).

Krizden kurtuluş olarak ortaya çıkan Keynesyen ekonominin vatandaşlara sağladığı avantajlar, haklar ve güvenceler ile refah düzeyinin yükselmesi sonucu sosyal devlet anlayışının “altın çağı” yaşanmıştır (Acar, 2017: 250).

Keynesyen ekonomi modeliyle yarım asra yakın bir zaman dilimi devletin piyasaları denetlediği ve düzenlendiği, vatandaşların sosyal refah devletinin getirdiği koşullarda rahatça yaşadığı dönem 1970’li yıllara kadar sürmüştür. 1970’li yıllara geldiğimizde 1974 petrol kriziyle başlayan yeni bir buhran baş göstermeye başlamıştır. Sosyal refah sistemi devam ederken aynı zamanda devletin piyasalara müdahale ettiği ekonomik yapıdan rahatsız olan kesimler bu görüşe karşıt yapılanmalar oluşturmaya başlamıştır. Devletin ekonomide elinin olması “sermaye ve ticaretin önünde engel” olarak görülmüş ve bu engelin uluslararası düzlemde ortadan kaldırılmasını amaçlayan bazı kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Teşkilatı (OECD), Hizmet Ticareti Genel Antlaşması (GATS), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) bu kuruluşların arasında yer almıştır. Bu kuruluşlara ek olarak ABD dönemin başkanı Franklin D. Roosevelt’in talimatıyla İkinci Dünya Savaş sonrasında Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) kurulmuştur. Bu kuruluşların oluşturulmasının asıl amacının savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıları yaşayan Avrupa ülkelerine dolaylı yoldan yardımda bulunmak ve dünyadaki piyasa koşullarını belirleyen bir güç olmak olduğu belirtilmektedir. 1970li yıllarda Dünya Bankası’nın uyguladığı kredi faizleri yardım edilen ülkelerde kriz yaratacak

boyutlara gelmiş, yardım etme maksadıyla kurulan DB, bu dönemde büyük ölçüde kar elde etmiştir. Aynı zamanda “1973 petrol ihraç eden ülkelerin örgütü olan OPEC’in ham petrolün fiyatını dört kat artırması ile bir petrol krizi baş göstermiştir” (Çımrın, 2009:199).

Bu ortamda Keynesyen ekonomiye karşı sesler yükselmeye başlamış krizin nedeni olarak sosyal refah devleti sisteminin olduğu öne sürülmüştür. 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı’ndan kurtulmak için aranan yeni ekonomik model anlayışı gibi yine bir yeniliğe ihtiyaç duyulmuş ve daha önce bir krizin kurtuluşu olarak üretilen Keynesyen ekonomi şimdi vazgeçilen sistem olmuştur.

1979 yılında İngiltere’de Thatcher iktidara “There Is No Alternative” (TINA- Başka Alternatif Yok) sloganı ile gelmiştir. Krizden kurtuluş yolu olarak neoliberalizmi gören ve ülkesinde bu doğrultuda ekonomik yapılanmaya giden Thatcher gibi 1981 yılında da ABD başkanı Reagan bu anlayışı benimsemiştir. Bu sayede İngiltere ve ABD’de başlayarak tüm dünyada neoliberal politikalar benimsenmeye ve hayata geçmeye başlamıştır (Sallangül, 2006: 215-216).

Liberal ekonomiye güvenin giderek azalmasıyla neoliberal ekonomi tüm dünyada yayılmaya ve çeşitli şekillerde uygulanmaya başlamıştır. Yükselen değer olan bu modelin devamlılığı için tüm dünyada benzer şekilde uygulanması “bütünleşmiş dünya ekonomisi” yaratma gerekliliği doğmuştur. Bu bütünleşmeyi sağlayabilecek küreselleşme olgusu neoliberal politikaların yayılması ve sürekliliğinde en önemli unsurlardan biri olmuştur (Erdoğan ve Ak, 2003:9).

Thatcher ve Reagan’ın neoliberal politikaları gündeme getirip İngiltere ve ABD’de uygulamaya koyması dünyada bu politikaların yayılmasında en önemli etken olarak görülmektedir. “Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası finans kurumlarının Neo- liberal görüş doğrultusunda oluşturduğu ve ‘Yapısal Uyum’ adını verdiği programlar, 80 sonrası dönemde Neo-liberal politikaların yayılmasını hızlandıran dinamiklerin ikincisidir” (Erdoğan ve Ak, 2003:7).

Devleti minimize etmek sureti ile uluslararası ekonomik, mali ve siyasi kuruluşları aracılığıyla servis edilen neo-liberal politikaların şu temel ilkeleri öne çıkmaktadır.

- Kamu işletmelerinin özelleştirilmesi,
- Ekonomideki merkezi devlet düzenlemelerine son verilmesi,
- Ticaretin ve sanayinin serbestleşmesi,

- Eşitsizliği arttırma pahasına, enflasyona karşı ‘parasalci’ önlemlerin alınması,
- Örgütlü (Sendikalı) işgücü üzerindeki sıkı denetimin sağlanması,
- Kamu harcamalarının, özellikle de sosyal harcamaların ve yatırımların kısılması,
- Devletin faaliyet alanı ve personel olarak küçülmesi,
- Uluslararası piyasaların gelişmesi için küresel finans akışları üzerindeki denetimlerin kaldırılması (Acar, 2017:253-254).

“Yapısal Uyum” adı verilen ve ortak olarak gerçekleştirilmesi beklenen bu ve benzeri maddeler ışığında “kamusal yarara karşı bireysel çikara” önem verilen yeni bir sistemin kabul gördüğünü söyleyebiliriz (Acar, 2017: 253). Devletin sendikal örgütlere bağlı işçiler üzerinde baskısının artması ile sosyal refah devleti döneminde işçilerin kazanımları ve örgütlü mücadeleleri büyük darbe almıştır.

Çin, Kore, Vietnam devrimlerinden sonra ABD 1950’li ve 1960’lı yıllarda kırsal kesimde küçük üreticiliği korumaya yönelik bir politika benimsedi ve bunu Dünya Bankası aracılığıyla uygulattı. Bu politika, günün ekonomik koşullarında mümkündü. Ancak 1980’li yıllarda ve özellikle de 1991 sonrasında bu politika terk edilerek, yeni uluslararası iş bölümünün gerek duyduğu ucuz işçiliği sağlamak amacıyla kırsal kesimde mülksüzleşme hızlandırıldı (Koç, 2003: 89).

1980’li yıllarda üretim süreçlerinin parçalanmasıyla aynı mekânda binlerce işçinin bir arada çalışma ve üretimin her alanında var olma sistemi ortadan kalkmıştır (Işıklı, 2003: 208).

Neoliberal politikalar çerçevesinde amaçlanan işçi sınıfının örgütsüzleştirilmesi, post fordist üretim sisteminin getirdiği bir olgu olmuştur (Tuna, 2011: 27). Post fordist üretim tarzına geçilen bu dönemde iş bölümüyle “emeğin vasıfsızlaştırılması” ve “emeğin denetimi” ile işçilerin örgütlenme ve hak arama gücü dolaylı yollardan ellerinden alınmıştır. “İş bölümü olgusu, üretimi parçalara bölerek, herhangi bir vasıf gerektirmeyen işlerin kolaylıkla işten çıkartılabilecek işçiler tarafından yapılması anlamına gelmektedir.” Bu yolla hem işi hem de işçiyi niteliksizleştiren sistem aynı zamanda sermaye sahiplerinin gözünde işçi sınıfını “kolay vazgeçilebilir” yapmıştır. Vasıfsızlaştırılan işçi emeğinin ardından sıra emeğin sermaye sahipleri tarafından çeşitli yollarla kontrol altına alınmasına gelmiştir. Önceleri patron ve ustabaşı ile sonra teknolojik aygıtlarla işçi denetim altında tutulmuştur.

Bu denetim işinin koşulsuz itaatine ve ehlileştirilmesine sebep olmuştur (Kamiloğlu, 2017: 9-17).

Asgari devlet anlayışı genel anlamıyla devlet müdahalesinin en aza indirgenmesi olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu anlayışın temsilcileri ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher olarak bilinmektedir. Ülkelerinde gerçekleştirdikleri uygulamalardan “sosyal hizmet harcamalarının kısılması” ve “kamu kuruluşların için harcama limitleri konması” ve sendikalarla ilgili yaptıkları yasal değişiklikler asgari devlet anlayışına örnek verilebilecek uygulamalardandır (Tuna, 2011: 28).

Sermaye piyasalarının serbestleşmesinin ekonomik etkilerinin getirdiği bir sonuç olarak işçi sınıfının örgütlülüğünün ve sendikal hareketlerin zarar görmesi 1980’lerde başlayıp günümüze kadar uzanan bir olgu olmuştur.

1980 sonrası neoliberal politikaların en fazla etkilediği kurumlardan olan sendikalara baktığımızda; ülkelerinde örgütlenmelere karşı yürütülen olumsuz tutuma karşı uluslararası sendikal dayanışmalara şahit olabiliriz. Amerikan sendikaları, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) içinde Avrupa sendikalarıyla iş birliği içinde olmuşlardır. Şili’den İngiltere’ye dünyada yayılan kriz ve liberalleşme sürecinde sendikaların maruz kaldıkları hak ihlalleri ve işçi sınıfının örgütsüzleştirilmesi uluslararası düzlemde yaşanan birlikteliği daha da sağlamlaştırmıştır. Türkiye sendikalarından Türk-İş ve DİSK’le de dayanışma içinde olduğu durumlar söz konusu olmuştur. (Işıklı, 2003: 142-143)

ICFTU 1986’da neoliberal politikanın getirdiği sorunların dile getirildiği bir konferans düzenlemiş ve bu konferansta dış borç sorunu tartışılıp çözüm önerileri dile getirilmiştir. Simgesel bir gün olan ve tüm dünyada kutlanan 1 Mayıslarda da “neoliberal küreselleşme karşıtı” tutumlar sergilenmiştir. Buna örnek olarak Işıklı, 2003 yılında düzenlenen 1 Mayıs etkinliklerinde Irak saldırısından dolayı Amerika’ya gösterilen tepkileri önemli bir veri olarak bizlere sunmaktadır (Işıklı, 2003: 143).

1.1.2. Türkiye’de Neoliberal Politikaların Gelişimi

Tüm dünyada 1970’li yıllar genel anlamda ekonomik olarak durgun geçmiş ve 1980’li yıllara doğru yaşanan krize çözüm arayışlarına sahne olmuştur. Bu yıllarda dünyada piyasalar durgun seyrederken Türkiye’de ise ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Fakat bu

büyüme, doğal yollar ile değil, iç ve dış borçlanma yoluyla gerçekleşen, kâğıt üzerinde, kalıcı olmayan bir büyüme olarak ifade edebiliriz. Bu durumu 1973-1977 yıllarında kamu ve özel alanda yatırımların %100'den fazla artmasına rağmen tasarruflarda bu oranda bir artışın olmamasıyla pekiştirebiliriz. Özellikle kamu alanında %300'e yakın yapılan yatırımlara karşı tasarrufun artış göstermemesi piyasadaki kaynak açığının oluşmasının en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Tüm bu tezatlıkların ve yanlış ekonomi politikalarının, 1980'li yıllara geldiğimizde iç ve dış borçlanmaları önemli ölçüde artırdığı görülmektedir (Alpay ve Alkin, 2017: 151).

1978 yılında Türkiye'nin iç borcu 4 milyar 840 milyon dolar, dış borcu ise 13 milyar 800 milyon dolar olarak kayıtlara geçmiştir (Kazgan, 2005: 188-189). Mevcut iktidarın ise bu duruma karşı geliştirebildiği herhangi bir çözüm yolunun olmaması sonucunda halk birçok temel gıda maddesine ulaşmakta zorluklar yaşamaya başlamıştır. Bu durumu uzun kuyruklar ve karaborsaya düşen tüketim ürünlerinin artması izlemiştir (Alpay ve Alkin, 2017:157).

1980 yılına geldiğimizde Türkiye döviz nedeniyle büyük bir krizin içine girmiştir. Üretim için gerekli olan temel maddelerin ithal edilememesi ve aynı zamanda grevler nedeniyle üretim akışında sık sık duraksamalar yaşanması, çözüm bulunması gereken ana konulardan olmuştur. 1954 yılından sonra ilk kez GSMH büyüme hızı eksi bir değer almış, ülke ekonomisi yüzde 0,5 küçülmüş ve genel fiyatlar yüzde 64 oranında artış göstermiştir (Köse, 2000: 27). Tüm bu yaşanan olumsuz gelişmelerin nedeni olarak; devlet kontrolünde olan ekonomik pazar, ithalatın engellenmesi, faiz oranlarının denetimi, "ithal ikame" modeliyle devam eden KİT (Kamu İktisadi Teşekkülleri) üzerinde gerçekleşen sanayileşme politikaları görülmektedir (Alpay ve Alkin: 2017:177).

1980 yılına bu ekonomik çerçevede girilirken 24 Ocak kararları ve sonrasında 12 Eylül askeri darbesiyle gelen yeni yönetimin oluşturduğu iktisadi planlarla neoliberal politikalara paralel adımlar atılmaya başlanmıştır (Alpay ve Alkin, 2017: 160). 1978 ve 1979 yıllarında yaşanan ekonomik krizin aşılabilmesi için istikrar programları hazırlanmış fakat istikrarsızlık nedeniyle uygulanamamıştır (Aksu, 2018: 60). 1977-1979 yılları arasındaki ekonomik tabloyu Kazgan, "istikrar arayışı ve IMF'in devreye girmesi" başlığı altında incelemiştir. Borçların üst seviyelere çıkması ve vadesi gelen borçların ödemesinin gerçekleştirilememesi 1977 yılının en önemli gündem konusu olurken hükümetlerin istikrarsızlığı ekonomik krize çözüm arayışlarına balta vurmuştur. Her gelen hükümetin yeni

kararlar alıp çıkış yolu planlaması fakat gerçekleştirilmeden hükümetin değişmesi ülkeyi daha da çıkmaz hale sokmuştur. Bu süreçle 1978 yılına geldiğimizde IMF ilk kez devreye girmiş, fakat koalisyon hükümetinde anlaşma çıkmayınca var olan hükümet kendi ekonomi politikalarını devreye sokmuştur. Borç patlamasını engellemek amacıyla oluşturulan önlemler arasında devalüasyona gidilerek Türk lirasının değerinin düşürülmesi (25 TL= 1Dolar) ve faizlerin yükseltilmesi gösterilebilir (Kazgan, 2006:115).

Dönemin siyasi iklimini Kazgan şu şekilde belirtir (Kazgan, 2006:117).

Ekonomideki sıkıntıların, durgunluğun ve enflasyonun iyice yoğunlaştığı 1978 ve 1979 yıllarında, dışarıda Ermeni terör örgütünün ve içeride ideolojik kökenli olarak gözüken örgütlerin terör eylemleri de doruktaydı. Bunlara TBMM’de, birbirini suçlarken cumhurbaşkanını dahi seçmek için anlaşamayan siyasal partilerin yarattığı kargaşa eklendi. Türkiye ekonomik, siyasal ve toplumsal kargaşanın bunalımını yaşarken, dünyadaki değişmeler, bu sıkıntıları ağırlaştıracak nitelikteydi; 1979 ve 1980 yılları çok büyük ve olumsuz değişmelerin habercisiydi.

Dönemin siyasi iklimini inceleyecek olursak ekonomik ve sosyal açıdan kaotik bir dönem olduğunu söyleyebiliriz. Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidarda olduğu 1970’li yılların sonlarında oluşan bu siyasi ortam, “fiili bir iç savaş ortamı” olarak da betimlenmiştir. 1979 yılının sonlarına doğru Başbakan Bülent Ecevit istifa ederek koltuğunu Süleyman Demirel’e devretmiştir. Demirel, aynı zamanda kendi yönetiminde başbakanlık müsteşarı olan Turgut Özal’dan daha önce uygulanmayan istikrar programlarının yerine yeni bir program hazırlamasını istemiştir. Özal böylece uzun süre Türkiye ekonomisinin başında geçireceği yıllar için ilk adımı atmıştır (Boratav, 2018: 162).

12 Eylül askeri darbesinden de güç alınarak, ülkenin kısa süreli istikrarının sağlanmasının ötesinde, uzun dönemli birikim rejiminin değiştirileceğinin sinyalleri verilmiştir. Her ne kadar IMF ile olan ilişkiler nedeniyle 1980 öncesinde de IMF destekli istikrar programları yaşanmışsa da, 1980 programı ve sonrası içeriği ve etkileri açısından farklılaşmakta; IMF ve Dünya Bankası politikaları Türkiye’nin iktisat politikalarında belirleyici bir rol oynar hale gelmektedir (Soymak, 2003: 178).

Türkiye’nin yaşayacağı ekonomik serbestleşmede temel amaç döviz kazanmak olmuştur. Bunun sebebi ise büyük miktarda dış ve iç borca sahip olunması ve bu borçları istikrarlı bir şekilde azaltmanın hedeflenmiş olmasıdır (Kazgan, 2006: 121). 24 Ocak Kararları 1980 yılında popüler olan IMF’nin desteğiyle yürütülen “ortodoks bir istikrar” programı olarak nitelendirilebilmektedir. Bu kararların alınma ve uygulanma sürecine gelene kadar Türkiye ekonomisinin liberalleşmesi ve dış piyasaya girmesi konusunda

oldukça baskı uygulanmış IMF, Dünya Bankası ve OECD Türkiye üzerinde bu konuda ısrarlı politikalarını sürdürmüştür (Alpay ve Alkin, 2017: 157-158).

Önder, 24 Ocak Kararlarıyla alınan önlemlerin ana hatlarını şu şekilde sıralamıştır (Önder, 2005: 146-147):

- Ekonomideki tüketim harcamalarını azaltarak birikimleri yükseltme,
- Enflasyonu sıkı para ve kredi politikası ile kontrol etmek ve zaman içinde kamu finansman açığını bertaraf ederek, Hazine'nin MB'den borçlanmasını sınırlamak,
- Birikimlerin arttırılarak bankacılık sisteminde toplanılmasını için, realiteye uygun bir faiz politikasını izlemek,
- Bankacılık sisteminde birikimlerin yükselmesini elde etmek için gerçekçi bir faiz politikası sürdürmek,
- Yatırımların istihdamını artırmak ve finansman açığını daraltmak için özel ve yabancı kapitalin teşviki,
- İhracatın hızlandırılması için gerçekçi ve esnek bir döviz kuru uygulamasına geçmek,
- Fonların, teşvik edilen alanlara inmesine gayret etmektir.

Buna ek olarak serbest piyasa ortamını yaratmak amacıyla 1983 yılında başlayan hareketlerin resmileşmesi 1989 yılını bulmuştur. 1989 yılında Türk Lirasının Kıymetini Koruma Kanunu'na bağlı olarak 32 sayılı kararla “finansal işlemler serbest bırakılmıştır” (Alpay, Alkin: 2017: 177).

Yukarıda belirtilen maddeler çerçevesinde ideolojik bir boyut da eklenerek devam eden politikalar 1988 yılına kadar etkili ve istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. “Alternatifi yoktur” cümlesiyle takdim edilen bu politikalar aslında 1923-29 ve 1946-53 yılları arasındaki politikalarla benzer ve paralel özellikler göstermiştir (Boratav, 2018: 164-165).

1988 yılına kadar devam eden bu süreçte serbest piyasa ekonomisine geçmenin sosyo-ekonomik geri dönüşlerini değerlendirmemiz gerektiğinde ilk olarak aynı yılda gerçekleşen sendikalara uygulanan yaptırımlar dikkat çekmektedir. 1980 yılında gerçekleşen askeri darbe sonucu siyasi partiler kapatılmış, bazı isimlere siyaset yapma yasağı gelmiş bunlarla birlikte sendika ve derneklerin faaliyet alanları önemli derecede kısıtlanmış, DİSK

ve MİSK kapatılarak DİSK ve ona bağlı sendika yöneticilerine dava açılmıştır (Yazıcı, 2010: 119-120). Toplu pazarlık hakkı işçilerin elinden alınmış, sendikal faaliyetleri izne tabi tutularak, genel kurul toplantıları dahi polislerin eşliğinde gerçekleştirilebilmiştir (Koç, 2003: 94). “Sendikalara karşı 1980’de başlamış olan bu fiili yasaklar dönemi MGK tarafından 1983 yılında kabul edilen 2821. Sayılı Sendikalar Kanunu ve 2922 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğüne sokulana kadar sürmüştür” (Alpay ve Alkin, 2017: 163). Yürürlüğe giren iki kanun hakkında konuşan Türk-İş Genel Başkanı, “... Bu şartlarda altında zor günler bizi beklemektedir” sözleriyle yaşanan olumsuz gelişmelere dikkat çekmiştir (Yazıcı, 2010: 121).

1980 yılında askeri darbe hükümeti otuz ilde miting ve gösteri yapılmasını yasaklamıştır. 1981 yılında ise 1 Mayıs’ın resmî tatil olmaktan çıkarılmasına karar verilmiştir ve uzun süre 1 Mayıs kutlamaları da yasaklanmıştır. Buna rağmen 1987, 1988 ve 1989 yıllarında İstanbul’da küçük zümrelerce bazı siyasi partilerin ve bazı sendikaların katılımlarıyla kutlamalar yapılmıştır. Sendikaların genel kurullarında alınan kararlar o sendikaya bağlı işçilerin hareket alanlarını belirlemede önemli olduğu için 1990 yılında Türk-İş’in genel kurulunda alınan 1 Mayıs’ın kutlanması kararı tarihi bir karar olmuştur. Işıklı’nın aktardığına göre genel kurulda alınan karar şu şekilde temellendirilmiştir:

“Üyesi bulunduğumuz Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (ICFTU) ilke ve anlayışları çerçevesinde, Türk-İş, 1 Mayıs gününü dünya işçilerinin birlik, dayanışma ve mücadele günü olarak kutlar” (Işıklı, 2003: 175-179).

Yıldırım Koç (2003: 90), ülkenin 1980-1983 dönemini “Türkiye tarihinin insan hakları, demokrasi, temel hakları ve işçi hak ve özgürlükleri açısından en karanlık yılları” olarak değerlendirmiştir. Bu dönemde;

1984-1991 döneminde ülkeyi yöneten ANAP, Türkiye’yi, emperyalist devletlerin ve ulus ötesi tekeli sermayenin denetiminde ve çıkarları doğrultusunda biçimlenen küreselleşmeye tam olarak eklemlemek için gereken tüm çabayı gösterdi. Emekçi sınıf ve tabakalar, hızlı bir enflasyonla yoksullaştırıldı. Gerçek ücretler düşürüldü. Mülksüzleşme hızlandırıldı. Bireysel çözüm arayışları, “köşe dönmeçilik” teşvik edildi. Toplumsal yaşamın her alanını etkileyen kapsamlı bir özelleştirme amaçlandı (Koç, 2003:90).

Sonuç olarak, 1961 ve 1982 anayasası ortaya çıkış bakımından paralel olsa da sendikaların akıbeti açısından tamamen zıt olayların gelişimine yol açmıştır. 1960’lı yıllarda

kazanılan sendikal haklar ile sendikal örgütlenme en iyi dönemini yaşamışken 1970’li yılların sonuna doğru sıkıntıya girmiş ve 80 darbesi sonrası ise zor bir döneme girmiştir. Örgütlenme haklarının önemli ölçüde kısıtlanması ile birlikte ücret konusunda olumsuz gelişmelere sahne olunmuştur (Şahin, 2010: 27-28).

Koç, bu dönemi özetlemek için Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Halit Narin’in “20 yıl işçiler güldü, biz ağladık; şimdi gülme sırası bizde” sözünü aktarmıştır (Koç, 2003: 90). Devletin ekonomik liberalleşmenin getirisi olarak sermaye sahiplerini koruyucu tutumu ile işçilerin hem kazanılan haklarını kaybetmeleri hem de mücadele güçlerinin zayıflatılması neoliberal politikaların sosyal hayata etkisinin temelini oluşturmaktadır.

1.1.3. Neoliberal Politikaların Medya Alanına Yansımaları

20. yüzyılın ortalarında, tüm dünyada süregelen karmaşa ve gerginlikler ile imparatorluk savaşlarının yerini kapitalist sistemin yerleştiği ulus devletler almıştır. Burjuvazinin hedeflediği toplumsal ve ekonomik düzen benimsenmiş ve “siyasal buhranlar, savaşlar, çatışmalar devam etse bile yeni düzenin sahipleri gücü ele geçirmiş, kazanç ve birikime olanak veren ortamı oluşturmuşlardır” (Güngör, 2011: 118).

Aynı dönemde, özellikle 1961-1981 yılları arasında halkın medyaya olan ilgisinde artış başlamış ve medyanın gücüne yönelik söylem ve tartışmalar da paralel olarak yükselmeye göstermiştir.

“Medya yalnızca enformasyon ile (içine bir tutam eğitim de serpiştirilmiş olan) eğlence arasındaki olanaklı sınırların çoğunu bulanıklaştırmakla kalmamış, aynı zamanda siyasi partiler bağlamında sol ile sağ arasındaki sınır çizgilerini de silikleştirmiştir” (Briggs ve Burke, 2011:237).

1970’lerde teknolojinin gelişmesi ile iletişim alanında önemli bir ‘sıçrama’ gerçekleşti. Bu sıçramanın ana hatlarını bilişim, telekomünikasyon ve kitle iletişim araçlarının teknolojik ilerleme ile birbirine bağlanması oluşturuyordu. Kablo ve uydu bağlantılı teknolojilerinin gelişimi yeni iletişim ortamlarının oluşmasını sağlıyordu. Bu sayede yeni bir toplumsal yapının meydana geldiği tezi dile getirilmeye başlanıyordu. Fakat toplumsal yapının dönüşümü için yalnızca enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler değil yaşanacak deregülasyon politikaları da oldukça etkili olacaktı (Kejanlıoğlu, 2004:80-81).

1980’lerde küreselleşme adımları ve serbestleşme politikaları medya sektörünün popüler bir sektör haline gelmesini sağladı. Özellikle 1989 yılında “ABD’nin ekonomik ve politik olarak hegemonyasını pekiştirdiği” bu dönemde geleneksel medya organlarına yapılan yatırımların ve büyük şirketlerin bu sektöre yönelmesinin yanı sıra gelişen teknoloji ile birlikte “yeni medya” alanına da gerek önem verilmeye başlanmıştır. Adaklı (2006: 34-36), medya endüstrilerinin kar elde etme amacıyla kurulan ticari kurumlar olduğunu, teknolojik gelişmelerin ise bu yapıların gelişmesinde ve büyümesinde önemli ölçüde katkı sunduğunu belirtmiştir. Yaşanan bu değişim, şu maddelerle sıralanan dört ana sorunu gündeme getirmiştir;

- 1- Medya endüstrilerinin giderek artan yoğunlaşmaları (concentration),
- 2- Medya endüstrilerinin giderek artan çeşitlenmeleri (diversification),
- 3- Medya endüstrilerinin artan küreselleştirmeleri (globalization),
- 4- Yayıncılık alanında ‘kuralların kaldırılması’ yönündeki genel eğilim (deregulation).

Medya kuruluşlarında yaşanan yoğunlaşma, tekelleşme ve küreselleşmenin yolunu açmıştır. Deregülasyon genel anlamıyla, devletin ekonomik kısıtlamalarının ve yönlendirmelerinin azaltılması, piyasadaki rolünün en aza indirgenmesi anlamına gelmektedir. Bu değişimin daha fazla yatırıma neden olacağı ve bu süreçten tüketicinin karlı çıkacağı görüşü savunulmuştur. Bu doğrultuda ABD’de Reagan ve İngiltere’de Thatcher öncülüğünde dünyaya hâkim olmaya başlayan yeni sağ projesinin bir parçası olarak kabul edilmiştir (Kejanlıoğlu, 2004:82).

Medyada yoğunlaşma sektör içinde yaşanan birden fazla kuruluşun birleşmesi ve birbirinde bağımsız medya kuruluşlarının giderek azalarak az ve devasa büyüklükte medya kuruluşlarına dönüşmesi ile gerçekleşmektedir. Özellikle 1990’lı yıllarda zirve noktasına gelen birleşme ve satın almalar 1990 ve 1995 yılları arasındaki beş senelik süreçte son 30 yılda yaşanan birleşme ve satın alma oranlarına ulaşmıştır. Adaklı’nın aktardığı örneklerle baktığımızda; Ben Bagidikian 1983 tarihli Media Monopoly kitabını yazdığında, ABD medya pazarına hâkim 50 büyük şirketten söz ederken, kitabın yenilenen baskılarında bu sayı 1987’de 29’a, 1990’da 23’e, 1997’de 10’a, 2000’de 6’ya ve 2004’te 4’e düşmüş olduğu görülmektedir (Adaklı, 2010: 70).

Bugün küresel medya pazarı esas olarak yedi çok uluslu şirketin hâkimiyetindedir: Disney, AOL-Time Warner, Sony, News Corporation, Viacom, Vivendi ve Bertelsman. Bu şirketler küreselleşme ve tekelleşmenin birer örneği olarak göze çarpmaktadır. Hepsi ABD’de faaliyet göstermelerine rağmen sadece üçü ABD kökenli şirketlerdir. Bunun yanı sıra hiçbiri bu sektöre medya kuruluşu olarak başlamamış başka alanlarda faaliyet gösterdikten sonra medya sektörüne giriş yapmışlardır (Adaklı, 2006:38).

Yukarıdaki maddelerde yer alan ‘iletişim alanında kuralların kaldırılması’ yönündeki eğilim sonucunda, aynı zamanda kamu hizmeti de olan kamusal yayıncılık yapılan medya kuruluşları zamanla ortadan kalkmış ve radyo televizyon yayıncılığı bir girişimcilik alanı olarak görülerek yaygınlaşmasının önü açılmıştır (Adaklı, 2006:39).

Bunun sonucunda artan medya kuruluşlarında rekabet için önemli olan yayınladıkları programın izleyici kitlesi ve içeriği değil ne kadar reklam alabildiği olmuştur. Reklamdan daha fazla pay alabilmek için yayıncılık politikaları, reklamcıların taleplerine yönelik hareket etmek doğrultusunda ilerlemiştir. Aynı zamanda ekonomik anlamda onlara muhtaç olan yayın kuruluşlarını ele geçirme hedefi bulunmuştur. Tüm bunlar satın alma ve birleşme faaliyetlerine neden olarak ‘mülkiyet bakımından’ bir yoğunlaşma yaşanmasını ve medya sektöründe tekelciliği doğurmuştur (Günalp, 2007:57-58).

Adaklı, 1970’li yıllardaki dünya krizinden en hafif hasarla çıkan medya alanının yeni sağ politikanın lokomotif olmasıyla beraber gelişmeleri şu şekilde özetlemiştir:

- i. Medya yatırımının görece büyük sermaye yatırımını gereksinmesi, medya sermayesinin tekelleşme ve uluslararasılaşma eğiliminin büyük bir ivme kazanması ve böylece alternatif medya olanaklarının iyice zayıflaması
- ii. Medyanın içerik düzleminde özellikle yeni habercilik biçimleri (ör. 24 saat habercilik, CNN effect, vb) ve melez türlerle karakterize olan yeni programcılık anlayışları ile birlikte yeni bir ideolojik yapıya dönüşmesi
- iii. Medyadaki emek süreçlerinin, bu çok kollu, devasa ve karmaşık yapılar içindeki dönüşümü, yeni bir iş bölümü yapısı (multiskilled professionalism, deunionism, vb)

Medyada tekelleşme, reklam odaklı yayınları artırırken, aynı zamanda bir anda klasik kamu yayıncılığı anlayışından koparak çeşitliliğin fazlalaşmasına neden olmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi yeni programcılık anlayışları oluşmuş içerik zenginliği meydana gelmiştir. Fakat bu zenginlik görüntüde kalarak aynı tarz yayınların aynı içeriklerle defalarca

yayınlanmasından öteye gidememiştir. 24 saat yayıncılık anlayışı, haber programları ile sınırlı kalmış, tüm içeriklerin ana teması “eğlence” olarak standartlaşmış ve bu çizgiden öteye geçilememiştir (Adaklı, 2010:69).

Türkiye’ye geldiğimizde ise, 24 Ocak Kararları ve sonrasında gelen 1980 darbesi tüm yaşam alanları derinden etkilemiş medya sektörü de bu iki ana olaydan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bundan önce TRT özerk bir kurum olarak yayın hayatına devam ederken 1972 yılında Anayasa’nın 121.maddesi değiştirilerek bu özellik kaldırılmış “kültür ve eğitime yardımcı görevi” eklenerek yayıncılık prensipleri genel yayın esasları anayasaya bağlanmıştır (Kejanlıoğlu, 2004: 175-184).

Yeni sağ politikalarla 1980 yılında başlayan süreçte medya sektörü önemli bir ivme kazanarak büyük sermayenin de önemli bir parçası haline gelmiştir. Büyük şirketlerin basın alanında faaliyet göstermeleri daha küçük ölçekli ve ekonomik açıdan bağımsız basın kuruluşlarının oluşmasını ve sektörde tutunmalarını engellemiştir. Ekonomik ve politik açıdan özgür sektör çalışanlarının ve onların bağlı bulunduğu kuruluşların hızla azalması, alternatif medyanın da yok olmasına neden olmuştur. Aynı zamanda şirketleşen yayın organlarının basın emekçileri üzerindeki baskısı artmış, sendikali işçiler, sahip oldukları hakları koruma konusunda sıkıntıya girmiştir. Dünyada değişen yayıncılık anlayışıyla paralel olarak Türkiye’de de yazılı ve görsel basına yansıyan içerikler nicelik olarak artış yaşasa da nitelik olarak zayıf kalmıştır. Birbirine benzer eğlence temalı içeriklerde, magazin, sansasyon ve manipülasyon dikkat çekici düzeye gelmiştir. Bahsedilen aynı tarz içeriklerle halka hiçbir şey katmayan ve uyuşturan programlar dayatılırken yüksek ücretlerle çalışmaya başlayan köşe yazarları ise çoğunlukla siyasi ideolojileri halka empoze etmekte kullanılan bir silah haline gelmiştir (Adaklı, 2010:75).

Genel çerçeveye yukarıda özetlenen şekilde olsa da 1980- 1983 dönemi ve sonrası olarak iki genel grupta neoliberal politikalar perspektifinde medya alanında oluşan gelişmeleri inceleyebiliriz. 1980-1983 dönemi askeri darbe nedeniyle Milli Güvenlik Konseyi’nin (MGK) yetkileri elinde bulundurduğu dönem olarak tarihe geçmiştir. Darbe sonrası ilk yapılan işlerden biri de TRT’ye el koymak olmuştur. TRT yönetiminin başına öncelikle ilk iki hafta Tümgeneral Servet Bilgi daha sonra Tümgeneral Macit Akman Genel Müdür olarak atanmış ve üç yıl iki ay boyunca bu görevi yerine getirmiştir. PTT ve Basın Yayın Enformasyon kurumlarına da MGK tarafından askerler atanarak ülkenin iletişim alanındaki her yapısı kontrol altına alınmıştır (Kejanlıoğlu, 2004:212).

24 Ocak Kararları Turgut Özal tarafından hazırlanmış olup, 1980 Askeri Darbesi'yle yönetim değişmesine rağmen darbeden sonra da uygulanmaya devam etmiştir. 25 Ocak'ta ilk yapılan uygulamalar arasında gazete kâğıdına yapılan %300 zam yer almıştır. Birçok temel ihtiyaç maddelerine rekor oranda zamlar yapılmış, kömüre %100, tüpgaza %45 ve demir çelik ürünleri ile akaryakıtta %50 oranlarında zam yapılmıştır. Fakat tüm bunlara rağmen basın sektöründe kullanılan kâğıdın kilosu sübvansiyon ile birlikte 9 TL iken sübvansiyonun kalkması ile 41 TL'yi bulmuştur. Bu gelişme ekonomik anlamda bağımsız basın kuruluşlarının bir anda erimesine sebep olmuştur (Adaklı, 2006: 138-141).

ANAP döneminde Turgut Özal iktidarında da, askeri darbeye yaşanan iletişim alanına yönelik baskıcı ve zorlayıcı uygulamalar devam etmiştir. 1988 yılında daha önce yapılan kâğıt zamları gibi yine gazete kâğıdına 19 kez zam yapılmıştır. Ekonomik anlamda devam eden baskılar ifade özgürlüğü kapsamında da devam etmiş ve “önce ekonomi sonra demokrasi” şeklindeki yaklaşım da bu süreci özetlemiştir (Adaklı, 2006: 148-149).

1980'lerde başlayıp, 1990'larda hızlanan medyadaki yoğunlaşma sürecinin kilometre taşları şöyle sıralanabilir (Kuyucu, 2013:151):

- Siyasi arenada medya desteğine talep,
- Promosyonla büyüme,
- Özel televizyonculuğa geçiş,
- 1989-1993 ve 1995-2000 döneminde yaşanan hızlı büyüme konjonktür,
- Dağıtımda, reklamda kartel anlaşmalar,
- Anti-sendikal mutabakat.

1980 ve 1990'lı yıllar yeni sağ politikalar çerçevesinde gelişen ekonomik yapılanmalar ve bunların medya alanına yansıtıkları tekelleri zihniyetin yerleştirilmesi ile geçmiştir. 2002 yılında Türk medyasına egemen olan altı medya kuruluşu olarak Doğan, Çukurova, Uzan, Sabah, İhlas ve Doğuş holdingleri sayabilmektedir. 2003 yılında yaşanan iki önemli gelişme ‘medyanın sahipliği yapısını’ değiştirmiştir. 2000 yılına kadar medya sektöründe yer alan şirketlerin bankacılık sektörüyle yakından ilgisi olmuştur. Fakat bu iki önemli gelişme bankacılık sektörüne bağlı iki medya kuruluşun el değiştirerek sarsıcı bir değişime neden olmuştur. Önce Uzan Grubu'nun sahip olduğu İmar Bankası'na sonrasında

ise tüm mal varlıklarına el konulmuştur. Diğer önemli medya şirketlerinden olan Ciner Grubu'na ait ATV ve Sabah'a da TMSF tarafında el konulmasıyla fiili olarak TMSF dolaylı yoldan ise iktidar medyanın patronu haline gelmiştir (Kuyucu, 2013:151).

Adaklı, “3 Kasım 2002 seçimlerinde Genel Başkanlığını Cem Uzan'ın yaptığı Genç Parti'nin sürpriz biçimde yüzde 7.25 oy toplaması, ertesi yıl Uzan Grubu'na bağlı İmar Bankası ve bağlı medya şirketlerine el konulmasıyla ilişkilendirilmiştir” tespiti ile TMSF'nin siyasal anlamda bir kontrol mekanizması olarak kullanıldığını ifade etmektedir (2010:77).

Sonuç olarak; neoliberal politikaların en önemli hedeflerinden biri olan işçilerin sendikasılaştırılması ve özelleştirilen kurumların artmasıyla özlük haklarını kaybetme noktasına gelme durumu, iletişim alanında da paralel şekilde yürütülmüştür. Yeni sağ politikaların kapsamında oluşturulan 24 Ocak Kararları'nın etkisi ile medya kuruluşları üzerinde baskı mekanizmaları oluşturulmuştur. Alternatif medyanın yok olması ve reklam ve eğlence temalı içeriklerin artması halkın doğru haber erişme ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Zaman içinde birden çok sektörde var olan dev holdingler devlet aracılığıyla bu güce sahip olurken aynı zamanda birbirlerine bağımlı bir görüntü oluşturmuşlardır.

1.2. Sendikal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi

Sendika sözcüğü Latince bir kelime olan “syndic”ten türetilmiş olup zaman içinde anlamsal olarak bazı değişimlere uğrayarak günümüzde kullanılan anlamını bulmuştur. İlk olarak İlk Çağ'da, Roma ve Yunan şehir devleti yönetimi içinde halkı temsil eden kişileri ifade eden bir kelime olmuştur. Daha sonra Orta Çağ'da, Avrupa'da Fransa, Almanya, İspanya gibi ülkelerin dillerine girmiştir ve bu ülkelerde “belirli bir konuda bir topluluğun yararını gözetmek için seçilen temsilci” anlamında kullanılmıştır. Sendika sözcüğünün kökeni olan syndic, genel anlamıyla İlk ve Orta Çağ'da halka öncü olan onu devlet yönetimi mertebesinde temsil eden ve halk yararını korumayı amaçlayan kişileri belirten bir kelime olarak kullanılmıştır. Sendika sözcüğü kavram olarak ise 19. yüzyılın başlarından itibaren belli bir grubun ortak çıkarlarını savunmayı amaç edinen dernek anlamında kurumsal bir yapıyı ifade etmeye başlamıştır. “Sendika kavramı, Sidney ve Beatrice Webb tarafından ‘çalışma koşullarını iyileştirmek ve korumak amacıyla işçilerin kurdukları önemli bir topluluk’ şeklinde tanımlanmıştır (Mahiroğulları, 2011: 2).

Sendika kavramı içinde belli bir grubun çıkarlarını gözetme anlamı bulunduğundan Sanayi Devrimi sonrası işçi kesiminin ortak çıkarını korumak amacıyla oluşturdukları kuruluşlar için kullanılmış, çalışma ilişkilerinde işçi kesiminin hak ve çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulan örgütleri ifade etmiştir (Mahiroğulları, 2011:1-2).

İlk Çağ'dan beri sendika kelimesinin var olması ve giderek gelişmesi işçi örgütlenmesinin ve işçilerin temel hak ve taleplerini koruma ve gerçekleştirme isteğinin, bu istek doğrultusunda gereken adımları attıklarının ve harekete geçtiklerinin sözel kanıtı olarak görülmektedir. Dönemin ekonomi politikalarına ve üretim şekline göre sendikalaşma süreci ve gelişme hızı da değişiklik göstermektedir.

Sendikacılığın temelinde işçi sınıfı bulunmaktadır. İşçi sınıfı ise Sanayi Devrimi ve kapitalizm ile ortaya çıkan bir olgudur. Üretim sistemlerinin değişip el emeğinden fordist üretim biçimine geçilmesi ile seri üretim başlamıştır. Kentlerde açılan fabrikalarda çalışmak üzere köyden kente işçi göçü yaşanmıştır. Böylece kentte yaşayan, düşük ücretle büyük sanayi merkezlerinde çalışan işçi sınıfı oluşmuştur.

Üretim biçiminin koşullandırmasıyla oluşan farklı sınıflar arasındaki mücadele, kapitalist toplumlarda toplumsal dayanışma ve örgütlenme ağlarının oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu anlamda toplumsal dayanışma ağları, yardımlaşma dernekleri zaman içerisinde geçirdiği değişimler sonucunda işçi sınıfı hareketinin bir parçası olarak sendikalara dönüşmüştür (Çoban ve Çoban, 2011: 273).

Sendikal hareketler özellikle refah devlet anlayışının hâkim olduğu 1960'lı yıllarda güç kazanmış, sendikalar yasal düzenlemelerle korunmuş ve hak kazanımı elde etmişlerdir. 1963 yılında yürürlüğe giren "274 sayılı Sendikalar Kanunu" ve "275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu" sendikal hareketlerin Türkiye'deki dönüm noktası sayılabilecek kazanımlar olmuştur. "Sendikal hareketin gücü ve işçilerin sendikal tutum ve davranışları, ülkelerin sosyal, ekonomik ve tarihsel özelliklerine göre biçimlenmektedir" (Urhan ve Selamoğlu, 2008:73). Bu doğrultuda 1960'lı yıllarda yükselişini ve hak kazanımlarını yaşayan Türkiye sendikal hareketi, 1980'li yıllarda ülkenin ekonomi politikasının yeni sağ politikalara doğru yönelmesiyle bazı değişimler yaşamaya başlamıştır.

1980'li yılların Türkiye'sinde, ülkenin ekonomik sistemi liberalleştirip kamu sektörü geri plana atılmış ve özel sektör öncülüğünde küresel ekonomik sistemle bütünleşme politikası yürütülmüştür. Bu politikalara bağlı olarak birçok kurum hızla özelleştirilmiş, devlet kamu yatırımlarından çekilmiş, özel sektörde ihracata bağlı yatırımcılara çeşitli teşvik

ve yardımlar vadedilmiştir. Bunun sonucunda kamu istihdamı giderek azalmış ve kamu sendikaları da üyelerini kaybetmiş, kamu sendikal hareketi zayıflatılmıştır (Urhan ve Selimoğlu, 2008:173).

İşçilerin temel hak ve çıkarlarını korumak amacıyla faaliyet gösteren sendikalar her zaman bastırılması gereken bir kurum olarak görülmüş ve buna yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Neoliberalizmin yükselişi ile sendikalar üzerindeki baskı ve hasar en yüksek noktaya ulaşmıştır. Türkiye’de 12 Eylül darbe yönetiminin desteğiyle göreve başlayan Turgut Özal’ın yönetici kadrosu neoliberal görüşe sahip kişilerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla aynı dönemde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sendikalara yönelik saldırılar ve engelleme politikaları uygulanmıştır (Işıklı, 2003: 8).

1970’lerin ikinci yarısından sonra kapitalizmin krize girmesi sonucu yeni sağ politikalar ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin içine düştüğü sıkıntıdan neoliberal politikalar devreye sokularak kurtulmak istenmiştir. Kamu hizmetinin önemini yitirmesi, devletin kamudan elini çekmesi ve özel sermayenin tüm piyasaya hâkim olması sendikal hareketlerin 1980’li yıllar ve sonrasındaki gelişimine darbe vurmuştur. İşçi sınıfının örgütlenmesi ve hak arama mücadelesi iktidar ve özel sektör iş birliği ile büyük engelleme ve bastırılma ile karşı karşıya kalmıştır. Hak arama sürecinde işçi sınıfının en önemli yardımcılarında biri olabilecek medya sektörü ve habercilik anlayışı neoliberal politikaların getirdiği düzenlemelerden nasibini almış ve önemli değişiklikler yaşamıştır. Turgut Özal döneminde yürürlüğe giren 24 Ocak Kararları ile kâğıda gelen zamlar yayıncılık dünyasında köklü sarsılmalara neden olmuştur. 24 Ocak kararları ile devletin basına sübvansiyonu kalkmış ve 25 Ocak’ta gazete kâğıdına %300 zam yapılmıştır. Bu karar medya sektörünün tekelleşme sürecinin ve medyanın özerkliğinin yitirilmesinin önemli nedenlerinden biri olmuştur (Çoban ve Çoban, 2011: 274).

Toplum, ülkede gerçekleşen olaylar ile ilgili bilgiye çoğu zaman haberler aracılığı ile vakıf olmaktadır. Toplumsal olaylar, ekonomik ve siyasi gelişmelerin halka tarafsız ve nesnel bir şekilde aktarılması, gerçeğin eğilip bükülmeden servis edilmesi medyanın bağımsızlığına bağlı olarak mümkün olabilmektedir. Medya patronlarının hiçbir siyasi ideolojinin boyunduruğu altında kalmadan haber üretebilmesi kurumların ekonomik bağımsızlığından geçmektedir. 24 Ocak kararları ile gazete kâğıdına getirilen zam adeta bu ekonomik bağımsızlığın son bulması için atılmış bir adım olmuştur. Medya sektörü neoliberal politikaların egemenliğiyle gözde sektörler arasına girmiş olsa da haber kalitesi

düşmüş, dezenformasyona yönelik habercilik anlayışı yaygınlaşmış, toplumun bilgi alma kanalı olan habercilik ideolojik olarak kullanılan bir güç haline getirilmiştir.

İş insanlarının yatırım olarak medya sektörüne yönelmesi ve medya patronlarının teşviklerle basın dışı ticaret faaliyetlerine atılması süreçleri medya-iktidar ilişkilerini şekillendirmiştir. Adaklı'nın belirttiği gibi:

1980 öncesinde basın sektöründe hâkim olan sermaye grupları bir yandan medyanın farklı sektörlerine yayılırken, diğer yandan -özellikle kamu ihaleleri yoluyla- medya dışı alanlarda da hâkim olmaya başlamıştır. Buna paralel olarak, 80 öncesinde basın sektöründe yer almayan bazı büyük sermaye grupları da giderek kâr beklentisi yükselen “medya” sektörünün oluşumunda aktif roller üstlenmiş ve nihayetinde bu alan tamamıyla büyük sermayenin oyun sahasına dönüştürülmüştür (Adaklı, 2010:68).

Büyük sermaye medya sektörü üzerinden kazanç yarışmasına girişince haber satılacak bir ürüne dönüşmüş, içerik ve tür olarak değişime uğramış ve bilgi aktaran metinlerden daha çok eğlence unsuru haline gelmiştir.

İşçi sınıfının haklarını koruma ve örgütlenme yolu olarak ortaya çıkan sendikalaşma hareketi, dönemin ve ülkenin sosyo ekonomik koşullarına göre çeşitli süreçlerden geçmiştir. Devletlerin dönemsel ideolojik politikalarına göre tavır aldıkları sendikal hareketler kimi zaman önemli kazanımlar elde etmiş kimi zaman ise büyük engellemeler ve yasaklamalarla karşı karşıya gelmiştir. Özellikle 1980 sonrası yeni sağ politikalar ile sendikalaşmaya bakış açısı değişmiş daha sert ve baskıcı bir tutumla hareketi bastırmaya yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Ülkedeki tüm olayları halka aktarmadaki dönemin en önemli yayın organı olan gazeteler ise aynı şekilde yeni sağ politikaların hedefinde olmuş ve bağımsız gazetecilik yok edilmek istenmiştir. Medyada yaşanan tekelleşme ve haber politikalarının değişimi sendikaların ve işçi sınıfının sesini duyurmasını da engellemiştir. Büyük sermaye gruplarına ait kurum ve kuruluşlarda işçi sınıfının yaşadığı haksızlıklar ve patron-sendika-işçi üçgeninde gelişen olumsuzluklar medya kanalıyla halka aktarılabilecekken tekelleşen medyada kendine yer bulamamıştır. Bunun en önemli nedeni devletin ekonomi piyasasından çekilmesiyle özel sektöre çok geniş bir alan bırakması ve bu alanda sermaye patronlarının işçi sınıfından en düşük maliyete en yüksek verimi almak istemesidir. Bu ortamda işçi sınıfının temel insani ihtiyaçlarını ve haklarını korumak için örgütlenmiş olması,

sendikalarla haklarını arayabilecek olmaları, engellenmesi gerek bir unsur olarak görülmüş ve bu yönde baskı politikaları oluşturulmuştur.

Türkiye’de ve tüm dünyada yükselen neoliberal politikaların medya sektörüne ve sendikalaşma süreçlerine farklı yollardan aynı olumsuz sonuçları yaratması yenedünya düzeninde işçi sınıfının hak arama ve sesini duyurabilme kanallarını tıkamış ve kapitalist sistemi güçlendirerek 1970’li yılların ortalarında yaşadığı krizden kurtulmasını sağlamıştır. Bu kurtulma politikalarının sonucu olarak da medya bir devrim yaşamış, bu sektörde büyük bir değişim ve dönüşüm gerçekleşmiştir. Sendikal hareketler ise ağır bir darbe almış ve gerileme sürecine girmiştir.

“Sendikacılık, üretim sürecini bizzat denetleme imkânını yitiren; üretim araçlarına, üretimle ilgili malzemelere ve emeğinin ürünlerine malik birer bağımsız üretici olmaktan çıkmış, hayat boyu ücretli statüsünde çalışmaya mahkûm bir işçi sınıfı içinde gelişen bir örgütlenme biçimidir.” (Kozak, 1992: 66)

İşçi sınıfının örgütlenme biçimi ve sendikal hareketlerin tarih içinde yaşadığı süreçler ve dönüşümler ortaya çıktıkları ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel şartlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Dünyada ve ülkemizde sendikal hareketler bir dönem en rahat ve haklar bakımından zengin döneme sahip olsa da çokça baskı, engelleme ve yok etme girişimleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu bölümde dünyada ve Türkiye’de sendikal hareketlerin hangi dönemde ve nasıl ortaya çıkıp günümüze kadar ne gibi süreçlerden geçerek yol aldığı ile ilgili bilgiler yer alacaktır.

1.2.1. Dünyada Sendikal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi

Dünyada sendikacılığın başlangıcı olarak nitelendirilebilecek noktaya, kavramın kökenine baktığımızda Orta Çağda yer alan lonca sistemi karşımıza çıkmaktadır. Fakat günümüzdeki sendikacılığın ortaya çıkması 18. yüzyılın ortalarına dayanmaktadır.

Çeşitli dönemler göz önüne alındığında öncelikle grevlerin yaşandığı sendikal hakların ise sonrasında kazanıldığı görülmektedir. Dönemin hâkim iktisadi görüşü olan liberalizmin, piyasaya yapılacak tüm müdahalelere karşı çıkması ve artan grevler sebebiyle, 1791 yılında Fransa’da, 1799 yılında İngiltere’de ve 1845 yılında Almanya’da işçilerin grev yapmasını ve sendikalaşmasını engelleyen yasalar oluşturulmuştur. Ancak bu yasaklara rağmen işçiler örgütlenmeye devam etmişlerdir (Güven, 2021: 9).

“Sendikacılık ücretlilik düzeninin doğusuyla ortaya çıkmıştır. Ücretlilik düzeninin temelinde yatan Sanayi Devrimi ve kapitalizm, ilk defa İngiltere’de varlık kazandığı için sendikacılığın beşiği de bu ülke olmuştur” (Işıklı, 2003: 17). 18. Yüzyılın ikinci yarısına gelirken Sanayi Devrimi ile ekonomik olarak yeni bir düzene geçiş yapan Batılı ülkelerde sendikal girişimler varlık göstermeye başlamış bunun sonucunda da sendikalar devletler tarafından yasal olarak tanınan bir kurum haline gelmiştir. Koalisyon yasaklarını kaldırarak sendikaları yasal olarak tanıyan ve işçilere sendika kurma hakkını veren ilk ülke olan İngiltere’de bu kazanım 1824’te elde edilmiştir. 1831 yılında “Emeğin Korunması İçin Ulusal Dernek” İngiltere’deki ilk örgütlenme adımlarından biridir (Taş, 2012: 65).

İngiltere’yi 1842 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD); 1869’da Almanya takip etmiştir. Fransa’da “1834 yılında Robert Owen, Büyük Ulusal Sendikalar Birliği’ni kurdu. Fransa’da da işçi hareketi gelişmekteydi. 1831’de Lion, 1834’de Paris işçileri, ekonomik ve politik amaçlı sert mücadeleler yürüttüler” dolayısıyla sendikal hareket bu ülkede önlenmiş ve gelişmesi engellenmiştir (Taş, 2012: 65). Fransa koalisyon yasaklarını 1864 yılında kaldırmasına rağmen yasal olarak sendika kurma hakkının kazanılması zaman almış Fransızlar 1884 yılında bu hakka kavuşabilmiştir. Fransa gibi sendikal örgütlenmenin yasal olarak geç tanındığı bir diğer ülke İtalya olmuştur. İtalya bu hakkı 1899 yılında elde edebilmiştir. Sendikaların “düzen içi örgütler” olarak resmi olarak kabul edilmesi ve birtakım hakların kazanılması neticesinde işçiler sendikal örgütlenme girişimlerine hız vererek meslek sendikaları oluşturmaya başlamıştır. Daha sonra sanayi kollarının artması ve farklılık göstermesiyle iş kolu sendikaları da kurularak işçi sınıfı örgütlenmesi hız kesmeden üretim çeşitlenmesine ayak uydurarak devam etmiştir. Fakat iş kollarının çeşitlenmesi ve sendikaların artmasıyla ülkeler içinde farklı ve dağınık örgütlenmeler ortaya çıkmış bu da sağlıklı sendikal mücadele için bir engel ya da mücadelenin yavaşlama ihtimali gibi bir durumu doğurmuştur. Bunu engellemek ve dağınık yapılanmayı önlemek amacıyla birlik, federasyon, konfederasyon gibi üst sendikal örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Bu üst örgütlenmelerin Batıdaki örneklerine bakacak olursak: İngiltere’de “Sendikalar Kongresi” (TUC); İtalya’da “İtalyan Genel İş Konfederasyonu” (CGIL); Almanya’da “Alman Sendikalar Birliği” (DGB); Fransa’da “Genel İş Konfederasyonu” (CGT) ve Amerika Birleşik Devletleri’nde “Amerikan İşçi Federasyonu”nu görebiliriz (Mahiroğulları, 2011: 8).

Sendikalar yasal olarak tanınarak devletin karşısında legal örgütlenmeler olsalar da engellemelerle karşılaşmaya ve mücadeleye devam etmişlerdir. 1871 yılında Fransız işçiler

bir işçi yönetimi kurarak sendikal örgütlerin ilk siyasal yapılanma örneklerinden birine imza atmış fakat Fransız egemen sınıfı bunu asla kabul etmeyerek oluşturulan yönetime karşı şiddetli bir mücadeleye girişmiş ve bastırmıştır. Fransa’da sert eylemler ve devlet işçi sınıfı mücadelesi yaşanırken aynı durum Almanya’da da yaşanmıştır. Günümüzde de resmi olarak kabul edilmiş olan sekiz saatlik işgünü çağrısı 1866 Cenevre Kongresi’nde yapılmıştır (Taş, 2012: 65).

İşçi sınıfının kendi ülkeleri içinde oluşturdukları sendikalar dışında farklı ülkelerdeki işçi sınıfını hareketlendirme ve mücadeleye teşvik etme amacıyla yaptıkları uluslararası çağrılar ve seslenişler de dünyadaki sendikal hareketler tarihi içinde önemli bir yere sahiptir. Uluslararası sendikal örgütlenmenin ilk adımlarından biri olarak Fransa’daki Lion’lu işçilerin girişimi görülmektedir. Lion’lu işçiler İngiliz işçi sınıfına seslenmişler ve uluslararası dayanışma girişiminde bulunmuşlardır. Fransız işçilerinin 1832 tarihinde yaptıkları L’Echo de la Fabrique-Fabrikanın Yankısı adındaki bu çağrının ardından 1834 tarihinde Mazzini’nin önderliğindeki Genç Avrupa (Jeune Europe) adlı hareketin ismi duyulmuştur. Bunların ardından, 1846 yılında Londra’da yer alan Fraternal Democrats (Kardeş Demokratlar) ve Belçika’daki uluslararası sendikal örgüt olan Association Democratique (Demokratik Dernek) adındaki iki uluslararası sendikal hareketin birbirleriyle olan diyalogları tarihe geçmiş ve birçok önemli oluşumun önünü açmıştır. Sonrasında 1856 yılında birçok Batılı işçi sınıfı temsilcisini bir araya getiren International Association (Uluslararası Dernek) kurulmuştur. Derneğin kurucu topluluğunda Polonyalı, İngiliz, Fransız, Alman işçi sınıfının öncüleri yer almıştır. “Uluslararası Dernek” uluslararası sendikal dayanışmanın dönüm noktası olarak nitelendirilen ‘Uluslararası İşçi Derneği’nin oluşumuna katkı sağlamış ve zemin hazırlamıştır. Bu dernek 1864 yılında Londra’da kurulmuştur. Uluslararası İşçi Derneği diğer adıyla 1. Enternasyonel’i yukarıda ilk uluslararası sendikal çağrılarının örneklerinden biri olarak gösterilen Fransız işçilerin İngiliz işçi sınıfına seslendiği “Fabrikanın Yankısı” girişiminden sonra yine Fransız ve İngiliz işçi sınıfının öncülüğünde gerçekleşmiş bir oluşumdur. İlk olarak kurucu temsilcileri olan Fransız ve İngiliz işçi sınıfı yer alsada daha sonra dernek giderek geniş bir etki alanına ulaşmış ve İsviçre, Almanya, Belçika, Avusturya, ABD, İspanya, İtalya gibi önemli ülkeler de bu oluşuma katılmıştır. Bu sayede 1. Enternasyonel sendikalar arası örgütlenme niteliğinde önemli bir girişim olmuştur fakat ideolojik anlaşmazlıklar ve siyasi kavgalar sonucu dağılarak tarih sahnesinden silinmiştir. İlerleyen yıllarda derneğin devamını

getirmek isteyen kişiler çeşitli girişimlerde bulunmuş kurulan dernekler belli dönemlerde varlıklarını göstermiş fakat günümüze kadar gelememişlerdir.

1889'da Paris'te kurulan 2. Enternasyonel, Bolşevik devrimi sonrası kurulan 3. Enternasyonel, Troçkistlerin kurduğu 4. Enternasyonel hep bir önceki girişimin olumsuz sonuçlanması sonucu oluşturulmuş fakat aynı kaderi yaşamıştır. Son olarak 5. Enternasyonel diğer adıyla Sosyalist Enternasyonel ise İkinci Dünya Savaşından sonra kurulmuştur ve son dernek olarak günümüzde hala faaliyetlerine devam etmektedir (Işıklı, 2003: 113-115). İkinci Enternasyonel, örgütlenme süresi kısa olsa da 1 Mayıs'ı işçi sınıfının "Uluslararası Birlik, Dayanışma ve Mücadele Günü" ilan etmiştir. İkinci Enternasyonel'in belirlediği bu tarih 1890 yılından başlayarak günümüze kadar benimsenerek gelmiştir ve 1 Mayıs bütün ülkelerdeki işçi sınıfı tarafından hala hatırlanıp kutlanmaya devam etmektedir (Aydoğanoglu, 2011: 49).

Sendikalar 19. yüzyılda güçlü mücadelelerinin sonunda yasal kazanımlar elde etmiş ve buna bağlı olarak sonraki yüzyılda daha aktif ve etkin bir konumda yer almıştır. Özellikle bu dönemde uluslararası örgütlenme ve sendikacılık girişimleri adına önemli adımlar atılmıştır. Emperyalizm 20. yüzyılın başında hız kazanmış ve bu dönemin en önemli özelliği olan sermayenin merkezileşmesi ile işçi sınıfının çalışma koşulları daha da kötüleşmiş ve sermaye sınıfının emek sömürüsü giderek artmıştır. Bu koşullarda başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biri de ülkelerin ekonomik olarak ve emek anlamında diğer ülkeleri sömürme gayelerinin olmasıdır. Avrupa ülkelerinin işçi sınıfları da bu savaşa karşı çıkmışlar ve büyük kalabalıklar oluşturarak savaş karşıtı eylemler düzenlemişlerdir. Her ne kadar savaşa engel olamasalar da 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin hemen arkasından Avrupa'daki birçok sendikaların isteği ve girişimleriyle 1919 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuştur (Aydoğanoglu, 2011: 57).

"Yine sendikaların mücadele ve çabaları sonucu, aynı zamanda Versailles Barış Anlaşması'nın giriş bölümünü oluşturan İşçi Hakları Bildirgesi benimsenmiştir." Bu bildirgenin temel ilkeleri şunlardır;

- Emek bir meta değildir,
- Herkese sendikal örgütlenme hakkı sağlanmalı, yeterli bir yaşam düzeyini koruyabilmek için elverişli ücret ödenmeli,
- Günlük 8, haftalık 48 saat çalışma süresi,

- Haftada en az 24 saat dinlenme süresi,
- Çocuk yaşta işçi çalıştırılmasının yasaklanması,
- Ülkede tüm işçilere eşit davranılması,
- İşçileri korumayı amaçlayan yasa hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak denetim sisteminin kurulması sağlanmalıdır (Aydoğanoglu, 2011: 58).

Bu maddeler tüm dünyadaki işçi sınıfının insani çalışma koşullarına sahip olması için evrensel bir sözleşme oluşturma amacıyla belirlenmiştir. Fakat sendikal hareketin güçlü olduğu ülkelerde bu maddelerin gerçekleşmesi sağlanabilmiş olmasına rağmen sendikal hareketin daha düşük düzeyde olduğu ülkelerde ise sadece yazılı olarak kalmış, çalışma hayatında uygulanamamıştır. Kabul edilen bu maddelerin yanı sıra İtalya’da Mussolini ve Almanya’da Hitler’in iktidara gelmesi sonucu daha önce yasal olarak kazanılan haklar da tehlikeye girmiştir. Özellikle Almanya’da sendikalar kapatılmış, sendikalara üye olan insanlar ve sendikalarda görev yapan kişiler toplama kamplarına gönderilmiş ya da idam edilmiştir (Aydoğanoglu, 2011: 58).

İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde uluslararası sendikalaşma önemli bir hareketlenme yaşamıştır fakat dönemin siyasi koşulları nedeniyle bazı kopukluklar ve sendika içi bölünmeler yaşanmıştır. Bu dönemde kurulan uluslararası sendikal örgütlenmelere örnek olarak (Işıklı, 2003: 119-125):

- Uluslararası İşçi Sendikaları Federasyonu (UISF- IFTU)
- Uluslararası Hıristiyan İşçi Sendikaları Federasyonu (UHISF- IFCTU)
- Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyoneli (KİSE- RILU) gösterilebilir.

19. yüzyılda elde edilen yasal haklar olan sendikaların tanınması ve işçilerin sendika kurma hakkından sonra 20. yüzyılın başlarında sendikal hareket toplu pazarlık hakkını kazanmıştır. Bu kazanımla birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrası Sanayi Devrimini yaşamış ülkelerde sendikal hareket yükselişe geçmiştir ve sendikalaşma oranı artmıştır. Aşağıdaki tabloda Sanayi Devrimi sonrası Batılı ülkelerin sendikalaşma oranları yer almaktadır (Mahiroğulları, 2011: 9):

Tablo 1

Sanayi devrimi sonrası batılı ülkelerin sendikalaşma oranı

ÜLKE	1940	1950	1960	1970
İngiltere	% 32	% 40	% 40	% 45
F.Almanya	% 33	% 33	% 33	% 36
İsveç	% 54	% 68	% 72	% 73
Hollanda	% 38	% 43	% 40	% 40
Danimarka	% 40	% 48	% 58	% 64
Fransa	% 23	% 31	% 18	% 23
Norveç	% 62	% 63	% 62	% 62

Bu tabloya göre, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere, İsveç, Hollanda, Danimarka ve Fransa ülkelerindeki işçi sınıfının sendikalaşma oranının önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

Sanayi Devrimi sayesinde değişen ekonomik sistemin bir sonucu olarak görece daha özgür ve yasal olarak kabul edilmiş sendikalar ve sendikalaşma özgürlüğü tanınan işçi sınıfı, esas olarak refah devletine geçiş yapan ülkelerde dünya sendikal tarihinin zirve sürecini yaşamıştır. Sendikacılığın gerçek anlamda gelişmesi ve yükseliş sürecine geçmesi devletlerin klasik iktisat politikalarından Keynesyen ekonomi politikalarına ve bu temele bağlı ekonomik girişimlerde bulunmalarına bağlı olmuştur. Sosyal refahın idealize edildiği bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde iktisatçı John Maynard Keynes başkanlığında bir ekonomi modeli oluşturulmuş ve bu model New Deal (Yeni Uzlaşma) olarak adlandırılmıştır. Kıta Avrupa'sında ise paralel olarak gelişen "talep yönlü ekonomi" anlayışı ile sendikal hareketin olumlu yönde ilerleme kaydetmesinin önü açılmıştır. Keynesyen ekonomik politikaları, İkinci Dünya Savaşı ile 1973 Petrol Krizi arasındaki dönemde uygulanmıştır. Bu ekonomik modelde refah devleti olgusu ön planda yer almıştır. Sendikalar ve işçi sınıfı kazandıkları koruyucu yasal haklar sayesinde işveren karşısında güçlü konuma gelmiştir. Daha önce yakalayamadıkları bu güçlü konum ve yasal olarak haklarının korunması nedeniyle bu dönem, çalışma ve sendikacılığın "altın çağı" olarak adlandırılmaktadır (Mahiroğulları, 2011: 9).

Keynesyen ekonomi modelinde çalışma hayatı ve sonrası ile ilgili ülkelerin ekonomilerinin de gelişmesine yönelik bazı temel düzenlemeler ve iyileştirme politikaları oluşturulmuştur. Bu politikaların konu ve kapsamı ile ilgili örneklerden bazıları; istihdamın artırılmasına yönelik çalışmalar, çiftçilere fiyat desteği, işçi haklarını ve sendikal hareketi koruyan yasal düzenlemeler, asgari ücretin iyileştirilmesi, üretim için gerekli altyapı desteğinin sağlanması, sağlık, sosyal güvenlik ve emeklilik ile ilgili hakların korunması ve geliştirilmesi ile ilgili maddeler olarak sıralanabilir (Geray, 2005: 9).

Kapitalist ülkelerdeki komünizmin geri gelme ihtimalinin endişesi onları “refah devleti” olma yoluna itmiştir. Böylelikle sendikalar ve işçi sınıfı belirli hak ve özgürlüklerle buluşmuştur. Fakat bu dönemde sendikacılık, devletin de ılımlı yaklaşımıyla asıl örgütlenme nedenini geri plana iterek hak arama mücadelesini masa başına taşımıştır. 1990’lı yıllarda çağdaş sendikacılık adı verilen sendikal örgütlenme türü ile geçmişte büyük mücadeleler verilerek kazanılan sendikalaşma hakkı günümüzde sadece belli konularda her yıl devlet otoriteleriyle bir araya gelerek sorunlara çözüm arama yolu olarak algılanmakta ve bu yönde sendikacılık faaliyetleri gösterilmektedir.

Aydoğanoglu’na göre çağdaş sendikacılık, ‘uzlaşmacılık’ ve ‘sosyal diyalog’ kavramlarını merkeze alan bu anlayış ile üretim araçlarındaki değişim ve teknolojinin gelişmesi, üretim ilişkilerini etkilemiş, bu nedenle eskisi gibi kaba güçle sorunları çözme devri kapanmıştır. Sendikaların görevi ‘çatışmaları körüklemek değil, uzlaşmayı, diyalogu geliştirmek’ olmalıdır. Son otuz yıla damgasını vuran bu anlayış gerek dünyada gerekse Türkiye’de işçi sınıfının ve sendikaların pek çok noktada mücadeleden geri kalmasına neden olmuştur (Aydoğanoglu, 2011: 64).

1.2.2. Türkiye’de Sendikal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de işçi sınıfı hareketlerini ve örgütlenmesi incelenmek istendiğinde Osmanlı dönemini de ele alarak başlamak ve cumhuriyetin ilanından günümüze gelmek gerekmektedir. Avrupa’da yaşanan gelişmeler ve değişimler zaman içinde ülkemizi etkilemiştir fakat kendi sosyo-ekonomik tarihimiz de bu inceleme için önem taşımaktadır. Osmanlı dönemi işçi hareketi dendiğinde akla ilk olarak loncalar gelmektedir. Aynı dönemde Batı’da küçük işletme (corporation) olarak adlandırılan oluşumlar Osmanlı’da loncalar olarak ifade edilmekteydi. Esnaf ve zanaatkarlar tarafından kurulmuş ve onların

haklarını, ticaret yöntemlerini ve iş ilişkilerini kapsayan görevleri bulunmaktaydı. 15., 16., ve 17. yüzyıllarda etkin faaliyet göstermiş olan loncalar, Osmanlı'daki usta-çırak ilişkilerini belirlemekteydi. Ayrıca üretilen malların kalitesi ve ticareti ile ilgili hususları da belirlenmekte ve denetlenmekteydi (Şahin, 2010: 22).

Osmanlı'da örgütlenme ve işçi hareketleri Avrupa'ya oranla çok daha geç ortaya çıkmıştır. Batı'da Sanayi Devrimi sonrasında çalışma hayatı fabrikalara taşınmıştır fakat Osmanlı'da üretim tarzının değişmesi; esnaf, zanaatkarlık ve toprak işlerinden seri üretim ve fabrikaya geçiş uzun zaman almıştır. Dolayısıyla Osmanlı işçi hareketleri ve örgütlenme girişimleriyle geç tanışmıştır. Bu girişimlerden ilki, 1871 yılında aydınların da desteğiyle kurulan "Osmanlı Ameleperver Cemiyeti"dir ve Osmanlı'da işçilerle ilgili ilk cemiyet olarak bilinmektedir. Fakat bir sendika olarak nitelendirilmemektedir. Bunun nedeni, "...aydınların desteğinde olması, işsizlere iş bulmayı ve yoksul işçilere yardım etmeyi amaçlaması bakımından, işçi cemiyetinden daha çok, bir hayır cemiyeti hüviyeti taşımasıdır" (Yazıcı, 2010: 75-76).

Osmanlı'da ilk işçi örgütü "Osmanlı Amele Cemiyeti"dir. 1854 ve 1895 yıllarında kurulduğu öne sürülmektedir. Bu cemiyet "Osmanlı Ameleperver Cemiyeti"nden farklı olarak sadece işçiler tarafından kurulmuştur, aydın kesimin bir dahli bulunmamaktadır. Tophane işçileri tarafından gizlice kurulan bu cemiyet Avrupa'dan kopya edilen sol düşünceler temelinde faaliyet yürütmüştür. Aynı zamanda dönemin padişahı İkinci Abdülhamit karşıtı bir tutum da sergilemiştir. Tüm bunlar nedeniyle kuruluşundan bir yıl sonra kapatılmıştır fakat bir süre sonra tekrar faaliyete geçmiştir. Bu dönemde "Osmanlı Amele Cemiyeti" dışında işçi örgütlenmesi görülmemiştir (Yazıcı, 2010: 78-79).

1. Meşruiyet'ten 2. Meşruiyet'e kadar işçi örgütlenmeleri illegal örgütlerdi. Bunun sebebi, 1. Meşruiyet Anayasası'nda "Amele Cemiyeti" gibi işçi örgütlenmelerine, dernek, cemiyet kurulmasına ve faaliyet göstermesine izin verilmemesidir. Fakat gizlice başka yapılanmalar ve "Amele Cemiyeti"ne destek niteliğinde oluşumlar da yok değildi. Bu cemiyetlere örnek olarak; Anadolu-Bağdat Demiryolları Memurin ve Müstahdemin Cemiyet-i Uhuvvetkarisi gösterilebilir. Bu cemiyet Tophane işçilerinin örgütlenmesi gibi işyeri örgütlenmeleri niteliğindedir. İttihak ve Terakki de kendi örgütlenmesi içinde işçi örgütlenmelerine yer vermişti (Koç, 2003: 18).

“Sosyalist ve komünist hareket ve örgütlenmelerde bu sürece katıldı. Örneğin, Selanik Tütün İşçileri Sendikası, Bulgar komünistlerinin etkinliği altındaydı. A. Benoraya ise Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu’nu kurdu. Osmanlı Devleti’ne karşı ulusal bir mücadele içindeki hareketler de işçi sınıfı içinde etkili olmaya çalıştı” (Koç, 2003: 18).

Cumhuriyetin ilan edilmesi ve çok partili döneme geçiş arasında yeni bir devlet kurulması ile değişen toplumsal yapı ve sosyo-ekonomik düzen ile işçi hareketleri de değişim göstermiştir. Bu süreçte Cumhuriyet döneminde de az olmakla birlikte Osmanlı’ya kıyasla artış gösteren sanayi işçileri göze çarpmaktadır. Osmanlı döneminde sayısal olarak çok az olan fabrika işçileri örgütlenme konusunda da Avrupa’dan geri kalmıştır. 1927 Türkiye’si bir tarım ülkesiydi ve kırsal yaşam şehir yaşamına oranla çok fazlaydı. Yazıcı (2010: 94) o dönemi şu şekilde özetlemektedir:

İşletmelerin %70’inden fazlasında dörtten az işçi çalışıyordu. Yani sanayi sektörünün büyük bir kesimi küçük işletmelerden oluşuyordu. Büyük işletmelerde çalışan 1.5 milyon insandan yalnızca 150 bin kadarı işçilik statüsündeydi. Yine çalışan nüfusun 1927’de %8.9’u, 1935’de de %11.7’si sanayi sektöründe istihdam ediliyordu.

Bu bilgiler ışığında hala nüfusa oranla sanayi işçisinin az olduğunu söylenebilmektedir fakat Osmanlı dönemine göre artış gösterdiğini de es geçilmemelidir. Tek partili dönemde yaşanan bu artış ilerleyen yıllarda bu durumun devam edeceğinin, sanayileşme ve şehirleşmenin hız kazanacağıının ipucunu vermektedir.

Çok partili dönemde sendikal örgütlenme açısından tek partili döneme göre iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler ülke içinde ve ülke dışında olmak üzere iki alanda incelenmiştir. Yurt içindeki gelişmelere bakarsak bunlar: 1946 yılında yaşanan Cemiyetler Kanunu’ndaki düzenleme ve 1947 yılında İşçi ve İşveren Sendikaları, sendika birlikleri hakkındaki kanundur. 1946 yılında Cemiyetler Kanunu’ndaki değişim ile cemiyet kurmak illegal bir durum olmaktan çıkmıştır ve sendikal örgütlenme hız kazanmıştır. Fakat bu durum mevcut siyasal iktidarı bir süre sonra rahatsız etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda 17 Aralık 1946’da sıkıyönetim kararıyla bazı sendikalar kapatılmıştır. Bu sendikalara “tehlikeli” denilerek faaliyetleri durdurulmuştur. Amaç sendikaların siyaset yapmasını engellemek olmuştur. Bu düşünce ve hızlanan sendikal hareketlere karşı endişe, “20 Şubat 1947 tarihli ve 5018 sayılı Sendikalar Kanunu’na da yansımıştır. İngiltere’den gelen iki uzmanın katkılarıyla hazırlanan söz konusu kanunun 5.maddesi, sendikal örgütler ‘siyasetle,

siyasal propaganda ve siyasi yayın faaliyetiyle iştiğal edemezler ve herhangi bir siyasi teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar' hükmünü kapsamıştır (Işıklı, 2003: 89).

Genel anlamda ise, 2. Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada demokrasiye eğilim oldu ve halk, savaş sonrası yaşanan ekonomik krize karşı ses çıkarıp birlik olmak istedi. Bu eğilimi gören ve çok partili hayata yeni geçmiş olan Türkiye'de ise iki rakip parti olan Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti için işçiler ve hız kazanan örgütlenmeleri birer seçim yatırımı konumuna geldi. CHP ve DP rekabetinde işçiler ve sendikalar önemli rol oynadı ve seçim vaadi olarak kullanıldı. İki parti kendi himayeleri altında sendika birlikleri oluşturdu ve bu birlikler üzerinden seçim vaatleri sıralandı. CHP'nin İstanbul İşçileri Sendikaları Birliği (İ.İ.S.B), DP'nin Hür İşçi Sendikaları Birliği (H.İ.S.B.) çok partili ilk seçimde belirleyici faktör oldu (Yazıcı, 2010:105).

Türkiye'de 1946 sonrası ekonomik anlamda da değişimler yaşandı, büyük sanayileşme ve şehirleşme hareketi başladı. Bu hareketlenme ile işçi sayısı artış gösterdi. Artış gösteren işçilerin sendikal örgütlenme ihtiyacı ve örgüt sayısı de paralel olarak artmış oldu. 1950'den sonra iş kolu federasyonlarının tek bir çatı altında toplanması fikri ortaya atıldı ve 1952 yılında bu birleşme gerçekleşti. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, Zonguldak Maden İşçileri Sendikası, Tarsus Akdeniz Bölgesi İşçi Sendikaları Birliği, Toleyis Sendikası, İzmir İşçi Sendikaları Birliği, Çukurova İşçi Sendikaları Birliği, Eskişehir-Sakarya Bölge İşçi Sendikaları Birliği birleşerek Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (TÜRK-İŞ) kurdu. Bu örgütlenme Türkiye işçi hareketi tarihi açısından önemli bir birleşme ve kazanım oldu (Yazıcı, 2010:105).

Sanayileşme ve kalkınma çabalarının hızlandığı bu dönemde sendikalaşma düzeyi bakımından ortaya çıkan gelişmeler, Çalışma Bakanlığı verilerine dayanılarak düzenlenmiş ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Yazıcı, 2010: 103-104).

Tablo 2.

Türkiye’deki sendikalaşma oranları (1948-1960 arası dönem)

Yıllar	İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı	Sendika Sayısı	Federasyon ya da Birlik Sayısı
1948	325.463	52.000	15.8	73	1
1949	344.914	72.000	20.9	77	2
1950	373.961	78.000	20.9	88	3
1951	447.364	110.000	25.7	137	8
1952	488.505	130.000	26.6	248	16
1953	556.535	140.000	25.15	275	28
1954	583.252	180.387	30.9	323	17
1955	604.295	189.595	31.4	363	23
1956	645.321	205.155	32.4	376	27
1957	685.827	244.853	35.7	383	26
1958	707.206	262.591	37.1	394	18
1959	754.875	280.786	37.2	417	18
1960	824.881	282.967	34.3	432	21

1960’lı yıllarda refah devleti anlayışı ülkeye hakim olmaktadır. Sosyal devlet kavramının yetkililerce benimsenmesi, sendikaların yasalarla korunması ve haklar elde edilmesi bu hakim olan düşünce yapısını destekler nitelikte gelişmeler olarak görülmektedir.

1960 darbesi ile oluşturulan ve yeni anayasaya dayanarak çıkarılan ve 1963 yılında yürürlüğe giren “274 sayılı Sendikalar Kanunu” ve “275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu” dönüm noktası niteliğinde iki yeni kanun maddesi olmuştur. Farklı sendikacılık anlayışlarının ortaya çıkmasıyla Türk-İş dışında başka konfederasyonlar ve ortaya çıkmaya başlamış düşünce ayrılıkları yeni oluşumlara zemin hazırlamıştır.

1960’lı yıllar sendikacılık tarihinde fikir ayrılıklarının hâkim olduğu yıllardır. 27 Mayıs’tan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)’in kuruluşuna kadar olan zaman diliminde sendikal hareketlere iki farklı anlayış egemen olmuştur. 1960-1962 yıllarını içine alan süreçte sendikalar siyasallaşma eğilimi içinde olmuştur. İşçi partileri yoluyla siyasal zeminde var olma gayesinin yüksek olduğu bu dönemde Türkiye İşçi Partisi’nin (TİP) kurulması ile Türkiye Çalışanlar Partisi (TÇP) girişimleri bu çerçevede önemli

gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bu girişimler aynı zamanda mevcut siyasi partiler ve iktidar tarafında olumlu karşılanmamış, sendikaları yanlarına çekme yöntemi ile zaten tereddütlere ilerleyen siyasal sendikacılık fikrinden vazgeçirme uğraşı verildiği görülmüştür. 1964 yılında ise Türk-İş partiler üstü sendikacılık politikasını benimseyerek sendika tüzüğüne de bu maddeyi ekleyerek yeni politikasını pekiştirmiştir.

“Türk-İş, Türk sendika hareketinin ortak bir kararı olmadıkça, siyasî partilere ve onlara bağlı teşekküllere karşı mutlak bağımsızlığını korumayı ve partiler üstü bir politika izlemeyi amaç bilir.” Bu politikanın resmen kabulü ile Türk-İş, ana akım siyasî partiler karşısında dengeli/tarafsız bir yaklaşım benimsemiş oldu (Çelik, 2020:92-112).

Ülkenin siyasal gündemi de karşıt fikirlerin hareket alanlarını belirleyen en önemli unsurlardan biri olmuştur. 1965 yılı seçimlerinde sağ ideolojik çizgiye sahip olan Adalet Partisi iktidara gelince Türk-İş'te yaşanan sola eğilim rüzgârı tersine dönmüştür. Sendika genel kurulunda yönetimde yer alan TİP üyeleri ve bu partiye yakın isimler yönetimden alınarak iktidar partisine yakın olan kişiler göreve getirilmiştir. Zamanla sendikacılık anlayışı anlamında yaşanan fikir ayrılıklarının siyasal gelişmeler sonucu derinleşmesi karşıt düşünceye mensup kişilerin harekete geçmesine neden olmuş ve DİSK 1967 yılında kurulmuştur (Işıklı, 2003: 97-98).

Türk-İş'e karşı olarak kurulan DİSK, işçilere yeni haklar istemekle birlikte kamusal üretim alanının genişlemesi, tam bağımsız Türkiye zihniyetiyle ve devrimci bir kimliğe sahip sendikal örgütlenme arzusundaydı. Tüm bunların da sendikal örgütlenmelerin siyasal kimliğe sahip olmasıyla gerçekleştirilebileceğini savunmaktaydı. Türk-İş'in partiler üstü sendikacılık anlayışını benimsemeyen kesimler vardı. Farklı işleyiş tarzlarının ve düşünce yapılarının artmasıyla 12 Mart 1971 muhtırasına kadar Türkiye işçi tarihinden sendikal örgütlenmelerde iç karışıklık ve kaos hâkim olmuştur.

1970'li yılların ortalarından itibaren kapitalizm ile üretim biçimleri değişmiş ve işçiler sendikasızlaştırılmaya başlanmıştır. 1970'lerin ikinci yarısından sonra kapitalizmin krize girmesi yeni sağ politikaların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu politikalar ile birlikte sosyal haklar gerilemiş, özelleştirme politikaları hız kazanmış, sendikal hareketler güç kaybetmeye başlamıştır. 1970 yılında Adalet Partisi Hükümeti tarafından çıkarılan yasa ile Türk-İş tek faal konfederasyon haline getirilmek istenmiştir ve sendikal örgütlenme tekelleştirilerek kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

1973- 80 arasında dışa bağımlı sanayileşmenin tekelci yapılanmasının sonucu olarak tüm çalışanlar arasından göreceli bir yoksullaşma, mülksüzleşme yaşanmış, işsizlik ve hayat pahalılığı artmış, emek sermaye çelişkisi belirginleşmiştir. Bu süreçte işçilerin köyle bağlantıları azalmış ve ekonomik koşulları bozulmuştur. İşçilerin eğitim seviyesindeki göreceli artışın bu genel çerçeveye eklenmesiyle, işçi hareketi önemli derecede ivme kazanmıştır. Süre zarfında grev sayısı 2, grevci sayısı 3, grevde geçen gün sayısı 7 kat artmıştır. Eylemler ücret artışı, sendika seçme konusundaki baskıları ve işten çıkarmaları protesto amacıyla gerçekleşmiştir. Yasal grev, işi yavaşlatma, verim düşürme, oturma eylemi, yürüyüş, miting, sakal bırakma, yemek boykotu, fazla çalışmaya kalmama, viziteye çıkma, rapor alma, işgal, bildiri dağıtma, açlık grevi, ölüm orucu gibi farklı biçimlerde uygulanmıştır (Şahin, 2010: 27).

Türkiye’de işçi sınıfı hareketi 1980 sonrası gerileme sürecine girmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile yasal olarak kazanılmış olan haklar yeni anayasa ile yürürlükten kaldırılmış, sendikaların siyasetten uzaklaşması sağlanmıştır. 1983’te yürürlüğe giren “2821 sayılı Sendikalar Kanunu” ile sendikaların siyasal faaliyetlerde bulunması yasaklanmıştır. Aynı zamanda sendikalara olan baskılar boyut atlamış sıkıyönetim mahkemeleri ile çeşitli cezalar uygulanmıştır. Devlet ekonomi politikalarının değişmesiyle özelleştirmeler, taşeronlaşma, devletin piyasadan çekilmesi gibi yeni yapılanma uygulamaları gelmiştir. “24 Ocak 1980’de alınan kararlarla, parasalcı politikaların uygulanmaya başlanacağı, sermaye yoğunlaşması önünde engel oluşturan işçi sınıfının örgütlülük ve hareketliliğini bastıracak, ücret disiplini sağlayacak bir döneme girilmiştir” (Koç, 2012: 194). Bununla birlikte sendikaların siyasal güçleri ve etkinlikleri daha da zayıflamıştır. DİSK için yasaklama kararı verilmiş ve bu karar 1991 yılına kadar devam etmiştir. DİSK’in yanı sıra Petrol-İş ve Yol-İş gibi sendikaların önemli şubeleri baskı altına alınmıştır (Işıklı, 2003: 105-106).

1980 ve sonrasında işçi hareketi gerilese de farklı eylem tarzlarının keşfedilmesi de Türkiye işçi tarihi açısından önemli bir kazanım olmuştur. Memurların ve işçilerin ortak sorunları onları ortak bir çatı altında toplanıp hareket etmeye yöneltmiştir. Bu sorunlar dünyada yaşanan ekonomik kriz ve dalgalanmaların karşısında Türkiye ekonomisinin zayıf kalması ve çözüm üretememesinden de kaynaklanmıştır. Dünya genelinde neoliberal politikaların bir sonucu olarak benzer sorunlar yaşanmıştır. İktidar ve devlet yetkilileri de özelleştirmeler ile piyasadan devlet desteğini ve gücünü çekmiş, çalışan kesimlerin ekonomik koşulları da bu durumdan negatif etkilenmiştir. Çözüm olarak IMF’in de önerisiyle yapılan özelleştirme ve dolayısıyla işten çıkarmalar, emeklilik yaşının

yükseltilmesi, kayıt dışı istihdamın yaygınlık kazanması, ücretlerin aşağı çekilmesi özel ve devlet çalışanlarının geçim sıkıntısıyla ve işsizlikle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Taşeronlaşma ise hem işçiler üzerinde baskı ve korku unsuru olarak işverenler tarafından kullanılmıştır hem de gerçekten işsizliğin artmasına ve kayıtsız çalışan işçilerin daha az ve güvensiz çalışmasına olanak sağlamıştır. Tüm bunların sonucunda, memur ve işçilerin birleşmesiyle “Demokrasi ve Emek Platformu” kurulmuştur (Şahin, 2010: 28). 1995’te “Emeğe Saygı” adı altında Ankara Tandoğan Meydanı’nda mitingler düzenlenmiş ve iş bırakma eylemleri yapılmıştır. Bu eylemler 1999 İstanbul Depremine kadar devam etmiştir sonrasında ise zorunlu olarak bırakılmıştır.

24 Ocak Kararları ile devletin piyasadan çekilmesi, hizmetler sektörünün tamamen özelleştirilmesi sendikal örgütlenmeleri zayıflatmış ve işçilerin daha önceki yıllarda elden ettikleri kazanımları kaybetmesine neden olmuştur. Aynı zamanda 24 Ocak Kararları ile devletin basına sübvansiyonu kalkmış ve 25 Ocak’ta gazete kâğıdına %300 zam yapılmıştır. Yazılı basın üretimine vurulmuş bu önemli darbe ile medyada tekelleşmenin yolu açılarak çok sesli basının önüne geçilmek istenmiştir. 1980’li yıllarda başlayan neoliberal politikalarla birlikte medyada yaşanan özelleştirmeler, iş insanlarının medya sektöründe de varlık göstermek istemesine ve basının kâr amacı güden kuruluşlar haline gelmesine neden olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA VE SÖYLEM

İnsanlık tarihi boyunca iletişim her zaman bir gereksinim olmuştur. İlk olarak jest ve mimiklerle başlayan iletişime geçme isteği zamanla sözcüklerle dile dökülmüş teknolojinin gelişmesi ile küresel boyutlara ulaşmıştır.

İnsanların iletişim gereksiniminin içinde kendini ifade etme ve dünyayı anlama arzusu yatmaktadır. İnsan önce kendini daha sonra çevresini ve dünyayı anlama, etrafında neler olup bittiğini merak etme eğiliminde olmuştur. Bu merak ‘haber’ kavramının ortaya çıkmasına, haberi yayma ve herkese ulaştırabilme amacıyla teknolojinin yardımıyla yeni iletişim alanlarının var olmasına başlamasına vesile olmuştur.

Dil ve dilin kullanımı ise kendimizi ifade edebilmenin en güçlü yolu olmuştur. Gündelik kullanımın dışında dil ve iletişim, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimleri ve siyasal tarihleri paralelinde ortaya çıkan ekonomik sistemlerin devamı ve devletlerin kendi meşruiyetlerini sağlamada etkili bir silahı haline gelmiştir. Öyle ki kitle iletişim alanında yapılan ilk çalışmalardan çıkan ortak sonuç, kitle iletişim araçlarının etkisini çok güçlü ve hatta sınırsız olduğu yönündedir. Araştırmacılar ellerindeki bulgulara dayanarak kitle iletişim araçlarına ‘sihirli bir güç’ atfetmişlerdir (Güngör, 2011: 74).

Bu bölümde kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişimi hakkında bilgi verildikten sonra zamanla bir meta haline gelen haber ele alınmıştır. Haber ve dil başlığında; haberin ne olduğu, haberde dilin kullanımı ve haberin insanlar üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Van Dijk haberi “kamu söyleminin bir formu” olarak kabul etmektedir (Özer, 2009: 90). Buradan yola çıkarak alt başlıklarda söylem kavramı ve söylem analizi ele alınmaktadır. Son bölümde yer alacak Van Dijk’in eleştirel söylem analizi ile haber incelemesi öncesinde eleştirel söylem analizi ile ilgili teorik bilgilere de yer verilmektedir.

2.1. İletişim ve Kitle İletişim Kavramları

İnsanlığın tarihi ile iletişim tarihi her zaman paralel ve birbirlerini besleyen iki olgu olarak değerlendirilmiştir. Bireylerin arasında var olabilen ve uzun zaman küçük topluluklar içinde gerçekleşen bir eylem olan iletişim, teknolojik icatlar ile geniş kitlelere ulaşarak zamanla toplumu kontrol altına alabilen ve devlet tarafından kullanılan önemli bir güç haline

gelmiştir. Bireylerin temel ihtiyaçlarından biri olduğu düşünölen iletişim kavramı, insanın toplumsallaşmasının ve sosyal bir varlık olmasının ilk koşuldur.

İletişim Türkçe’de, “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon.” şeklinde tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde ikinci olarak yapılan tanımda “telefon, telgraf, televizyon, radyo v.b araçlardan yararlanarak yürütölen bilgi alışverişi” ifadesiyle teknolojik gelişmelerle icat edilen iletişim araçlarının etkisi de tanıma eklenmiştir (TDK-sozluk.gov.tr).

Dilimizdeki iletişim kelimesi, Latince’deki “communis” kelimesinde türetilmiş olup İngilizce’deki “communication” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Gönenç, 2018:3).

Genel bir iletişimin tanımı yapan Gönenç ise “belirli mesajların kodlanarak bir kanal aracılığıyla bir kaynaktan bir hedefe veya alıcıya aktarılması süreci olan iletişim, insanın çevresini algılama ve dünyayı tanımlamasının tek koşuludur” ifadelerini kullanmıştır (Gönenç, 2018: 8).

İletişim olgusunun tarihi insanlık tarihine yakın bir geçmişi barındırmaktadır. İlk Çağ düşünürlerinin de üzerinde durduğu konulardan biri olan iletişim kavramı, Aristoteles’in “Retorik”inde de kendini göstermektedir. Antik Yunan’da sanat olarak tanımlanan Retorik, iletişim alanında yapılan çalışmalar anlamında ilk örneklerden biri olarak gösterilmektedir.

Sözel iletişimde doğru hitap şeklinin önemi Antik Yunan’da fark edilmiş ve söz söyleme sanatına büyük önem verilmiştir. Öyle ki zamanla bu sanatın önemi giderek artmış ve dinleyen konumundaki insanların üzerindeki etkisi fark edildikçe toplulukları yönlendirmek için de kullanılmak istenmiştir (Gönenç, 2018:3). Paralel zamanlarda İstanbul ve Atina’daki duvar gazeteleri ve agora toplantıları da “Retorik” gibi iletişim çalışmaları anlamındaki ilk adımlar olarak değerlendirilmiştir (Güngör, 2011:17-18).

İletişim sürecinin başlaması, bireylerin olduğu bir ortamda algılanabilen herhangi bir şeyin var olmasıyla başlar. Birey-birey arasındaki iletişim toplumsal bir ilişkidir. Bu toplumsal ilişkinin nesnesi ise en az iki bireyin aynı anda algılayabildikleri bir uyarandır. Refleksif sesler, bağırsımlar ve nidalar insanların yanı sıra doğadaki diğer canlılara da ait bir iletişime geçme yöntemidir. Fakat bu ilkel tarzdan ileriye gidip “geliştirilmiş dil”e geçen tek tür insanlardır (Oskay, 1982:312).

Kitle iletişim (mass communication) kavramı, sahip olduğu teknik araçlar, haber iletilmesinin içeriği ve hedef kitlesi bakımından iletişimden ayrılmaktadır. Yumlu (1994: 16). kitle iletişimi enformasyon, düşünce ve tutumların geniş bir kitleye teknik aygıtlarla iletilmesi süreci olarak tanımlamaktadır.

İletişim araçlarının iletlediği mesajlar, teknoloji aracılığıyla küçük bir zümreden neredeyse tüm dünyaya iletmeye başlandığı ve çok geniş kitlelere hitap edildiği için bu yeni iletişim şekli “kitle iletişim”, iletişimi sağlayan araçlar ise “kitle iletişim araçları” şeklinde tanımlanmaya başlanmıştır (Erdoğan, 2020:98).

Erdoğan ve Alemdar, kitle iletişimi ‘merkezileşmiş bir öykü sistemi’ olarak tanımlanmıştır. Daha önceleri, yerleşim yerlerinde iletişim üretimi (eğlence, haber, dedikodu, masal, hikaye ve müzik) o topluluktaki insanların katılımıyla gerçekleşirken günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile kapitalist sistem içinde çoğulcu üretim tarzından çıkmış ve endüstriyel bir ürün haline gelmiştir (Erdoğan ve Alemdar, 2005:17).

2.2. İletişim Araçlarının Tarihsel Gelişimi

Baldini, iletişimin tarihsel sürecini incelediğinde birbiriyle bağlantılı üç temel devrimin iletişim tarihine yön verdiğini belirtmektedir; chirografik devrim, Gutenberg devrimi ve elektrik elektronik devrimi. Chirografik devrim M.Ö. 4. yüzyılda yazının icadını, Gutenberg devrimi 15. yüzyıl ortalarında matbaanın bulunmasını, elektrik elektronik devrimi telgraf, radyo ve televizyonun bulunmasını izleyen süreçleri takip etmektedir. (Baldini, 2000: 44-45).

Kitle iletişim araçlarının keşfedilmesinde dört ana ögenin etkili olduğu görülmektedir. McQuail bu dört ögeyi şu şekilde sıralamaktadır:

- Teknoloji
- Politika
- Sosyallik
- Toplumun ekonomik ve kültürel koşulları

Her öge kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasında etkili olmakla birlikte her biri farklı bir kitle iletişim aracının doğmasında başat rol oynamaktadır. Bu durum aktarılan dört

ögenin dışında grup aktiviteleri, ihtiyaçlar ve fonksiyonlar gibi durumların da ögelerin yanına eklenmesi nedeniyle gerçekleşmektedir (McQuail, 1990 aktaran Yüzer, 2002: 85-86).

Ulus devlet, ulusçuluk gibi kavramlar 16. yüzyılın Avrupası'nda ortaya çıkmıştır fakat tam anlamıyla Avrupa'da yaygınlaşıp yeni bir yönetim modeli olarak kabul edilmesi 19. yüzyılın sonunda gerçekleşmiştir. Üç yüzyıl süren bu merkezileşmenin gecikmesinin sebebi devletlerin sınırları içinde kalan bölgedeki hakimiyetlerini iletişim ve ulaşım yetersizliği sebebiyle tam olarak kuramaması olarak değerlendirilmiştir. Daha önce tam anlamıyla başarılamamış olan yönetimin merkezileşmesi ve koordinasyonu, iletişimin hızlanması ve ulaşım imkanlarının artmasına bağlı olarak çözüme kavuşmuş ve ulus devlet anlayışı yerleşmiştir (Başaran, 2000: 20-21).

Kitle iletişim araçlarının (özellikle telefon ve telgrafın keşfi ile başlayan süreç) coğrafi ayrımları yok etmesi ve ulus devletlerin enformasyonun üstünde sağladığı denetim, gözetim yoluyla iktidarın otoritesini sağlamlaştırmasına neden olmuştur. “Gözetim yeteneklerinin artışının yanında, ordu ve polis gücü gibi devlet tekelindeki şiddet araçlarının teknolojik gelişmeler sayesinde artan etkinliği ulus devletin temel belirleyicileridir” (Başaran, 2000: 21).

Avrupa'da modern devlet olarak adlandırılan merkezi devletlerin (ulus-devlet) yaygınlaşması, iletişimi daha değerli bir hale getirmiştir. Haberleşme hızındaki artış, devletlerin işleyişinde üç yönden hayati öneme sahip olmuştur. Hem devletin kendi bünyesindeki gelişmeleri daha çabuk öğrenmesine yardımcı olması hem de ülkeyle ilgili yaşanan herhangi bir gelişme (devlete ya da halkın bir kesimine yönelik saldırı gibi) hakkında toplumun bilgilendirilmesinin sağlanması, devletin bilgiye dayalı hakimiyetini ve otoritesini ortaya koymasında önemli bir faktör olmuştur. Buna ek olarak devletin sahip olduğu ideolojinin tüm ülkeye yayılması ve empoze edilmesinin en hızlı yolu olan iletişimi önemli bir hale getirerek, kitle iletişim araçlarının kontrolünün sağlanması gerekliliğini doğurmuştur. Bu bağlamda radyo, gazete, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının toplum ve yöneticiler arasında bir köprü görevi gördüğü anlaşılmıştır (Yüzer, 2002: 88).

Yazının bulunmasından itibaren günümüzdeki teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim sürecinin vardığı nokta, insanlar arası iletişimin dışında devletlerin toplum üzerinde yaratmak istediği otoriteyi kurmasına yardımcı olan ideolojik bir boyuta gelmesidir.

Dolayısıyla her kitle iletişim aracını ortaya çıktıkları tarihsel dönem ve koşullar bağlamında değerlendirmek gerekmektedir.

Bu bölümde kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişimi; yazının icadı, matbaanın bulunması ve bununla birlikte gazete ve kitabın ortaya çıkışı, telgrafın icadı, radyo ve televizyonun icadı ile internetin bulunması olmak üzere sekiz bölümde incelenmektedir.

2.2.1. Yazı

Yazının bulunması iletişimin tarihsel süreci için önemli bir gelişme olarak görülmektedir. En eski alfabenin M.Ö. 2000’li yıllarda Fenikeliler tarafından bulunduğu bilinse de bu alfabenin bir yazı sistemine dönüştürülememesinden dolayı yazının, M.Ö. 4000-3000’li yıllarda Sümerler tarafından geliştirildiği kabul edilmektedir (Gönenç, 2007: 94).

Mezopotamya’nın sosyo-ekonomik konumu tarihi değiştirecek bu önemli icadın keşfedilmesine olanak sağlamıştır. Dicle ve Fırat nehirleriyle sulanan yerlerdeki ürün fazlalığı o bölgede ticaretin başlamasına ve kentleşme hareketlerinin görülmesine sebep olmuştur. Sümerler’in inanışlarından dolayı ticari hareketlerin kaydı, gelir, gider ve harcamaların hesaplarının tutulması görevi rahipler tarafından gerçekleştirilmiştir. Rahiplerin diğer rahiplere ve gelecek kuşaklara hesap verme zorunluluğu hesap için kullanılan ilkel bir yazı sistemini doğurmuştur. Bu yazı sistemi zamanla o dönemin ekonomik ve toplumsal koşullarını bize aktarabilen bir dil düzeyine ulaşmıştır. Sümerler’in yazı sistemini Mısır’daki hiyeroglif yazısı Çinlilerin geliştirdiği yazı sistemi takip etmiştir. Çeşitli resimler, çizgiler ve sembollerden oluşan ilk yazı sistemleri zamanla gelişim göstererek sözcüklerin ve cümlelerin oluşturulabildiği, günümüzde kullanılan alfabelerin temelini oluşturan yazı türlerini ortaya çıkarmıştır. Latin alfabesi, Arap alfabesi, Kiril alfabesi, Japon ve Çinlilerin kullandığı alfabeler örnek olarak gösterilebilmektedir (Gönenç, 2007: 94-95).

Yazının icat edilmesi ve kullanılması iletişime farklı bir boyut kazandırmıştır. Sözlü iletişimin kayıt altına alınmaya başlanması kalıcılaşmasını ve sözlü iletişimle ifade edilen bilgilerin kısıtlı alanda yarattığı etkinin geniş çevrelere yayılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda tarih de kayıt altına alınmış ve arşivlenmiş, insanlar kurumlar ve örgütler arasındaki

mesafeleri yazışmalar yoluyla ortadan kaldırarak toplumsal yaşamı sistemli hale getirmiştir (Güngör, 2011: 40).

2.2.2. Matbaa

8. yüzyılda her bir hiyeroglif için ayrı bir kalıp kullanarak hareketli baskı metodu ile hiyeroglif yazı çoğaltma işlemini gerçekleştiren Çinli Pi Sheng, matbaanın ilk örneklerini veren insanlardan biri olarak kabul edilmektedir (Durmuş, 2017: 995).

Günümüzdeki anlamıyla matbaa ise, 1440 yılında Almanya'da Gutenberg tarafından icat edilmiştir. İlk renkli eser 1480 yılında Venedik'te Alman Erhard Ratdolt tarafından basılmıştır. İlk resimli kitap basımı ise aynı zamanlarda Alman Nikolaus Lorentii tarafından Floransa'da gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmeler ışığında matbaa ve baskıcılık hızla Avrupa'ya yayılmaya başlamış, 15. yüzyılın ikinci yarısında İtalya, Hollanda, İsviçre, Fransa ve İspanya matbaa ile tanışmıştır. Amerika ise matbaayı ilk olarak Orta Amerika'da 1539 yılında, Kuzey Amerika'da ise 1638'de kullanmıştır (Ertuğ, 1970: 32-35).

Türk matbaacılığının dönüm noktası ise İbrahim Müteferrika'nın matbaa kurması isteğini Osmanlı devleti yetkililerine iletme kararı vermesi olmuştur. Bu istek olumlu sonuç almış, dini eserler dışında yazılı eserlerin de basılabileceğinin fetvasının verilmesi ile Sultan 3. Ahmet'in fermanı üzerine Müteferrika Matbaası 1727 yılında kurulmuştur (Sümbül, 2018:26).

Bilim tarihçisi Gerger Sarton'un "Rönesansın en büyük buluşu" olarak ifade ettiği matbaa ile Avrupa'da kültürel bir devrim yaşanmıştır (Baldini, 2000: 59). Düşüncelerin ve ideolojilerin yaygınlaşmasında bir dönüm noktası özelliği taşıyan bu icat ile yazılı eserlerin el yazması ile çoğaltılması devri son bulmuştur.

Yazının milattan önce keşfine rağmen değer görmesi ve yaygınlaşması matbaanın icadı ile mümkün olabilmiştir. Az sayıda bulunan eserler geniş halk kitlelerine ulaşmaya başlamış ve bu da halkta okuma isteğinin artmasına sebep olmuştur.

Walter J. Ong (2014: 140-141) matbaanın ortaya çıkması ile tüm dünyada toplumsal dönüşümlerin yaşandığını Eisenstein'in "Değişim Çağını Başlatan Baskı Makinası" adlı kitabını analiz ederek şu şekilde aktarmıştır:

Eisenstein, matbaa sayesinde İtalyan Rönesansı'nın yayılıp sürekli bir Avrupa Rönesansı'na dönüştüğünü, Protestanların reform hareketinin başladığını ve bu nedenle Katolik kilisesinin kendine yeni bir yön verdiğini, modern kapitalizmin geliştiğini, Batı Avrupa'da keşifler devrinin açıldığını, aile yaşamı ve devlet politikasının değiştiğini, o ana dek mümkün olmayan hızlı bir ilgi yayılımıyla evrensel okuryazarlığın hedef alındığını, modern bilimlerin önünün açıldığını ve toplumsal ve zihinsel yaşamda başka birçok değişiklikler olduğunu ayrıntılarıyla açıklar.

Matbaanın bulunuşu ile yazılı kitle iletişim araçları olarak bilinen gazete, dergi ve kitap yayılmasının ve birçok okuyucuya ulaşmasının önü açılmıştır.

2.2.3. Gazete

Gazetenin ilk adımları 13. yüzyılda ortaya çıkan “haber mektupları”yla atılmıştır. İlk olarak elde yazarak sınırlı sayıda çoğaltma işlemi gerçekleşse de matbaanın icadı sonrası haber mektuplarıyla iletişimde yaygınlaşma görülmüştür. O dönemde haber mektupları bankerler, tacirler ve gemicilerin haberleşmesi amacıyla ticari anlamda kullanılmıştır.

Gazeteler, 17. yüzyılda günümüzdeki anlamıyla belirli sıklıklarla haberleri halka ulaştırmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Sanayi Devrimi ile değişen ekonomik ve kültürel hayat sonucu fikir özgürlüğünün ve baskının azalması, baskı tekniğinin gelişimi ve kağıt fiyatlarının azalması, basılı olarak halka ulaşan eserlerin hızla yayılmasını sağlamıştır (Özçağlayan, 2008:133-134).

17. yüzyılın başlarında Johann Carolus'un 1605 yılında yayınladığı “Aller Fürnemmen und gedenckwürdigen Historie” adlı gazete, kâğıt üzerine basılan ilk gazete kabul edilmektedir. 1631 yılında Paris'te ise, modern anlamda ilk gazete yani düzenli aralıklarla yayınlanan süreli gazete “La Gazette”i yayınlanmıştır (Kılıç, 2014:57).

İngilizce basılan ilk gazete Amsterdam'da Hollandalı bir basımcı tarafından üretilmiş ve Londra'ya ihraç edilmiştir. İngiltere'de basılan ilk gazete niteliğindeki haber derlemeleri olan koranto ise 1621 yılında Londralı bir kırtasiyeci olan Thomas Archer tarafından üretilmiştir. Bu iki gazetenin türünün ilk örnekleri olma özelliklerinin yanı sıra üretim nedenleri arasında da bir ortak nokta bulunmaktadır. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648), o dönemde halkın giderek ilgisini çekmiş ve habere olan talebi artırmıştı. Bu durum amatör olarak devam eden gazete endüstrisine itici bir güç olmuştu. Halkın bu bilgi talebine yönelik savaşla ilgili düzenli yayınlar yapılmıştı. Hatta Archer bu nedenle tutuklanmıştı fakat onun

yerine yeni korantolar çıkmış ve haber üretimi hızla devam etmişti (Crowley ve Heyer, 2011: 175-176).

600 yıla yakın geçmişi olan gazete tarih içinde birçok değişim geçirerek hayatımızda yer almaya devam etmektedir. Kitle iletişim araçlarının teknolojik yeniliklere uyum sağlayabilmesi ve internetin doğuşu ile günlük basılan gazeteler artık internet ortamında da varlık göstermektedir. Haberi ulaştırma hızını ve haber dilini etkileyen bu yeni gazeteci mecrası basılı gazetelerin tirajlarını düşürmekte ve internet üzerinden haber alma tutumunu arttırmaktadır.

2.2.4. Kitap

Basım yayın organları denince akla gelen bir diğer iletişim aracı kitaptır. Kitabın yayılması ve popülerlik kazanması matbaanın icadının bir diğer sonucu olmuştur. Daha önceleri kitap yazımı ve çoğaltma işlemi sadece el yazması yöntemiyle gerçekleştirilebildiği için büyük zorluklar yaşanmıştır. Matbaanın kullanımı ile seri üretime geçilmesi insanları okumaya ve kitaba yönlendirmiştir.

Kitap ilk olarak çok dar kesime hitap eden bir iletişim aracı olmuştur. Okuryazarlık oranının sınırlı olması ya da okuryazarlığın yüksek olduğu yerlerde devletlerin dini kitaplar ve dedikodu kitapları olarak kategorilendirilen kitapların haricindeki eserlere ulaşımı engellemesi, okur çevrelerinin küçük ve mesafe olarak birbirlerinden uzak olarak konumlanmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda hukukçular, yazarlar, eğitimciler, doktorlar gibi entelektüel grupların basın yayın toplumunu oluşturması bir sonraki kuşakta meydana gelebilmiştir. Bu gruplar sonraki yıllarda Aydınlanma'nın kültürel aşamasının zeminini oluşturacaktır (Barbier ve Lavenir, 2001: 22-23).

Kitapta duygu ve düşüncelerin uzun ve detaylı bir şekilde açıklanması okuyucuyu etkileme ve ikna etme açısından önemli bir özellik olmuştur. Kitap bir propaganda aracı olarak etkili bir silah olabilmektedir. Fakat kitabın diğer kitle iletişim araçlarına nazaran daha az ve uzun sürede okunma durumu da söz konusudur (Bektaş, 2002: 103).

2.2.5. Radyo

20. yüzyılın popüler kitle iletişim araçlarında biri olan radyo, “elektromanyetik dalgalar ile dinleyiciye ses yoluyla haber, müzik gibi dinletilerin ulaştırılmasına yarayan bir kitle iletişim aracı” olarak tanımlanmaktadır (Acar, 2021: 13).

Radyonun bulunması ve daha sonra üzerinde çalışarak günümüzde kullanılan hale gelmesi birçok bilim insanının katkısı ile oldu. Elektromanyetik dalgalarla sesin kısa bir mesafede bulunan başka bir yere aktarılabilmesi Heinrich Hertz ve Guglielmo Marconi’ni çabalarıyla gerçekleştirildi. Fakat sadece bu özelliğiyle radyo, tüm insanlığın kullanabilmesi seviyesinde bir yeterliliğe sahip değildi. Aktarılmak istenen ses, müzik ve sinyallerin dinleyiciye kesintisiz ve daha uzun süreli ulaşması gerekmektedir. Bunu Fransız bilim insanı Lee de Forest gerçekleştirdi ve 1909 yılında Eyfel Kulesi’nde ilk denemesini yaptı. Bundan sonra da çalışmalarına devam eden Forest, Amerika’da yine ilk radyo yayıncılığı denemelerini Birinci Dünya Savaşı’nda Fransız askerlerine moral vermek amacıyla gerçekleştirdi (Aziz, 2012: 6-7).

Radyo, ilk olarak 1921-1922 yıllarında sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır. Radyo elektrik malzemesi üreten büyük şirketlerin Birinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle askeri alandan sivil pazara yönelmek istemesi, zamanla radyo yayıncılığının doğmasına sebep olmuştur (Barbier ve Lavenir, 2001: 226-227).

Amerika Birleşik Devletleri’nde daha çok ticari amaçlı yayınlar yapan bir kitle iletişim aracı olarak yaygınlık kazanmıştır. Türkiye’de ise 1926 yılında ilk radyo yayını gerçekleşmiş ve 1991 yılına kadar devlet kontrolünde TRT ile kamu yayıncılığına devam etmiştir. 1940-1980 yılları ülkemizde en etkin radyo yakınlığı yapılan dönem olmuştur (Kuyucu, 2013: 373).

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra radyo kullanımı yaygınlık kazanmıştır. İlerleyen yıllarda bilhassa İkinci Dünya Savaşı sırasında haberleşme özelliğinin yanı sıra devletler tarafından ideolojik bir aygıt olarak propaganda amacı ile kullanılmaya başlanmıştır (Erkan ve Bağlı, 2005: 181).

Radyo, bir kitle iletişim aracı olarak insanlar üzerindeki etkisi bağlamında değerlendirildiğinde; boyut olarak küçük olup her mekânda yer alabilmesi ve ses tonunun

ayarlanabilmesi sayesinde bireyler üzerinde ikna ve inandırıcılığı yüksek bir aygıt olduğu görülmüştür (Işık, 2000: 70).

Siyasal iletişim kapsamında radyo, bir siyasi partiyi tek başına iktidara taşıyacak kadar güçlü olmasa da hükümetler devamlılıklarını sağlamak ve halkı etkilemek için bir propaganda aracı olarak kullanabilmektedirler (Bektaş, 2002: 108-109).

2.2.6. Telgraf

Telgraf, iki merkez arasındaki kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni olarak tanımlanmaktadır (TDK).

Telgraf keşfedilmeden önce tek haberleşme aracı mektuptur. Telgraf elektrik akımını kullanan ilk haberleşme aracı olması sebebi ile iletişim tarihinde önemli bir yer almaktadır.

Claude Chappe 1792 yılında telgraf sistemini geliştirmiş, ABD'li Joseph Henry ise 1830 yılında elektrikli telgraf sistemini keşfetmiştir. 1832 yılında ABD'li ressam Samuel Morse, elektro mıknatıslı telgraf için çalışmaya başlamış ve geliştirdiği kodlama sistemi ile Mors alfabesini oluşturmuştur. Uzun çalışmaların sonucunda ilk telgraf hattı 1843 yılında Washington ile Baltimore arasına çekilmiştir (Vural ve Demir, 2020: 72-73).

Ülkemizde ise ilk defa 1847 yılında İstanbul'da Sultan Abdülmecit huzurunda mors alfabesini geliştiren Samuel Morse tarafından denenmiştir. 10 Eylül 1855'te Şumnu'dan İstanbul'a çekilen ilk telgraf Türk telgraf tarihinin başlangıcı sayılmaktadır (Kılıç, 2014:41).

Funda Başaran (2020) yazısında, telgrafın ortaya çıkmasındaki iki motivasyona dikkat çekmiştir. Başaran, Fransız Devrimi'nin evrenselcilik ütopyasının bu teknik potansiyeli ortaya çıkararak unsur olarak kabul etse de bir diğer unsura da değinerek iletişim araçlarının ideolojik boyutunu ele almıştır.

Geçmiş incelenince görülüyor ki optik telgrafı ilk düşünen Chappe kardeşler değil. Onlardan önceki yüzyıl boyunca benzer tasarımlar dünyanın farklı köşelerinde ve hatta Fransa'da yapılmış. Onların tasarımını gerçeğe ve tüm Fransa'yı kaplayan büyük bir iletişim ağına dönüştüren gerekçe ise kimilerine göre Fransa'nın devrim sonrasında diğer Avrupa monarşileri ile uzun süren bir savaşa girmesi ve ordunun sevki ve idaresi için uzak mesafeler arası iletişimin önemli hale gelmesi. Bu ilk elden verilen yanıt aynı zamanda tüm iletişim ağlarının temeline askeri ihtiyaçları yerleştiren paradigmayı yansıtıyor. Bir yanılla kabul edilebilir bir yanıt. Sadece iletişim

teknolojilerinin değil, pek çok teknolojik gelişmenin temelinde bulunan ideolojik yanı vurguluyor.

2.2.7. Televizyon

Televizyonun kelime anlamı, uzak (tele) görüntü (vision) köklerinden gelmektedir. Elektromanyetik dalgalar aracılığı ile bir olayı ses ve görüntü olarak aktaran aygıt olarak tanımlanmaktadır (Karaosmanoğlu, 1991:22).

Televizyonun icadı 1923 yılına dayanmaktadır. John Logie Baird tarafından Birleşik Krallık'ta keşfedilmiştir. İlk televizyon görüntüsü ise 1926 yılında yayınlanabilmiştir. 1950'li yıllarda renkli televizyonlar satışa çıkmıştır. 1960li yıllar ABD'de televizyonun tam anlamıyla yaygınlaşıp kullanıldığı dönem olmuştur (MEGEP, 2011: 26-28).

Televizyonu diğer kitle iletişim araçlarına ayıran en önemli özelliği, iki duyu (görme ve işitme) organına hitap ediyor olmasıdır (Kılıç, 2014: 75). İnsanların her iki duyu organına uyaran gönderen bu alet onların ilgilerini daha uzun süre çekmekte bu durum da mesajların daha etkili bir şekilde iletilmesine neden olmaktadır.

Bir diğer özelliği ise McLuhan'ın küresel/evrensel köy (global village) kavramı ile açıklanabilmektedir. Küresel köy, televizyonun aralarında kilometrelerce mesafeler olan kitleleri yakınlaştırdığı ve aynı mesajları eş zamanlı olarak algılayabilme özelliğine dikkat çekmektedir.

Televizyonun ortaya çıktığı dönemin koşulları ele alındığında yaşanan önemli gelişmeler dört ana başlık altında toplanmaktadır (Yüzer, 2002: 86):

- Kapitalizmin ilerleme süreci
- Modern devlet anlayışının benimsenmesi
- Nüfus artışı ve şehirleşme
- Sanayi devrimi ile yaşanan teknolojik gelişmeler

Bu başlıklar incelendiğinde hem devletlerin ekonomi politikalarındaki değişimler hem de buna bağlı olarak toplumsal yapıda yaşanan değişimler dikkat çekmektedir. Kapitalist sistemin istediği toplumun yaratılmasına, halkın kültürel ve toplumsal bir değişim yaşamasına neden olabilecek televizyonun bir ideoloji aracı olarak kullanılmasıyla zemin hazırlanmaktadır.

Kapitalizmin bir sonucu olan ticaretle birlikte sermaye sahiplerinin gözünde iletişim, iki boyutuyla önemli bir konuma sahip olmuştur. Bunlardan ilki üretim maddesine hızlı ulaşım sağlanması olmuştur. Kitle iletişim araçları ile bağlantılı olan diğer boyut ise tüketilecek ürünün tanımı ve pazarlanması için kitlelere ulaşımın kolaylaşması ve hızlanmasıdır. Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının toplumsal hayatın içinde var olmasıyla halkın tüketim alışkanlıklarının kapitalistler tarafından yönetilmesine ve yönlendirilmesine sebep olduğu görülmüştür (Yüzer, 2002: 87).

Televizyonların yayın hayatıyla birlikte, kitlelerin iletişim anlayışında da değişimler oldu. Daha önce sınırlı alanlarda yazılı veya sözlü iletişim kurulabilirken, televizyonun teknik donanımıyla birlikte, kitleleri yakından ilgilendiren, eğitim, sağlık, ekonomi, eğlence, kültür ve haber değeri olan tüm programlar, yazılı ve sözlü iletişimle birlikte görsel iletişim olarak insanların hizmetine sunulmaya başladı. Bu şekilde kurulan iletişim kitleleri hem daha fazla etkiledi hem de bağlılık derecesini yükseltti. İnsanlar bu araçlar sayesinde güncel olaylardan haberdar oluyor, eğitimden sağlığa, ekonomiden çevreye, spordan eğlenceye, sosyal hayatı ilgilendiren tüm konular hakkında sıklıkla, fazla çaba harcamadan bilgi sahibi oluyordu. Yapılan yayınlar kitlelere çok daha etkileyici ve inandırıcı geliyordu. Bundan dolayıdır ki, kısa zaman içerisinde neredeyse televizyonun girmediği ev kalmamış ve hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmişti (Kılıç, 2014: 70).

Televizyonun gündelik hayata hızlı bir giriş yapması sıradan alışkanlıkları, günlük rutinleri, ilgi alanlarını değiştirmiş hemen hemen televizyonsuz ev kalmayan 1970'li yıllardan itibaren uzunca süre tüm dünya ülkelerini etkisi altına almıştır.

2.2.8. İnternetin Doğuşu

İnternet birçok kullanıcı tarafından sınırsız enformasyona ulaşılan bir bilgi paylaşım ağıdır (Gönenç, 2003:89). Aslında internetin ortaya çıkışının, SSCB ve ABD arasında yaşanan Soğuk Savaş'ın bir sonucu olduğu kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası güvenlik politikaları ve askeri-teknolojik üstünlük kurma çabaları iki ülkenin rekabete girmesine neden olmuştur. SSCB, ilk yapay uydu olan Sputnik-1'i 1957 yılında uzaya göndererek başarılı bir deneme gerçekleştirmiştir. Bu girişime karşılık cevap verme gerekliliği duyan ABD, başarısız bir denemenin ardından 1958 yılında başarılı bir denemeyle güç ispatı yapmıştır ve bununla yetinmeyerek şu anda tüm dünyayı hâkimiyeti altına alan internetin doğuşunun zeminini hazırlamıştır (Tarhan, 2020: 195-197).

İnternetin ilk adımları, 1957 yılında Amerika’da bilgisayar şebekesi ve iletişim ağlarının altyapısını sağlamak için ARPA (Advanced Research Projects Agency) projesinin hayata geçirilmesi ile atılmıştır. İlk zamanlarda hükümet ve askeri projelerde kullanılmış 1990’larda ise ticarileşmeye başlamıştır. Bilgisayarın evlere girmesi ve internetin yaygınlaşması ile aynı zamanda internet bir kitle iletişim aracı haline almıştır. İnternet aracılığı ile dünyanın başka bir yerinde olan bilgisayarlardaki bilgi, belge, ses, görüntü ve verileri karşı tarafa aktarma özelliği meydana gelmiş, paylaşımlar artmış ve ülkeler birbirlerine görece yakınlaşmıştır (Langmia, 2006 aktaran Yaylagül, 2013: 222). Böylece yukarıda da bahsedilen McLuhan’ın küresel köy kavramı kendini gerçekleştirmeye devam etmiştir.

Ülkemize internetin gelişi 1980’li yılların sonuna denk gelmektedir. Türkiye’de ilk olarak Ege Üniversitesi bünyesinde gerçekleştirilen Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı (TÜVAKA) ile ilk internet bağlantısı denemeleri yapılmıştır. Daha sonra ODTÜ ve TÜBİTAK iş birliği ile TR-NET projesi ile 1993 yılında ilk internet bağlantısı hayata geçmiştir (Gönenç, 2003: 95).

Günümüzde kitle iletişim araçları dendiğinde akla Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya uygulamaları gelmektedir. Hayatımızın merkezinde olan internet ve sosyal medya haber alma, eğlence, iletişim ve tüketim gibi temel sosyal alışkanlıklarımızı ve ihtiyaçlarımızı giderdiğimiz bir alandır.

2.3. Haber ve Dil

Haberler, dil aracılığı ile medya kuruluşlarından bize aktarılan yazılı ya da görsel metinlerdir. Haberi oluşturan öğelerin içinde başta dil gelmekte, dil ve ideoloji arasında ise karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Bu bağlamda haber kavramı mevcut egemen düzen, güç, ideoloji kavramlarından bağımsız düşünülemez.

Çalışmanın teorik bölümlerinde yer alan neoliberal politikaların Türkiye’deki gelişimi ve ülkemiz medyasına etkileri, haber üretim süreçlerinin ve haber dilinin değişimine neden olmuştur.

Tecimsel şartların haber içeriklerini nasıl etkilediğiyle ilgili en ortak açıklama haberin seçiminde ve sunumunda konunun öneminin değil eğlendirici tarafının göz önünde tutulduğudur. Ayrıca daha fazla satmak amacıyla

gazeteler haberlerde bilgi vermek yerine olayları daha görünür hale getirmeye, büyütme, dikkati olayın üzerinde yoğunlaştırmaya çalışmaktadır. Beklenen düzeyde olmayan olayları büyütme eğilimi pazarlanabilir mal üretme girişimiyle bir araya geldiğinde medya, kamu için önemsiz konulara odaklamakta ve genellikle bu tip konular eğlence içerikli olmaktadır (Kılıç, 2005: 135).

Bu sebeple haberin niteliğini değiştiren, dilini etkileyen bu kavramlar haber ile ilişkilendirilerek anlatılmaktadır. Eleştirel söylem analizinin haber incelemelerinde en çok kullanılan yöntem olması da bu çalışmanın yöntemi olarak tercih edilme sebeplerindedir.

2.3.1. Haber Kavramı ve Habere Yaklaşımlar

‘Haber nedir?’ sorusuna zaman içinde birçok cevap verilmiş, çeşitli haber tanımları yapılmıştır. Günümüze kadar ortak bir tanımlama yapılamamış olsa da farklı açılardan ele alınarak haberin ne olduğu ve kapsamı ile ilgili görüşler bildirilmiştir. Demirkent’in ifade ettiği gibi “Dünyadaki gazeteci sayısı kadar haber tanımı yapmak mümkündür” (Demirkent, 1982:92).

Yapılan ilk haber tanımlamalarında “var olan her şey haberdur” denilmiştir. Benzer şekilde “Haber dün bilmediğimiz her şeydir”, “insanların hakkında konuşacakları her şeydir”, “okuyucunun okumak istediği her şeydir”, “ilgimizi çekebilecek bize ilginç gelen her şeydir”, “daha önce bilmediğimiz ve bulabileceğimiz her şeydir”, “bir olayın raporudur, özetidir” ya da “yarımın tarihidir” (Yüksel ve Gürcan, 2001: 58).

Haber, “halk adına görev yapan gazetecinin, soru sorma yetkisini kullanarak aldığı gerçek cevapları, araştırıp soruşturduktan sonra topluma aktarmasıdır. Haber, aslında gazete endüstrisinin imal ettiği ve tüketicisine pazarladığı bir üründür” (Çağlar ve Porghamrezaeieh, 2012:18). “İnsanların bilmek istediği her şey haberdur” (Girgin, 2002: 4).

Haber, “bir bilgi üretme, işleme ve iletme işidir.” Aynı zamanda haber, insanların toplum içinde kendilerini nerede ve nasıl konumlandıracakları konusunda yol gösteren ve yönlendiren bilgiler bütünüdür. Dolayısıyla bireylerin günlük yaşamlarında nasıl davranacağını da etkileyen bir öneme sahiptir (İnceoğlu ve Çoban, 2016:18-19).

Medya araştırma çalışmaları, 19. yüzyılda iletişim disiplininin bağımsız olarak, sosyoloji ve siyaset bilimi alanları çerçevesinde, kapitalizmle gelen kentleşme sonrası yalnızlaşan bireylerin medyadan etkilenme sorununa yönelik araştırmalarla başlamaktadır.

“Kitle iletişim araçları üzerine yapılan çalışmaların, Avrupa’da ticari kapitalizmin ortaya çıkardığı dönemin kitle iletişim araçları olan gazetelerle başladığı bilinmektedir” (Dağtaş, 2000: 252). Medyanın propaganda gücünün bireyler üzerinde olumsuz etki oluşturacağından korkulmakla birlikte gelişen teknoloji ile bu ‘tehdit’in giderek artacağı düşünülmektedir. 1930’lu yıllarda Frankfurt Okulu temsilcilerinin ortaya attığı kültür endüstrisi kavramı ile kitle iletişim araçları ve medyaya yönelik olumsuz ve karamsar görüş ifade edilmeye başlanmaktadır (İnal, 2005: 67-68).

Fakat 19. yüzyıla hâkim olan liberal düşüncenin medyaya bakış açısı, Frankfurt Okulu temsilcilerinin düşüncelerinden farklılık gösteriyordu (İnal, 2005: 68). Liberal yaklaşım, çoğulcu demokrasiler için vazgeçilmez olan yasama, yürütme ve yargıdan sonra medyayı dördüncü kuvvet olarak nitelendirerek ona hayati bir önem atfediyordu. Medyanın habercilik işlevi sayesinde, toplum için olayları sorgulama ve doğru olarak aktarması özelliği ile gözetleme ve denetleme görevini yerine getirmiş olması bekleniyordu. Bunun tam anlamıyla gerçekleşmesi için de haberin nesnel ve tarafsız bir şekilde üretilmesi gerekiyordu (Özer, 2006: 43).

Avrupa’da dönemin düşünürleri basın ve kamuoyu kavramlarını araştırarak, basın gücünü ilk kez sorgulayarak basınının demokrasi ve özgürlük kavramları ile nasıl bir ilişki içinde olduğu konusuna yoğunlaşmışlardır. Aynı zamanda iletişim alanının bir disiplin haline gelerek sistematik araştırma yapılan bir alan olmasını amaçlamışlardır. Bunun sonucunda, iletişim alanında yazılan ilk kitap olan “Public Opinion” ortaya çıkmıştır. Walter Lippman tarafından kaleme alınan eser kamuoyu kavramını ve basının kamuoyu oluşturma gücünü irdelemiştir (Dağtaş, 2000: 252).

Birinci Dünya Savaşı ise iletişim çalışmaları bağlamında kitle iletişim araçlarının bir propaganda yöntemi olarak kullanıldığına dikkat çekilen dönem olarak bilinmektedir. Bu süreçte iletişim disiplininde yeni bir çalışma alanı oluşmuş, propaganda teknikleri ve kitle iletişim araçlarının propaganda üretmedeki rolleri sorgulanmaya başlanmıştır. Harold Laswell, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Almanya, ABD ve Fransa’nın propaganda tekniklerini araştırdığı “Propaganda Technique in the World War” çalışmasını 1927 yılında yayınlamıştır (Dağtaş, 2000: 252).

Bu bilgiler ışığında, günümüzde iletişim araştırmaları iki ana kutup üzerinden ilerlemektedir. Liberal-çoğulcu yaklaşım ve eleştirel yaklaşım olarak adlandırılan bu iki

anlayışın habere bakış açıları, medyaya yaklaşımları ve araştırma konuları farklılık göstermektedir.

Liberal ve eleştirel yaklaşımların temel farklarını incelediğimizde, beş ana madde belirlenebilmektedir (Sever, 1998: 49-60).

- Liberal kuram iletişimi mesajların alıcıya iletilmesi olarak tanımlarken eleştirel kuram “anlamın üretilmesi ve değişimi” olarak tanımlamaktadır.
- Liberal kuramda iletişim çalışmaları kapsamında temel sorun “etki” iken eleştirel yaklaşım “toplumsal oluşumun gidişatında iletişimin rolü” üzerinde çalışmalar gerçekleştirir.
- Liberal kuram iletişimde eylemi vurgularken eleştirel kuram iletişim ortaya koyduğu ürünlere odaklanmaktadır.
- Liberal kuram nesnellik ilkesini vazgeçilmez unsur olarak görmekteyken eleştirel kuram felsefi vurgulara dikkat çekmektedir.
- Liberal kuram İşlevselcilik görüşünü temel alırken eleştirel kuram Marksizme dayanmaktadır.

Liberal çoğulcu yaklaşım, araştırma konusu olarak medyanın etkisine yoğunlaşmıştır. Medyanın bireylere ve topluma etkileri ele alınmıştır. Liberal yaklaşıma ait çalışmalar incelendiğinde, medyanın güçlü ya da sınırlı etkileri olduğu gibi sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Eleştirel yaklaşım ise araştırma konusunu medyanın ideolojik işlevleri olarak belirlemiştir (Özer, 2006:41).

Eleştirel yaklaşım, iletişime ve iletişimin bir aracı olan haberlere kişiler üzerindeki etki bağlamında değil, toplumsal rolü üzerinde bakmaktadır. Liberal yaklaşımın aksine medya, iletişim ve toplumsal iktidar kavramları arasındaki ilişki incelenmektedir (Sever, 1998: 47).

Haber kavramı içinde değerlendirdiğimizde, liberal çoğulcu yaklaşım habere nesnel ve tarafsız olması gereken bir olgu olarak bakmakta ve bunun sağlanabilmesi için haberin bazı değerlere sahip olması gerektiğini düşünmektedir.

Herhangi bir davranışın ya da söylenen bir sözün haber özelliğini taşıması ve haber olarak insanlara iletilebilmesi için gerekli olan kriterlere “haber değerleri” denir (Postman ve Powers, 1996 aktaran Tuğrul, 2018:7). Haberi tanımlamada kullanılan yöntemlerden biri

de haberin oluşumunda yer alan değerleri belirlemektir. Bu bakış açısı haber kavramını anlamada önemli rol oynamaktadır. Haberin ne olduğu, haberin içinde neleri barındırdığı ve barındırabileceğini belirlemek, sonuç olarak haber kavramını tanımlama görevini de yerine getirmektedir.

Oya Tokgöz haber değerlerini beş ana tema altında toplayarak sınıflandırma yapmıştır. Bu ana gruplar (Tokgöz, 2010:221-222);

- Zamanlılık (immediacy),
- Yakınlık (proximity),
- Önemlilik (prominence),
- Sonuç (consequence),
- İnsanın ilgisini çekme (human interest) şeklindedir. Tokgöz'ün bu sınıflandırmasına ek olarak bazı yazarlar; anlaşmazlık (conflict), kuşku (suspense), gariplik (oddity), duygulara yönelme (emotions), yenilik, şimdi olması, tazelik özellikleri taşıması, en geç olması, yeni ortaya çıkması (orijinallik) maddelerini de sayabilmektedir.

Carl Warren'ın haber değerleri sınıflandırmasını aktaran Kocabaşoğlu; çarpıcılık, duygusallık, tuhaflık, anlaşmazlık, sonuçların önceden bilinmemesi şeklinde sıralamıştır. “Burjuva haberciliğinde haber değerini belirleyen öğelerin başında beklenmediklik, olağandışılık, günlük yaşamdan ayrılan bir özellik taşıma gibi kıstaslar önde gelir” (Kocabaşoğlu, 1974: 337).

Haber yazım aşamasında ise 5N 1K kuralı uygulanır ve altı soruya verilen yanıtlar ile haberin çerçevesi ortaya çıkarılır. Bu soruları inceleyecek olursak; “Ne? (Ne oldu, olay nedir?) Nerede? (Olay nerede oldu?) Ne zaman? (Olay ne zaman oldu?) Neden? (Olayı yaratan nedenler nelerdir?) Nasıl? (Olay nasıl cereyan etmiştir?) Kim? (Olayı yaratan kim ya da kimlerdir?)” (Çetinkuş ve Keleş, 2018: 36). 5N 1K sorularının haber metninde yer alması, okuyucunun yaşanan olayı geniş çerçevede algılayabilmesini ve detayları öğrenebilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle bu sorunların karşılıklarının eksiksiz bir şekilde haberde yer alması büyük önem arz etmektedir.

Haber aslında kar amacı gütmeyen bir ürün olarak nitelendirilebilir. Haberin işlevleri arasında halkı bilgilendirmek, eğitmek ve eğlendirmek bulunmaktadır ve tüm bunlar toplumsal sorumluluklar göz ardı edilmeden gerçekleştirilmektedir. Haber, halkın yararı gözetilerek halka sunulan medya endüstrisinin ürettiği bir ürün olarak tanımlanabilmektedir.

Ticari ve ideolojik kaygılarla doğruluğu kesin olmayan, yalan ve/veya yanlış bilgi vermek haber ürününü toplumsal işlevinden kopararak bir meta haline getirmektedir. Yalan ya da yanlış bilgi vermenin ötesinde bazı haberleri görmezden gelmek ve eksik bilgi aktarmak da bu kategoride değerlendirilerek haberin doğru bilgi verme ve halkı eğitime görevinden uzaklaşmasına neden olmaktadır (Çağlar ve Porghamrezaeieh, 2012: 18).

Haber kavramına liberal çoğulcu yaklaşımlar haberin değerlerini, tarafsızlığını, gerçekçiliğini öncelikle eleştirel yaklaşımlar haberin gerçekte olduğu gibi yansıtılan metinler, habercinin ise haber ve halk arasında köprü görevi gören bir aracı olduğu inanışlarına tam olarak katılmamaktadır. Eleştirel yaklaşımlar başlangıcında, medyanın kapitalist sistemde var olan bir kurum olmasından ve bu sistem içindeki belirli sınıfsal çıkarları yansıtmasından dolayı ‘nesnel ve tarafsız haberciliğin’ olamayacağını ifade etmekteydiler. Haberciyi gerçekliği çarpıtan kişi olarak tanımlayan eleştirel yaklaşım, habercinin bunu medya patronlarının ve mevcut sermayedarların düzenini sürdürebilmeleri için yaptığını savunmaktaydılar (Dursun, 2005: 70).

Bugün de eleştirelliğin önemli bir boyutu, var olan üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesi sürecinde, haberin toplumsal üretimdeki rolünü medya sahiplerinin sınıfsal çıkarlarıyla bağlantılı olarak değerlendirmeyi sürdürmektedir. Toplumsal bilginin üretiminde medyanın ağırlığını, sınıf olgusunu merkeze alarak gözden geçirmek, hâlâ son derece anlamlıdır (Dursun, 2005: 71).

Haber ve habercilik konusunda eleştirel çalışmaların üzerinde durduğu noktalardan biri, haberin toplumsal gerçekliği inşa ettiği/kurduğu inancıdır (Dursun, 2004: 37).

“Çoğulcu yaklaşımda haber ‘nesnel gerçeklik’, gazeteci de bu nesnel gerçekliğin yansıtıcısıdır. Eleştirel yaklaşım ise bunun tersine haberin gerçekliğin kendisi değil, ‘bir gerçeklik kurgusu’ olduğunu benimser” (Akca, 2009: 86).

Gazetecinin haberi, haber değerlerine uygun değerlendirip kaleme alması haberi metne aktardığında tekrar inşa ettiği düşüncesini çürütememektedir. Olayı haberleştirirken olaya ilişkin hangi unsurları eleme işleminden geçirerek alıp almayacağına karar vermesi, gazetecinin bireysel ve toplumsal kaygılarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Buna ek olarak haberi oluşturan dil kavramı da toplumsal ve kişisel bağılıklardan, benimsenmiş ya da önyargı ile oluşturulmuş duygu, düşüncelerden bağımsız düşünülemez. Dil toplumsal bir varlık olarak haber metinlerinde yerleşik egemen söylemi, iktidarın

ideolojisini ve güç ilişkilerini yeniden üretmektedir. Dolayısıyla haberciliğin objektif ve nesnel özellikleri eleştirel yaklaşıma göre gerçekçi kabul edilememektedir (Dursun, 2005: 72).

Eleştirel yaklaşımın temsilcilerinden olan Dijk haberi, olayların nesnel olarak doğrudan aktarılan bir metin olarak değil, söylemin bir ürünü\formu olarak değerlendirmektedir. Liberal yaklaşımın önem vererek haberi oluşturma konusunda merkeze aldığı haber değerlerini, aynı zamanda medya söylemini oluşturmada ve kontrol etmede kullanılan unsurlardan biri olarak görmektedir. Haber değerlerine uyan ve önem atfedilen haber aktörlerine ait ideolojik söylemlerin haber metnine yerleşeceğini savunmaktadır. Buradan hareketle, liberal yaklaşımın medyaya atfettiği dördüncü kuvvet olma özelliğinin, tarafsızlık ilkesinin mümkün olamayacağını ifade etmektedir (Özer,2006:44).

Eleştirel yaklaşımın odak noktası, medya, toplum ve iktidar ilişkilerinin boyutu ve etkisidir. Bu anlamda liberal ve eleştirel yaklaşımın farkını Yurdakul (2018: 75) şu şekilde özetlemiştir:

Liberal yaklaşım, kitle iletişimin ve haberin ölçülebilir, gözlemlenebilir olduğundan hareketle, çalışmalarını kitle iletişimin ve haberlerin bireylere ve toplumlara olan etkisi üzerine yoğunlaştırmıştır. Buna karşın eleştirel yaklaşım; medya, toplum ve iktidar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu anlamda liberal yaklaşımdan farklı olarak medyadaki ideolojik ve ekonomik yapılanmaların medya içeriklerine yön verdiğini, kitle iletişim araçlarının birer ideolojik aygıt olma özelliği taşıdığını vurgulayarak, etkinin ideolojik boyutlarına vurgu yapan çalışmalarını ön plana çıkışlardır.

Marx ve Engels (1992: 70) kitle iletişim araçlarının kontrolünün iktidar mensuplarında olmasının egemen sınıfın söylemini yeniden ürettiğini şu şekilde açıklamaktadır:

Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen sınıfsal güçtür. Maddî üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda egemen sınıfa bağımlıdır.

Özetle; eleştirel yaklaşım liberal çoğulcu yaklaşımın haber ve haberciye yüklediği nitelikleri reddetmektedir. Buna sebep olarak, haberin belli kaynaklardan elde edildiği ve bu

kaynakların taşıdığı toplumsal kalıplar, düşünce ve ideolojilerin etkisi altında iletildiği gösterilmektedir. Salt olayın ya da durumun bireyler tarafından aktarılması konu olan olaya bireysel anlam katarken aynı zamanda söylem de oluşturmuş olmaktadır. Bu gerçekliğin değiştirilemeyeceğini ve yorumdan arınmış bir dilin mümkün olamayacağını savunan eleştirel yaklaşım, liberal anlayışın karşısında bir tutum sergilemekte ve zaten bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

2.3.2. Haber Dili

Dil, “insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

İlk olarak insanlar hareket ile iletişim kurarken zamanla hareket evrilip jest, mimik, dans gibi farklı fiziksel aktivitelere dönüşmüştür. Aynı zamanda ilk olarak salt ses ile var olan sözel iletişim zamanla heceleme şeklinde gerçekleşen bağırış, çağırış ve haykırmalarla kelimeleri oluşturmuş bununla birlikte “duygu, düşünce ve istekleri ifade etme aracı olan dil adı verilen sistem ortaya çıkmıştır” (Girgin, 2007:159). Dil ve düşünce iç içe geçerek bireyin dünyayı algılama ve anlama çerçevesini oluşturur (Özerkan, 2002: 66).

Dil, insanın insan gibi niteliklerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu durum konuşma yeteneğinden kaynaklanmaktadır. İnsanın duygu ve düşüncelerini açıklamasına, taleplerini bütün ayrıntıları ile açıklamasına, hayatı devam ettirmesine imkân sağlamaktadır (Aksan, 1998:439).

Aksan’ın da aktardığı gibi dil, insanların toplumsallaşma sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Bireylerin dünyayı algılaması ve anlamlandırmasının tek yolu dil edimidir. Dolayısıyla dil, insanların yaşamsal algılamalarını ve zihinlerini biçimlendirmektedir (Karaduman, 2017:35).

Basın yayın organları içinde haber dili, haberin stili olarak tanımlanmaktadır. Temel olarak, haberi yetiştirmek için zamana karşı yarışan muhabirden teknik olarak dilbilgisi kurallarına dikkat etmesi, metnin sade ve anlaşılır şekilde yazılmasına özen göstermesi beklenmektedir. Haber yazım tekniklerinden yararlanarak 5N1K kuralına uygun yalın ve anlamsal olarak bütünlük içinde bir haber metni oluşturması gerekmektedir. Tüm bunlar haber dilinin, dilbilgisi bakımından düzgün oluşturulmasını işaret etmektedir (Yurdigül ve Zinderen: 2012: 32).

Bu tanım liberal yaklaşıma ait olup haber metninin nesnel ve tarafsız bir şekilde okuyucuya aktarılması istenen ve bunun mümkün olduğunu iddia eden bir çerçeve içinde oluşturulmuştur. Dili ideolojik anlamlarla bütünleştiren bakış açıları ise haber dilini de ideolojik mesajları içeren metinler olarak değerlendirmektedir ve eleştirel yaklaşımın çalışma konuları arasında yer almaktadır.

Dil, bireyler dışında toplumla da sıkı bir bağ içerisindedir. Kendiliğinden oluşan toplumsal dil aracılığı ile dünya üzerinde karşılaştığımız olayları, durumları, nesnelere ve canlıları adlandırır ve yorumlarız. Onlara anlamlar yükleriz ve bu sayede belirli bir ölçüde hafımızda yer edinirler. “Algılarımızı başkalarına iletme istiyorsak onları dil ile düzenleştirmemiz gerekir. Bu bakımdan toplumun bize kazandırdığı dil, hangi algıların gizli toplumsal niteliğe sahip olduğunu da büyük ölçüde belirlemektedir” (Zeyrek, 2003:27).

Bu bağlamda, dil yapısal özelliklerinin yanı sıra kültürel ve toplumsal özellikleri de barındıran bir kavram olduğu için, insanlar dünyayı olduğu haliyle direkt ve tarafsız bir şekilde algılamaktan uzaktırlar. “Dil dünyada var olan nesnelere adlandırmayı sağlamanın ötesinde, düşünceyi aydınlatır ve sabitleştirir” (Zeyrek, 2003: 27).

Saussure, dil (lanque) ve sözü (parol) birbirinden ayırarak sözü birey ile bağlantılandırır. Çalışmalarının temelinde dilin yapısal incelemesini alır. Bundan farklı olarak Barthes gibi yazarlar ise dili, yapısal özelliklerinin dışında anlamsal boyutundan ayrı olarak düşünmezler ve dilin yapısal ve kültürel özelliklerini bir arada inceleme yolunu seçerler. Barthes, dilin düzanlam ve yananlam olarak iki şekilde ele alınabileceğini belirterek, “dilsel göstergelerin çokvurgululuğu”na dikkat çeker (Akca, 2009: 83).

Nöth, Barthes’ın yananlam kavramını, “Barthes kültürel ve edebi eleştirilerinde yananlam kavramını metinlerde gizli olan anlamı tespit etmek için kullanır” şeklinde açıklamaktadır (Dağtaş, 1999: 350). Barthes’ın teorisine göre düzanlam sözcüğün ilk anlamını, yananlam ise dilde barınan ideolojik ifadeleri ve yerleşimleri anlatan anlamı ifade etmektedir. Yananlamı, toplumsal algılar ve düşüncelerin dile yansımaları oluşturmaktadır (Akca, 2009:83).

Dil, bireylerin bilgi ve düşüncelerini artırmak için kullanılabileceği gibi düşüncelerin ve inançların kontrol edilmesi amacıyla da kullanılmaktadır (Jones ve Peccei, 2004 aktaran Devran, 2010: 25). Bu bağlamda kontrol mekanizmasını elinde bulundurmaya isteyen iktidarı incelemek gerekmektedir.

Berzah (1997:39) iktidarı, “başkalarına bir şeyler yaptırabilme gücü” olarak tanımlamaktadır. İktidarın bunu gerçekleştirebilmesi için iki yol vardır, ya bireyler üstünde çeşitli yöntemlerle zor kullanma seçeneğine başvuracaktır ya da bireylerin iktidarın istediği şeyleri yapmak istemesi sağlanacaktır. Bireylerin herhangi bir şeyi yapmak istemesini sağlamanın yolu bilinçlerini kontrol etme gücünü kendinde barındırmaktır. İktidar mensupları hükmettikleri toplumun bilinçlerini yönlendirme gücüne sahip olursa, onlara neleri isteyip\istemeyeceklerini, neyi ne kadar bilmeleri gerektiğini, toplumsal ve siyasal olaylar hakkında tepkilerini kontrol edebileceklerdir. Bu zihinsel iktidarı sağlamanın en önemli aracı dildir (Berzah, 1997:39).

Stuart Hall, anlamın bir mücadele sonucu ortaya çıktığını ifade ederek şunları söylemiştir: “Anlam kendine özgü doğası gereği çokanlamlıdır ve ayrılmaz derecede bağlam-bağımlıdır. Pek çok anlam arasından birini başat olarak ‘yeğleme’ mücadelesi içinde kısıtılır ve bu mücadele sırasında oluşturulur” (Hall, 1997-90). Bu bağlamda tüm siyasal mücadelelerin dil alanında mücadele olmadan yürütülemeyeceğini belirten Akca (2009:84) “siyah hareket, feminist hareket gibi siyasal ve toplumsal mücadeleler, aynı zamanda egemen ideolojinin bir parçası olarak dile yerleşmiş olan ayrımcı ifadeler ve söylemlerle de mücadele etmiş\etmektedir” ifadelerini kullanarak dilsel mücadele alanını örneklendirmiştir.

“Anlam, doğa içinde verili değildir, toplumsal ilişkiler ağı içerisinde üretilir” (Akca, 2009:84). Postmodern yaklaşımın temsilcilerinden biri olan Derrida’ya göre anlam, sosyal ortamda, bireylerin toplumsallaştığı alanlarda sürekli olarak yeniden kurulur. Haber metinleri de anlamın yeniden kurulduğu toplumsal bir alan olarak değerlendirilebilmektedir.

“Söylem yoluyla toplumsal denetim uygulamasının önemli bir koşulu söylemin denetimi ve bizzat söylem üretimidir” (Dijk. 2005: 319). Zihinsel iktidarı sağlamanın koşulu dil olgusu ele geçirerek söylemsel denetim sağlamaktır.

Egemen dilde örtük olarak bulunan ideolojik anlamlar, kitle iletişim araçlarında iktidar tarafından yeniden üretilerek topluma aktarılır. Bu durum iktidarın dil aracılığı ile bireylerin bilinçlerini etki altına alabilmesi için kitle iletişim araçlarını kullandığını göstermektedir. Haber metinlerinde kullanılan dil, haberin aktarılış şekli, haberde kullanılan ya da kullanılmayan ifadeler gibi birçok etmen, haberi bütünüyle ideolojik bir metin olarak bize sunmaktadır.

“Olay ve nesnelerin nasıl adlandırıldıkları, hangi sıfatlarla sunuldukları, olumlu ve olumsuz değerler atfedilmesi dil dolayımıyla gerçekleşen ideolojik yansımalarıdır” (Akca, 2009: 83). Buradan hareketle, haberi oluşturan kelimeler ve kullanılan dil, aynı zamanda fikir ve ideolojilerin temsil edilmesine yardımcı olan araçlar olarak gösterilmektedir.

Bir olay haberleştirilirken kullanılan dil, okuyucunun o habere bakışını ve düşüncesini etkileyebilmektedir. Haberde seçilen kelimeler ve cümle yapılarının haber öznelere göre farklılık göstererek kurulması gibi birçok unsur haberin ana fikrinin oluşmasını sağlayan özelliklerdir. Dili biçimlendirerek ideolojik bir anlam yükleme inisiyatifi ise muhabir ve medya kuruluşundadır.

Haber dili, kelime ve cümle yapılarını kapsayan gramerden ve dilbilimi kullanarak ideolojik mesajlar ve yönlendirmeler yapılan anlamsal boyuttan oluşmaktadır. Haber ve haber dili, söylem ve ideoloji kavramları ile iç içe birbirlerini besleyen kavramlardır. Haber dilinin unsurlarından da olan ideoloji kavramının dilsel boyutunu ve söylemi nasıl şekillendirdiği diğer başlıklarda açıklanacaktır.

2.3.3. Haber ve İdeoloji

İdeoloji TDK’da: “siyasal veya toplumsal bir öğretimi oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dini, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

İlk kez 1796 yılında Destut de Tracy tarafından açıklanarak sistematize edilmiş olan ideoloji kavramı İde-o (bilgi) ve loji (bilim) Grek-Latin sözcüklerinin birleştirilmesi ile oluşmuştur. Kavram olarak 1789 Fransız İhtilali sonrasında kullanılmaya başlanmıştır. Çalışma alanı ideoloji olan bireyler ideolojist olarak tanımlanmaktadır. Ancak daha sonra Napolyon, rakip olarak gördüğü bir aydın grubunu ideolog olarak niteleyip karalamaya çalışınca ideoloji kelimesi olumsuz bir anlam kazanmış, laf ebeliği, boş söz anlamlarında kullanılır olmuştur (Aydın, 2011:203).

Klasik yaklaşıma göre ideoloji, olaylara bağlı, bireyleri fikirsel ve davranışsal anlamda etkileyen aynı zamanda birçok farklı kaynaktan beslenen ve buna ihtiyacı olan bir inanç sistemidir. İdeoloji maddi olaylardan beslenirken düşünsel olaylar da ideolojiye etki etmekte ve yön vermektedir. İdeoloji siyasal bilim perspektifinde de tanımlanmıştır. Bu

bilimsel bakış açısına göre ideoloji, yönetilen konumundaki bireyler arasında daha yaygın olan, yönü belli olmasına karşın sınırlı ve belirsiz düşünceler topluluğudur (Kazancı, 2002:56).

İdeoloji bir sınıf egemenliğinin akılcılığına ait olan işaretler sistemi olarak da tanımlanabilmektedir (Erdoğan ve Korkmaz, 2005: 274).

Terry Eagleton ideolojinin en temel özelliklerinde yararlanarak altı farklı şekilde tanımlamasını yapmaktadır. Eagleton'a (1996) göre bu tanımlar şu şekilde ifade edilmektedir;

1. İdeoloji toplumsal yaşamdaki fikir, inanç ve değerleri üreten genel maddi süreçtir.
2. Toplumsal açıdan önemli belirgin bir grubun veya sınıfın içinde bulunduğu durumu ve hayat-deneyimlerini simgeleyen inanç ve fikirlere karşılık gelir.
3. İdeoloji, çıkar çatışması durumlarında toplumsal grupların çıkarlarının meşrulaştırılması ve desteklenmesi anlamına gelebilir.
4. Grup çıkarlarının meşrulaştırılması üzerindeki vurgu korunur ama bir farkla; onu bir egemen toplumsal gücün etkinlikleri içine sokarak.
5. İdeoloji, bir yönetici grup veya sınıfın, çıkarlarını özellikle ikiyüzlülük ve çarpıtma yoluyla, meşrulaştırmaya yardımcı olan fikir ve inançları simgeleyebilir.
6. Son olarak ideoloji tanımı, yanlış veya aldatıcı inançlar üzerindeki vurguyu korur, ama bu inançların, bir egemen sınıfın çıkarlarından değil, bir bütün olarak toplumun maddi yapısından kaynaklandığında inanır.

“İdeoloji, kavramsal olarak fikir sistemini işaret etmektedir. Gerek toplum olsun gerekse toplum içerisinde yaşayan bir birey olsun mutlaka içerisinde yaşadığı toplumun düşünce sistemi tarafından kendisine düşünsel bir bakış açısı yüklenmiştir” (Dursun, 2009: 16-17).

Görüldüğü üzere ideoloji kavramı üzerine birçok tanım yapılmış fakat net bir tanımlama ortaya koyulamamıştır. Yapılan tanımlamalar ışığında ideoloji, bireylerin farkında olmadan içselleştirdikleri toplumsal ve kültürel olaylardan etkilenecek şekilde oluşan fikir, değer ve inanç sistemi olarak ifade edilebilmektedir.

İdeoloji, kavram olarak ortaya çıktığında beri kitle iletişim araçlarında, siyasette ve toplumsal bilimlerde yoğunluklu olarak kullanılmaktadır (Dijk, 2015: 16). Daha yoğun olarak kullanılan bu alanların ortak kümesi medya alanı olarak göze çarpmaktadır.

Kapitalist düzende medya organları toplumsal ilişkilerin gelişimi ve düzenlenmesinde önemli rol oynamaktadır ve bunu ideolojik – ekonomik çerçevede belirlemektedir. Kapitalizm sistemindeki toplumlarda medya kuruluşlarının yayın politikası mevcut iktidar ve üretim ilişkilerinin çıkarları doğrultusunda belirlenmektedir.

“Modern toplumlarda bilgi, insanların günlük yaşamları için temel yönelim araçlarından biridir ve aynı zamanda da politikanın rasyonelleştirilmesi ve ekonominin üretkenliğinin artırılmasının bir aracı olmaktadır” (Alver, 2013:25).

İdeoloji kavramı, medya endüstrisinde ve haber üretiminde oldukça etkili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde haber değeri taşıyan olaylar haberleştirilirken kullanılan dil ve medya organlarında sunum şekli mevcut ideolojiyi toplum gözünde pekiştirerek yeniden inşa etme görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Belirli bir olay haber haline getirilip kamuoyuna sunulurken kullanılan haber dilinin, medyada farklı şekillerde olabilme ihtimali halk nezdinde birden fazla anlamın üretilmesine neden olmaktadır (Aydın, 2013: 38).

Haber bir kurmaca olarak niteleyen Yüksel (2001), haber üretim sürecinin ve haberi üreten habercinin kişilik özelliklerinin, ideolojik görüşünün farklılığının bile haberin objektif bir şekilde üretilmesinin önünde bir engel olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda “medyanın yapısal yanlılığı ve sahiplik durumu” da haberin tarafsızlığının ve halka doğru iletilmesinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Haber yazımının belirli koşullara bağlanması ve medyadaki kapitalist düzen, haberi bir söylem olarak algılamamız ve değerlendirmemizin yolunu açmaktadır. Dolayısıyla haberi yalnızca içinde bulunduğu ekonomik ve ideolojik koşullar göz önünde bulundurularak okumamız ve anlamlandırmamız mümkün olmaktadır.

Güç ya da iktidar sahiplerinin söylemlerinin kurulduğu bir anlatı olan haberde bir savaş fotoğrafının savaşın kendisi değil, yalnızca temsilcisi olması gibi haber de gerçeğin kendisi değil, yeniden inşa edilmiş bir kurgusudur. Dolayısıyla haber bir kurmacadır ve bütün bu nedenlerle haberde objektiflikten söz etmek olası değildir (Tuğrul, 2018:14).

Türkiye’de ise haberler, insanların bilgi edinmek için ortak noktaları ve en sık başvurdukları öğrenim yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla televizyon haberleri üzerinden alınan bilgiler ışığında halkın görüş ve düşünceleri şekillenmektedir. Aynı zamanda ülkemizde geleneksel medya organları, iktidarın ideolojisi çerçevesinde söylem geliştirme politikası izlemektedirler. Muhalif medya ise karşıt bir yol izleyerek kendi habercilik kriterleri doğrultusunda halkın yararı adına haber üretme ve yayınlama politikasını gerçekleştirmektedir (İnceoğlu ve Çoban, 2016: 21).

Necla Mora (2011: 13), Türkiye’deki haber üretim aşamasındaki ideolojik etkiyi şu sözlerle dile getirmiştir:

Medya metin üretimi aşamasında haber toplama, haber seçimi, yazımı gibi boyutları kurumsal kararlar çerçevesinde değerlendirilir. Haber olarak seçilmesindeki tek ölçüt nesnellik olmayan olaylar, dünyayı olduğu gibi yansıtmaya kaygısından uzak, oluşturulmak istenen dünyayı resmeden, duyurulan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı oluşturmak amacıyla üretim sürecine alınmaktadır.

Peter Burke, haberin meta haline gelmesi konusunu 16. yüzyıla kadar dayandırarak tarihsel bir sıralamayla ele almıştır. 16. yüzyılda yayımlanmaya başlayan gazete ve dergilerin “enformasyonun ticarileşmesi”nin bir sonucu olarak karşımıza çıktığını belirtmiştir. 17. yüzyılda ise haberler artık bir meta haline gelmiştir. 18. yüzyılda muhabir olarak görev yapan Venedikli bir kişinin “Haber başka bütün mallar gibi ya para ödenerek ya da değiş tokuş yoluyla edinilen bir metadır” sözlerini aktaran Burke, muhabirlerin geçim kaynağı olarak haber-mektuplarını üretmelerini meta haline gelen habere örnek olarak göstermektedir (Burke, 2001 aktaran İnceoğlu ve Çoban, 2016:22).

Halkın yararı adına üretilen haberlerin, zaman içinde dünyada değişen ekonomik yönetim biçimlerinin etkisiyle dönüşüm geçirmiş, haber üretmenin amacı değişmiştir. Haber pazarlanan ve kamuoyuna satılan bir ürün haline gelmiştir. Bu ürünün pazarlanmasındaki amaç, mevcut iktidarın ideolojisi halka dayatmak ya da pekiştirmek, tekrar tekrar inşa ederek bu ideolojini yerleşmesini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda hareket ederken muhabirlere ve haber yazım sürecine dahil olan kişilere yardımcı olan haber dili, söylemi yönetmekte önemli bir rol oynamaktadır.

Kitle iletişim araçları, devlet tarafından birer ideolojik aygıt olarak kullanılmaktadır. Egemen sınıf, ideolojiyi kullanarak kapitalist sisteme sömürüye dayalı üretim ilişkilerinin kitle iletişim araçları ile yeniden üretilmesini hedeflemektedir. Kitle iletişim araçları siyasal

aygıt ve haber aygıtı olarak iki işlevsel özelliğiyle değerlendirildiğinde, siyasal aygıtın devletin ideolojisini bireylere empoze ettiği görülmektedir. Haber aygıtı ise, içi boş ve popülist yayınlar ile halkı oyalamaktadır (Mora, 2008: 5-6).

Neoliberal politikaların getirdiği özelleştirmeler ve serbest piyasa koşulları ile haberin bir ürün gelmesi medya endüstrileşmesi kavramının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. ‘Maddi tüketim araçlarını kontrol eden sınıf aynı zamanda düşünce üretim araçlarını da kontrol eder’ ve onları kurulu düzene muhalefet edecek düşünceleri zayıflatmak için kullanır (Golding ve Murdock, 2008: 26-27).

2.3.4. Haber Söylemi

Haberler, dünyanın dil içerisindeki temsilidir; çünkü dil göstergebilimsel bir koddur ve değerler yapısını empoze eder. Her zaman aynı olayı farklı bir dille ve söylemle ifade etmek mümkündür. Fowler’e göre söylemi belirleyen faktörler; kişinin ideolojisi, yaşam biçimi, ileti aracının kendisi, ileti aracının ideolojik yapısı ve hedef kitlenin karakteristik özellikleridir. Bu nedenlerle gazete haberleri, dış dünyada gerçekleşen olayların olduğu gibi aktarıldığı metinler olarak değerlendirilememekte, genel anlamda fikirler, inançlar, değerler, teoriler ve ideolojiler olarak tanımlanabilmektedir (Devran, 2010:118).

Özerkan (2002:67), haber söyleminin oluşturulmasında etkili olan unsurlara dikkat çekmektedir. Haber söyleminin en önemli bilginin etrafında şekillendiğini belirterek diğer bilgilerin ya tamamen dışarı atıldığını ya da daha geri planda tutulduğunu söylemektedir. Habere ayrılan yer, zaman, dildeki vurgu sistemi, cümle yapılarının nasıl kurulduğu, etken/edilgen fiil tercihi zarflara ve sıfatlara ayrılan yer olmak üzere tüm bu unsurların hepsi birer ideolojik seçim olarak değerlendirilmektedir.

“Haber söylemi el altında bulunan söylemlerin bir ürünüdür” tanımlamasını yapan Dijk, haber söylemi ile ilgili iki nokta üzerinde durmuştur. İlk madde, haber metinlerinin ve haber anlatısının özgün bir söylemi olduğudur. Bir diğer nokta ise, haber söyleminin bu söylemi oluşturan kaynak kişi ve kuruluşların söyleminden bağımsız değerlendirilemeyeceğidir. Haber söylemi, kendisini üreten kişi ve kurumlar ile haber üretim sürecindeki koşullar çerçevesinde ele alınmalıdır (Dijk, 1994 aktaran Kars, 2013:112).

Haber söylemi Ayşe İnal'ın aktardığı üzere 4 unsurdan meydana gelmektedir (İnal, 1996: 95-96):

1. Haberin söylemi gazeteciliğin günlük pratikleri içerisinde oluşur.
2. Haber söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içerisinde oluşur. Diğer bir deyişle basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları söylemi biçimlendirir.
3. Haberin söylemi, haber metninin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır.
4. Haberin söylemi medyanın ekonomi politikası içinde yapılır. Diğer bir deyişle karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlarken, benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olur.

Haber üretim sürecinde kaynak olarak başvuru alan kişilerin haberin doğruluğu konusunda topluma ve haberin yayınlanması aşamasına gelmesi için geçmesi gereken süreçlerde, editör ve genel yayın yönetmeni gibi muhabiri üstünde onu sorgulayan kişilere fikir vermektedir. Fakat aynı zamanda kaynak olan kişinin ideolojisi ve söylemi, haberin ve habere konu olan olay ya da durumun devlet eliyle toplumun gözünde istedikleri şekilde algılanabilmesi için başvurdukları bir yol ve yöntem haline gelmektedir. Çünkü günümüzde büyük bir çoğunlukla güvenilir kaynak olarak görülen kişiler, hükümet yetkilileri, bürokratlar, kamu hizmetlileri gibi bağımsız olmayan kişiler olmaktadır. Bu durum önemli olayların ortaya çıkmasına engel olarak bir anlamda devletin meşruluğunu sağlamaktadır (Kars, 2013: 113-114).

Toplumu ve toplum içindeki bireylerin zihinsel ve davranışsal eylemlerini yönlendiren, çoğunlukla kendi iradesi değil, güç/ iktidarı eline bulunduranların, medya seçkinlerinin ve medya kuruluşlarının gücüdür.

2.4. Söylem Kavramı

Söylem kavramı, 20. yüzyıl düşünürleri tarafından bulunup geliştirilmiştir. 21. yüzyıl yani içinde bulunduğumuz çağ ise “söylem çağı” olarak adlandırılmaktadır. Bu yeni çağda eski kalıplaşmış düşünce biçimleri, katı ve nihai sonuçların olmadığını belirten Sözen, beşeri ve hatta doğa bilimlerinin de söylem çağını yaşadığını ifade etmektedir. (Sözen, 2017:9)

“Söylem dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır” (Kocaman, 2003: 10). Bu tanımdan hareketle, söylemin analizi hakkında değerlendirmelerde bulunan Kocaman dilbilimin önemine dikkat çekmiştir:

Söylemin anlaşılması için temel kavramlar yapı, işlev, bağlam, bağıntı, iletişim yetisi ve dil kullanımı kavramlarıdır. Bu kavramların açıklamasında değişik bilimlerden yararlanılabilir ama dilbilim bu bilimlerin odağı durumundadır, çünkü insan iletişiminin en etkin aracıdır dil; öyleyse dilbilim kavramlarının uzağına düşmüş bir söylem çözümlemesi eksik kalacaktır (Kocaman, 2003:11).

Söylem kavramıyla paralel olarak ortaya çıkan söylem çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi alanlarını ele almadan önce “söylem nedir?” sorusunu irdelemek gerekmektedir. Söylem içinde ideolojiyi barındırır, ideoloji de söylem oluşumundaki çerçeve olarak görülmektedir. Söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Bu nedenle ideolojilerin söylemde nasıl ifade edildiği veya gizlendiği ve böylece aynı zamanda toplumda nasıl yeniden üretilebileceği eleştirel haber araştırmaları için önem taşımaktadır (Karaduman, 2017:36).

Dilbilim söylemi, dilin kullanılma biçimi olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle dilin eyleme geçiş haline söylem denmektedir. Söylem konuşmayı yapan kişinin söyledikleri dışında etkileşime girdiği insanla arasındaki iletişimi de kapsamaktadır (Devran, 2010:25).

Bağlamın önemi söylemi ortaya çıkartır. Türkçe’de yer alan söylem kavramının farklı kişiler tarafından çeşitli şekilde tanımlandıklarını belirten Kocaman (2003: 6) söylemin tanımlarını şu şekilde sıralamıştır;

- Etkili söz söyleme sanatıdır.
- Anlatım biçimi, felsefe öğretisidir.
- Kavramsal bir dizge, öğreti ve düşüğüdür.
- Söz veya yazı ile anlatımdır.

- Dil, bakış açısı ve bir anlatım şeklidir.
- Sav veya görüşür. (Tuğrul, 2018:28)

Söylem ve bağlam arasında ilişki şu biçimde özetlenebilir (Johnstone, 2008 aktaran Ercan ve Danış, 2019: 531-532): Söylem;

1. dünya tarafından biçimlendirilir ve aynı zamanda dünyayı biçimlendirmektedir;
2. dil tarafından biçimlendirildiği gibi dili de biçimlendirmektedir;
3. katılımcılar tarafından biçimlendirilir ve katılımcıları da biçimlendirmektedir;
4. önceki söylem tarafından biçimlendirilir ve gelecek söylemler için olanakları biçimlendirmektedir;
5. iletişim kanalı tarafından biçimlendirilir ve söz konusu kanal için olanakları biçimlendirmektedir;
6. amaç tarafından biçimlendirilir ve olası amaçları biçimlendirmektedir.

“Söylem, sınıf, grup ya da kurumun ve bunların göreceli konumunun ya da üyelerinin statüsünün sahip olduğu iktidarın bir yansımasıdır” (Bulduklu ve Karaçor, 2019: 205).

İdeoloji ve kültürle birlikte ele alınan ve değerlendirilen söylem kavramı aynı zamanda ekonomik ve politik tüm alanları kapsamakta ve etkilemektedir. Tüm bu alanlar söylem ile birlikte yeniden anlam bulmakta ve kendilerini ifade etmektedirler (Çoban, 2015: 199).

Haber, ideoloji ve söylem kavramları iç içe geçmiş ve birbirleri arasında neden-sonuç ilişkisi taşıyan üç kavramdır.

İdeolojilerin var olabilmesi ve devamlılığının sağlanabilmesi toplumun ve bireylerin bilinç düzeyine erişebilmesi ve etki altına alabilmesi ile mümkün olabilmektedir. “İdeolojik söylem, öznenin ikna edilmesi amacını taşır ve tüm ideolojik söylemlerin özneli kendi saflarına çekmek için ikna edici bir dil kullanmaları gerekir.” Toplumda etkili ve baskın bir ideolojinin oluşturulabilmesi için ikna ve rıza üretme kavramlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. “İkna edemeyen ve rıza üretemeyen bir ideoloji toplumsal hareket halini alamaz” (Çoban, 2015: 208).

Dijk (2005: 323), ideolojinin bireylerin bilinç düzeylerine yerleşmesini şu şekilde açıklamaktadır:

Hem ideoloji kendisi hem de bunda türeyen ideolojik pratikler sıklıkla devlet, medya, eğitim ya da kilise gibi çeşitli kurumların yanı sıra aile gibi gayri resmi kurumların aracılığı ile edinilir, harekete geçirilir ya da örgütlenir. Klasik Marksist analizler daha özgül olarak belli bir dönemdeki başat ideolojinin sıklıkla ideolojik yeniden üretim araçlarını denetleyenlerin, yani yönetici sınıfın ideolojisi olduğunu önerir.

Söylemin 20. yüzyılda düşünürler tarafında ele alınıp kavramsallaştırılmasıyla bu kavrama yönelik farklı yaklaşımlar ve teoriler ortaya çıkmıştır.

- Bilgi Temelli Söylem

Bu teorinin kurucusu Foucault'dur. Foucault'nun söylem analizinde öncelikle 'dışsal usuller ya da dışlama usullerine' odaklanılır. Bu kavram kendi içinde üçe ayrılmaktadır; yasaklanmış söz, deliliğin paylaşımı ve doğruluk istenci. Foucault bu sınıflandırma ile toplum içinde bireyin tam anlamıyla özgür ve serbest bir şekilde sözel olarak kendini ifade etme olanağının olmadığını göstermek istemiştir. Sınıflandırılan üç yasak türü birbirini besleyen ve güçlendiren karmaşık bir yapı halini almıştır ve dolayısıyla bireylerin hepsiyle ya da herhangi biri ile karşılaşma olasılığı çok yüksek bir hale gelmiştir. Engellemeye ve yasağa en çok maruz kalınan konular arasında siyaset ve cinsellik başı çekmektedir (Foucault, 1987 aktaran Şahin, 2017: 124).

Foucault'nun söylemi bir bilgi teorisidir. Söylemin yapısı bilginin formüle edilme şekline göre biçimlenir (Sözen, 2017:63). Söylemsel pratikler salt olarak bir söylem üretme biçimi değildir. Kurumlarda, davranış kalıplarında, teknik süreçlerde, kitle iletişim araçlarında yerleşen ve bütünleşen pratikler söylemi nesne haline getirir (Şahin, 2017:129).

Foucault'un bilim anlayışı benin geneolojisi (soykütüğü), yöntemi ise arkeolojidir. Foucault kendi yaptığını tanımlarken kullandığı arkeoloji kelimesiyle anlatma istediğini "... belli bir dönemde toplanan metin yığınlarını kastetmiyorum. Arkeoloji ile kastettiğim, belli bir dönemde bir toplumun tanımını veren kurallar bütünü" şeklinde dile getirmiştir. Sözen'in ifadesine göre ise arkeoloji kelimesi 'söylem tarihi'nin yani 'düşünce tarihi'nin yazımı olarak değerlendirilmelidir (Foucault, 1991 aktaran Sözen, 2017:63).

Özetle söylemi, arzu ve gücü temsil eden bir bilgi olarak tanımlayan Foucault dilbilimsel olmayan kendine özgü edebi ve felsefi bir söylem analizi metodu geliştirmiştir

(Elbirlik ve Karabulut, 2015:48). Bilginin ve iktidarın bir aradalığına vurgu yapan Foucault, iktidarın söylemi toplumun farklı alanlarda (cezaevi, okul, akıl hastanesi gibi) suçlu ve deli kavramlarını kullanarak disipline etmek ve sosyal konuları yeniden üretmek için bir araç olarak kullandığına dikkat çekmektedir (Howart ve Griggs, 2016 aktaran Güngör, 2020: 8).

- Metin Temelli Söylem

Metin merkezli söylem çalışmalarının öncüsü Derrida'dır. Derrida dil kavramını metin temelli bir yaklaşımla ele almıştır ve dilde önce ve yalnızca metin olduğunu kabul ederek çalışmalarını bu yönde ilerletmiştir. Söylemi bir anlam teorisi olarak görmüş, metne kodlama değil kod açma alanı olarak bakmıştır. Dolayısıyla yazı bilimi (gramm- to- logie) geliştirme çalışmaları yürütmüştür. Derrida'nın analizleri, dilbilimsel olmasına rağmen dilbilim alanı dışında edebi ve felsefi metin analizleri üzerinde durmuştur (Elbirlik ve Karabulut, 2015:34-35).

Derrida'ya göre her birey dil yoluyla kendini ifade ederken, kişinin zihninde sabit bir ideal anlam vardır ve amacı bu anlamı keskin ve net bir şekilde karşıya aktarmaktır. Fakat Derrida, saf ve tek bir anlamın olmasını mümkün görmemektedir. Dil yoluyla anlam aktarılırken hatalar, yanlışlıklar ve yanlış anlamaların meydana gelmesi çok olasıdır. Dil felsefesinde bu olasılıkları ortadan kaldırmak ya da önüne geçmek amacıyla bazı teoriler geliştirilmiş olsa da Derrida bu aktarım sürecinde yaşanabilecek bu aksiliklerin önüne geçilmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır (Can, 2016:17). O'na göre "hiçbir söylem yüzde yüz gerçeklik taşımaz" (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 34).

- Özne Temelli Söylem

Özne temelli söylemin öncüsü Lacan'dır. Lacan'ın Heidegger ve Hegel'den etkilendiği düşünülse de kitabını çeviren Wilden, kendisini yeni-Freudçu olarak tanımlar (Sözen, 2017:47). Fransız Freud olarak da bilinen Lacan söylemi bilinç dışı olarak değerlendirmiş ve söylemde açıkça anlatılanın dışında kalan gizli anlamı bulma yolunu seçmiştir. Lacan'a göre söylemden çıkarılabilecek anlam özne tarafından direkt olarak karşı tarafa aktarılmaz. Söylenenin dışında bir anlam mutlaka vardır ve söylemin anlamı onun Çapa Noktası'dır (Anchor Point). Başka bir deyişle anlam özne ve diğerleri için farklı çapa noktalarında yer almaktadır. Dolayısıyla aynı söylemi farklı şekilde algılarlar ve anlarlar. "O halde, söylem, bilinç ve bilinçdışı dillerinin, toplumsal simgelerin ve düşünme öznelliğinin bir kesişim noktasıdır" (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 43).

Althusser, Lacan'ın söylemi bilinç dışı olarak değerlendirmesinden yola çıkarak söylemlerin kimlikleri olduğunu belirtir. Söylem teorisini türler üzerinden geliştiren Althusser, özneyi ortak nokta olarak belirleyerek söylemi dört türe ayırır. Bunlar, bilinçdışı söylem, estetik söylem, bilimsel söylem ve ideolojik söylemdir (Althusser, 2018 aktaran Şahin, 2018:32).

Lacancı söylem teorisinde söylemin dört temel yapısı vardır ve Bracher bu yapıların sosyal etki biçimlerini belirlemiştir. Söylemin dört temel yapısı; bilgi, idealler, kendini ikileme sokma ve haz olarak tanımlanmıştır. Bir söylemin ya da metnin üretim ve algılanma süreçlerinde bu dört psikolojik faktör etkili olmuştur. Sözen, söylemin algılanmasında etkili olan bu hâkim gösterenleri 'bilgi sistemi' ya da 'gösterenler şebekesi' olarak adlandırmıştır. Lacan'ın belirlediği söylemin temel yapılarından yola çıkan Bracher, sosyal etki biçimlerini; eğitime, yönetme, arzulama, analiz etme ve dönüştürme olarak belirlemiştir (Sözen, 2017:51).

- Hermeneutik Temelli Söylem

Hermeneutik söylem teorisinin kurucusu teolog ve filozof Friedrich Schleiermacher'dir. Sosyolog Dilthey ve fenomenolog Husserl'in konu edinip fikirlerini dile getirmesiyle dikkat çekmiş sonra Heidegger ile daha geniş bir şekilde tartışılmaya başlanmış Gadamer ve Ricoeur'ın katkıları ile şekillenmiştir (Sözen, 2017:69-70).

Hermeneutik söylemin önemli isimlerinde Dilthey'e göre hermeneutik yazılı yapıtların yorum sanatı bilgisidir. Toplumlar ve tüm bilim alanlarında hayati derece önemli yazılı eserlerin tarih boyunca farklı yorumlanması kaçınılmazdır. Farklı ve zıt fikirler arasında mücadele ve çarpışmanın ortaya çıkması yorum sanatı için belli başlı kurallar koyulması gerekliliğini meydana getirmiştir. Bu durum ise hermeneutik biliminin doğmasına sebep olmuştur (Kasapoğlu, 1992:60).

Dilthey'e göre dil, anlamı ifade etme görevinden dolayı yorum sanatında önemli bir faktördür ve hermeneutik yorumlama yöntemi, "bireysel yazın yapıtlarından, genel tarihsel yasalara varma yöntemi" olarak da tanımlanabilmektedir (Çelik ve Ekşi, 2008:104).

Özet olarak hermeneutik görüşün ana konusu, yazılı eserlerin nasıl ve hangi temel kurallar dâhilinde yorumlanması gerektiği olmuştur. Bu görüşün temsilcileri arasında bazı yöntem ayrılıkları da bulunmaktadır. Ricoercü yorumlama doğrulama üzerine yoğunlaşırken, Gadamer'in yorumlaması, farklı fikirler arasında bağlantı kurma, metinleri

tarihsel bağlam içerisinde ve yorum yapan kişinin amacı hakkında bilgileri de göz önünde bulundurma özelliklerini de kapsamaktadır (Sözen, 2017:76).

2.4.1. Söylem Analizi

Medya metinlerinde ideolojiyi temel alarak yürütülen çalışmalar 20. yüzyılda hız kazanmıştır. Dilbilim alanında ideoloji ve dil arasındaki bağlantı ve etkileşimin neden ve sonuçlarını ortaya koymaya yönelik yapılan çalışmaları, kitle iletişim araçlarında yer alan söylemin ideoloji ile bağını çözümlene gayesi taşıyan çalışmaların yapılmaya başlanması izlemiştir (Akca, 2009:77).

İngilizce’de söylem çözümlenmesi adlı ilk makale 1952 yılında, Zellig Harris tarafından yazılmıştır. Bu çalışma yalnızca dil yapılarının incelendiği, sözcük-cümle kurulumlarının analiz edildiği bir çalışma olmuştur (Kocaman, 2003:2).

1960’lı yıllarda söylem çözümlenmesi üzerine yapılan çalışmalarda, Barthes, Greimas, Bremond gibi yazarlar daha farklı bir bakış açısı getirmişlerdir. Bu yazarlar söylem çözümlenmelerinde dilin yapısal özelliklerinin yanı sıra dil dışı olarak adlandırılan kültürel ve toplumsal bağlamı da kullanmışlardır. Aynı dönemde Avrupa’da Hartman, “metin dilbilgisi” ya da “metinbilim” olarak adlandırılan çalışmalara imza atmıştır. Bu çalışmalar, metnin sözcük ve cümle öğelerinin dışında kalan yapısal ilişkilerin metne ve söyleme nasıl etki ettiği ile ilgili çalışmalar olmuştur (Kocaman, 2003: 2).

Söylem analizinin ise en yoğun olarak çalışıldığı dönemin 1970-1980’li yıllar olduğu görülmektedir. Bu yoğunlaşmanın sebebini anlamak için akademik çalışmalarda yer alan konulara, dönemin siyasal tarihinin etkisi göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir. Sovyet Bloku’nun yıkılması, dünyanın tek kutup haline gelmesi ve ideolojik keskinliklerin eskisi kadar sert olmaması sonucunda sosyal sınıf analizlerinin popülerliğini kaybetmesi, söylem analizinin yükselmesine neden olmuştur (Sözen, 2017:81).

Söylem analizi akademik literatüre baktığımızda ‘sosyolinguistik’ bir çalışma olarak nitelendirilir. Metin analizi, sosyal analiz ve tüm bu analiz çeşitlerini kapsayan refleksin ve/veya eleştirel analiz olarak incelenir (Oğuz, 2018: 54).

Söylem analizi denince ilk akla gelen teorisyen olan Van Dijk, söylem analizini çok kısa ve net bir şekilde ‘bir şeyi söyleme şekli’ olarak tanımlamıştır. Akademik anlamda ilk

defa Harris tarafından kullanılan söylem analizi, sosyal yapılandırmacı ve post-yapısalcı düşünürlerin geliştirdiği birçok tekniği barındıran bir metottur (Gür, 2013: 186; GÜNGÖR, 2020:4).

Söylem analizi, metinleri bağlamından kopartarak ele alan bir analiz biçimi değildir. Söylem analizi bağlam ile ilişki halindedir. Söylemin içinde güç-iktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğunu inceleyen söylem analizinin ana teması medya metinlerinde ziyade toplumsal yapıdır. Güç-iktidar ilişkilerinin dil ve söylem içindeki nasıl kurulduğunun ortaya çıkarılmasını hedeflemekte ve bu ilişkilerin eleştirisini yapmaktadır (İnal, 1996:96).

Söylem kuramları, birçok alanı içinde barındıran, multidisipliner ve birden fazla teoriye sahip olmasına rağmen, her söylem yaklaşımında ortak olarak bulunan üç temel ilke bulunmaktadır (Punch, 2011 aktaran GÜNGÖR, 2020:4):

- Söylem kurallıdır. İçsel olarak yapılandırılmıştır ve kurallara göre yönetilir.
- Sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve kişisel gerçekliklerin söylemi, konuşmacılar tarafından üretilir.
- Söylem bireylerin deneyimlerini yansıtır. Bu sebeple söylem analizi, söylem tarafından etkilenen veya söylemin etkilediği deneyimlerin bir parçası ile ilgili olabilir.

Genel anlamda söylem analizinin kapsadığı konular ve bu yaklaşımın ilgi alanlarını ele aldığımızda birden fazla yolla yapılan konuşmaların yarattığı birden fazla gerçeklik, söylem etkileri, politika ve güç ilişkileri, bilgi ve ideoloji formları ile söyleyenin meydana getirdiği çeşitli düzenliliklerdir (Sözen, 2017:90).

“Söylem analizi ve eleştirel söylem analizi, dil ve söylem içine sızan ideolojii, ideolojik belirlenimleri deşifre etmeye çalışır” (Akça, 2009:77). Söylem içindeki ideolojik anlamı ortaya çıkarmada metindeki ‘düzenlilikler’ dikkat çeker. Analiz yaparken üstünde durulacak konu, metindeki tekrarlanan simgelerin düzenliliği ve sıklığıdır. Bu düzenlilik ve sıklık dilbilim alanına giren bir özelliktir. Söylem analizcisi ise analiz verisindeki bu dilsel özelliği fark edebilen ve onları tasvir edebilen kişidir. (Brown ve Yule:1993 aktaran Sözen, 2017: 96)

Sözen, Potter ve Wetherell’in söylem analizinin belirlediği on safhadan bahsetmektedir. Bu on safhadan kısaca bahsetmek gerekirse; araştırma soruları, örnek

seçimi, kayıt ve belgelerin toplanması, görüşmeler, yazıya dökme, ara verme, analiz, geçerlilik, bütünlük ve rapor şeklinde sıralanabilir (Sözen, 2017:91)

Söylem analizinin kullanılma sebepleri ve dolayısıyla faydaları şunlardır: (Oğuz, 2008:57)

- Araştırmada yöntemsel çoğulculuk sağlar.
- Sosyal bilimlerde dile dönüğe uygun bir araştırma sağlar.
- Yeni küresel olguların ve kimlik problemlerinin çalışılmasını sağlar.
- Bilgi-İktidar ilişkisinin analizinde etkin rol oynar.

Söylem üzerinde çalışmalar yapan dilbilimcilerden birkaçı farklı eleştirel söylem analizi metodu geliştirdiler. Bu yüzden birden fazla eleştirel söylem analizi teorisi vardır ve her metnin de farklı bir metot ile çözümlenmesi durumu oluşmaktadır. Söyleşi ve haberin eleştirel söylem analizi yöntemi birbirlerinden farklıdır (Devran, 2010:61).

Eleştirel söylem kuramı, çağdaş siyasal ve sosyal çalışmaların ilgi alanlarından biridir. Basit tanımıyla eleştirel söylem kuramı, söylemin bağlamsal niteliklerinin analiz edilmesidir. Söylemin bağlamsal çerçevesi oluşturulmalı, güç, tarih ve ideoloji arasındaki ilişkinin detayları ele alınmalıdır (Yalçın, 2011:24).

Söyleme eleştirel yaklaşım, dilin diğerlerinin düşüncelerini ve eylemlerini de yönetme, biçimlendirme ve yönlendirme işlevlerine odaklanmaktadır. Dili toplumsal ve toplum-bilişsel bir olgu olarak gören ESÇ araştırmacıları, söylemin toplumsal olarak kimlikleri, temsilleri, ideolojileri kurucu/inşa edici, sürdürücü, değiştirici ve denetleyici gücüne vurgu yapmaktadır (Ercan ve Danış, 2019:548).

Eleştirel söylem analizi çalışmalarında öne çıkan teorisyenler, Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun Van Dijk ve Paul Chilton'dır. Fairclough sistematik işlevsel dilbilimi, Van Dijk metin ve algısal dilbilimi, Wodak etkileşimli çalışmalar ve Chilton göstergebilim ve iletişim konularına odaklanarak dilbilim merkezinde farklı alanlarda çalışmalara imza atmışlardır (Scollon, 2001 aktaran Devran, 2010: 62).

Eleştirel söylem analizi, dili biçimsel değil ağırlıklı olarak işlevsel açıdan ele almaktadır. Dile toplumsal alandaki etkilerini de kapsayan bir pencereden bakmaktadır. Woods ve Krager eleştirel söylem analizini “dilbilimsel analiz ile toplumsal analiz arasında bir bağ” kurması üzerinden tanımlamaktadır (Woods ve Krager, 2000 aktaran Evre, 2009:135)

Eleştirel söylem analizi, eleştirel kimliğini iki temele dayandırmaktadır. İlk olarak Frankfurt Okulu'ndan özellikle Habermas'ın düşüncelerinden ilham almaktadır. Diğer temel ise eleştirel dilbilim ekolüdür. Habermas eleştirelliğin “dayandığı şeyin çıkarlarını yansıtmak ve etkileşimlerin tarihsel bağlamını dikkate almak” özelliği taşıdığını belirtmektedir. Eleştirel söylem analizinin bir diğer esin kaynağı olan eleştirel dilbilimde ise söylem, toplumdaki bağımsız düşünülemez ve bu iki olgu arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. (Ticster vd., 2000 aktaran Evre, 2009: 135)

Eleştirel söylem analizinin ana özellikleri Woods tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Eleştirel söylem analizi, disiplinlerarası bir özellik taşımaktadır. Bunun nedeni, Batılı toplumlara ait sorunların karmaşıklığı ve bu karmaşık sorunların çözümü için farklı disiplinlere ait kuramlardan yararlanılması gerekliliğidir.
2. Eleştirel söylem analizi, dilbilimsel konular ile değil, toplumsal sorunlar ile ilgilidir. Irkçılık, kimlik, toplumsal değişim gibi konular bu analiz türünün eğildiği konular arasında gösterilebilir.
3. Eleştirel söylem analizi eklektiktir. Birden fazla kuram ve yöntem kullanılmaktadır.
4. Eleştirel söylem analizi sırasında alan çalışması ve etnografiden yararlanılmaktadır.
5. Konuları tarihsel bağlam çerçevesinde ele almak söylem ya da metinlerin yorumlanmasında temel noktayı oluşturmaktadır.
6. Eleştirel söylem analizi, pratik ve uygulamayı hedeflemektedir. İlk olarak sonuçlar ortaya çıkarılır daha sonra toplumsal söylemlerin değişimi belirlenmektedir (Woods, 2008 aktaran Evre, 2009:137-138).

2.4.2. Van Dijk Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi, “eleştiri” ve “söylem”i ilişkilendiren bir analiz yöntemidir (Weiss ve Wodak, 2003:13). Eleştirel söylem çalışmaları; söylem, ideoloji ve güç ilişkisini sorgularken Foucault ve Habermas etkisi altındadır. Ayrıca eleştirel söylem analizine ait çalışmalar, hiyerarşi, medya, ırk, cinsiyet kavramlarına ilişkin çalışmaları da kapsar (Koç, 2016:61).

Eleştirel söylem analizi, antropoloji, edebiyat dilbilimleri, sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal bilimlerin alanlarının disiplinler arası etkileşimiyle oluşan

bir çözümlene yöntemidir. Söylemi toplumsal bir pratik olarak kabul edip söylem denilen dil kullanım birimleri, toplumsal yapı ve kurumlar arasındaki ilişkiyi özellikle metnin içinde yer alan ideolojik yapılar bağlamında sistematik olarak tanımlamayı ve açıklamayı amaçlar (Ankaralıgil, 2008:152).

Van Dijk, söylem çalışmalarının yapısalılık ekseninde ele alınmasından post-yapısalcı bakış açısına geçiş yapmasına neden olan araştırmacıların başında gelmektedir ve özellikle eleştirel söylem analizi çalışmalarını gazete haberleri üzerinde yürütmektedir (Güngör, 2011:213). Basındaki haberlerin incelenmesini, bir söylem çözümlenmesinin temel görevlerinden ve ana araştırma alanlarında biri olarak görmektedir (Dijk, 2007: 166).

Bireyler toplumsal ve siyasal inançlarını, bilgilerini ve davranış kalıplarını her gün çok sayıda takip ettiği haber bültenleri sayesinde oluşturmaktadır. Gündelik konuşmadan sonra en çok maruz kalınan söylemsel pratik, haberlerdir. Bu durum söylem analizinde haberleri kullanan akademisyen-araştırmacı fazlalığını açıklar niteliktedir (Dijk, 2007: 166).

Van Dijk'a göre haberler birer söylemdir ve çözümlene yapılırken de haber söylem olarak ele alınmalıdır. Çünkü haberler üretim ve hazırlık aşamasındaki süreçlerden ayrı düşünülemez. Toplumsal yapıdaki güç-iktidar ilişkileri haberi oluşturan sosyal faktörlerdendir ve analiz sırasında mutlaka bu ilişkilere dikkat edilmelidir (Toruk ve Sine, 2012: 358).

Egemen sınıf, kitle iletişim aracı olan haber yoluyla toplum üzerinde bilişsel hâkimiyet kurma ve rıza üretimi gibi kazanımlar elde ederek mevcut iktidarını koruma eğilimi içindedir. "Güçlü grupların metin ve konuşmanın maddi ve simgesel üretimini denetlemelerine ve bundan dolayı daha güçsüz olanları bilişsel olarak yönlendirmelerinin ve rıza kazanmalarının temelini oluşturan bilişsel süreçlerin bir kısmını denetlemelerine izin veren birçok stratejiye" başvurdukları ve bu sayede toplum üzerinde siyasal iktidarlığın yanında kültürel anlamda da hâkimiyet kurabildikleri görülmektedir (Dijk, 2005: 333).

Dijk eleştirel söylem analizinin araştırma alanını, hâkimiyet, hegemonya, güç, sınıfsal farklılık, toplumsal cinsiyet, menfaat, gelenek, sosyal düzen ve yapı gibi toplumsal konular olarak belirlemiştir (Doyuran, 2018: 315).

Dijk'ın eleştirel söylem analizi yaklaşımında üç bileşen vardır: 'Biliş' (toplumun inanç, tutum ve ideolojileri ile toplumu oluşturan bireylerin deneyimleri), 'toplum'

(kuruluşlar, gruplar, bireylerin söylemleri), ‘söylem’ (kutuplaşma, adıllar, ideolojik kare) (Ercan ve Danış, 2019: 547).

Dijk, eleştirel söylem analizi çerçevesinde söylem yapılarının tanımlarını yapmıştır (Özer, 2011: 83-85):

Argüman: Gerçek de olsa olumsuz ifadeler ve görüşler ile kanıtları güçlendirmek.

Retorik figürler: ‘Onlar’ ve ‘biz’ olarak ayrılan iki grupta onların olumsuz özelliklerine yer verilerek olumlu özelliklerinin görmezden gelinmesi, bizim olumlu özelliklerimize yer verip abartmak.

Sözel tarz: Sözcük seçimine yönelik özellikler.

Öykü anlatma: Olumsuz olaylara yönelik tanıklıklar ve olayın ayrıntılarına yer verilmesi.

Olumsuz davranışlara yapısal vurgu: Özet, başlık ya da kanıtlar aracılığı ile metnin düzenine ve cümle yapısına ile ilgili özellikler.

Alıntı: Güvenilir olduğu genel olarak kabul görmüş kişilerin, görgü tanıklarının ve uzmanların ifadelerinden alıntılar yapmak.

Aşağıda Van Dijk’ın analiz modelini aşamalarını anlatan bir tablo yer almaktadır. Van Dijk iki aşamadan eleştirel söylem analizini tamamlamaktadır. Makro ve mikro olmak üzere iki yapıdan oluşan bu model kendi içinde de farklı sıralamalara sahiptir (Özer, 2011: 83-85).

Tablo 3. van Dijk’in eleştirel söylem analizi yöntemi

VAN DIJK’IN ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ MODELİ					
Makro Yapılar		Mikro Yapılar			
Tematik Yapı	Şematik Yapı	Sentaktik Analiz	Bölgesel Uyum	Haberin Retoriği	Sözcük Seçimleri
Başlık	1. Durum <i>a) ana Olayın sunumu</i>	<i>a) Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması</i>	<i>a) Nedensel ilişki</i>	<i>a) Fotoğraf</i>	
Haber Girişi <i>a) Spot</i> <i>b) Spot yoksa metnin ilk paragrafı</i>	<i>b) sonuçlar</i> <i>c) ardalan-bağlam</i>		<i>b) İşlevsel ilişki</i>	<i>b) İnandırıcı Bilgi</i>	
Fotoğraf	2. Yorum <i>a) haber kaynakları</i> <i>b) olay tarafının yorumları</i>	<i>b) Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması</i>	<i>c) Referansal ilişki</i>	<i>c) Görgü tanıklarının ifadesi</i>	

Makro yapılar, tematik ve şematik olarak iki aşamada değerlendirilmektedir. Bu aşamalar (Koç, 2016:65):

Tematik yapı: Haberde üst başlık, alt başlık ve spot hiyerarşik bir düzen içindedir. Haberde neyin daha önemli neyin daha önemsiz görüldüğü konusunda ipuçları veren öğelerdir.

Şematik yapı: Öznelliği ve nesnelliği belirleyen alıdır. Bu aşamada haberde geçen olayın tanıklarının yorum ve görüşlerine yer verilir. Durum ve yorum açısından bir bütünlük söz konusudur.

Van Dijk’a göre eleştirel söylem analizi yapmak isteyen bir araştırmacı öncelikle metnin anlamına yoğunlaşmalıdır. Metnin anlamı üzerinde değerlendirmeler yapabilmek için metnin semantik yapısını oluşturan sözcükler ve cümleler gibi analiz öğeleriyle ilgilenilmelidir. Aynı zamanda cümleler arasındaki anlamsal bağlar da semantik yapı inceleme konusuna girmekte metnin toplumsal çağrışımını ortaya çıkarmak için ilk olarak semantik yapı değerlendirmesi yapılmalıdır. Haber metninin ‘üst yapı örgütlenmesi’ olarak

da görülen semantik yapı, haberin spot ve başlığını kapsamakta ve analiz için büyük önem oluşturmaktadır (Güngör, 2011:214).

“Başlık, sözcük seçimi, iknayı arttıran alıntı, inandırıcılık özelliğini yücelten sayısal veri ve fotoğraf, grafik haberin anlamına ilişkindir” (Koç, 2016:65).

Anlamsal makro yapıyı oluşturan başlık ve spotların görevi haber özetlemek ve haberin ana konularını ifade etmektir (Dijk, 1988: 53).

Van Dijk, Bourdieu'nün sembolik seçkinler kavramına atıf yaparak onların (gazeteciler, yazarlar, sanatçılar, yönetmenler ve akademisyenler) söylemin -bu çalışmada haber metinlerinin- nasıl sunulacağını, metnin başlıklarının ve stiline ne olacağını karar vericisi konumunda olduklarına dikkat çekmektedir (İnal, 1996: 68). Dolayısıyla semantik yapı analizi söylemdeki ideolojinin açığa çıkarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Eleştirel söylem analizinin temel amacı da söylemdeki toplumsal etkileri ve gizli ideolojilerin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Mikro yapılar ise haberin biçem ve retoriklerinin incelendiği alandır.

Biçem sözcüklerin ardışıklığı ve söz dizimsel yapıyla ilişkilidir. Belli sözcüklerin seçilmesi, belli sözcüklerin ardı ardına getirilerek söz dizimsel yapının elde edilmesi metnin biçimsel yapısı açısından önem taşır. Burada hangi sıfatların, hangi adların, hangi eylem sözcüklerinin seçildiği ve hangi sırayla bir araya getirildikleri haberin söylemi açısından önemlidir (Güngör, 2011:214).

Mikro yapılarda sentaktik çözümlenme, bölgesel uyum, haberin retorik ve sözcük seçimlerinin analizleri yer almaktadır.

Sentaktik çözümlenme: Cümlelerin nasıl bir yapı ile kurulduğu incelenmektedir. Aktif ve pasif kurulan cümleler arasında anlam farkı oluşabilmektedir. Aynı zamanda cümlelerin basit ya da karmaşık kurulması da incelenen özelliklerdendir.

Üslup seçimleri, belirli bir durum için söylemin türünü veya varsayılan ideolojik arka planları gösterir (Dijk, 1988: 82). Yani haber metni oluşturulurken yapılan dilbilgisel tercihlerin altında muhabirin, editörün ya da medya kuruluşunun ideolojik konumu yatmaktadır.

Bölgesel uyum: Haber metninde yer alan cümleler ve cümlelerin bölümleri arasındaki nedensel ve işlevsel ilişkilere bakılmaktadır. Nedensel ilişki, cümle içindeki nedensel

bağlara odaklanırken işlevsel ilişki, genel ifadeli bir cümlenin açılımının bir sonraki cümlede yer alıp almadığını incelemektedir.

Uygun anlatım, zıtlık ve örnekleme gibi anlatım biçimlerinin metinde var olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Kavramsal/referansal ilişkide ise bir cümlede yer alan bir kavramla daha sonraki cümleler arasında kurulan gizil bir bağ olup olmadığına bakılmaktadır.

Haberin retoriği: Haberin inandırıcılığını sağlamaya yönelik öğelerin yer aldığı bölümdür. Okuyucunun haberin doğruluğuna ikna olabilmesi için bazı sayısal verilere ve tanık ifadelerine yer verilmektedir. Fotoğraf da inandırıcılığı yükselten öğeler arasında yer almaktadır.

Sözcük seçimleri: Diğer söylem türleri gibi haber metinlerinde de pek çok anlam örtük olarak, söylenmeden metne yerleştirilir. Bu örtük ifadeleri yaratılmak istenen anlamsal etkiler, kelime seçimleri, kelimelerin kullanım yerleri ve sözcük dizilimler analiz edilmelidir (Dijk, 1988: 69).

Metinde yer alan sözcüklerin hangisinin neden seçildiği bize ideolojik yapılanma hakkında fikir verebilmektedir. Sıkça akademik metinlerde örnek verilen aynı kişi için farklı ‘terörist’ ve ‘özgürlük savaşçısı’ tanımlamaları zıt iki ideolojik yapılanmanın haber metnine yansımaları olarak görülmektedir (Özer, 2009: 90-91)

Aynı zamanda ‘ima’, eleştirel haber analizindedir güçlü kavramlardan biridir. Seçilen kelimeler, cümleler ve açıklamalar ile anlatılan olayın metindeki yeri ve temeli ima edilir. Bu ima ediş, ideolojik etki açısından önemlidir. Eleştirel haber analizi ile söylenmek istenen ve söylenen arasındaki fark ortaya koyulabilir (Sözen, 2017:122).

“Sözcükler, yan tümceler ve diğer metinsel ifadeler, ancak arka plan bilgi temelinde çıkarılabilecek kavramlar ya da önermeler ima edilebilir. Söylemin ve iletişimin bu özelliği ideolojik boyutlara sahiptir. ‘Söylenmeyen’in çözümlenmesi, bazen metinde gerçekte söylenenin araştırılmasında daha açıklayıcı olabilir (Dijk, 2007: 169-170).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ HAVALİMANI İŞÇİ EYLEMLERİNİN MEDYADA SUNUMU

Bu bölümde, çalışmanın hangi yöntemle gerçekleştirildiğine ait bilgilere yer verilmekte, ele alınan haberlere konu olan olayın oluşum süreci aktarılmaktadır. Bu aşamalardan sonra seçilen altı gazetede yer alan haberler, van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmektedir.

3.1. Çalışmanın Yöntemi

Söylem, bireysel ve toplumsal göstergeler barındıran dilsel bir temsil sistemidir. (Van Dijk aktaran Büyükkantarcıoğlu, 2012: 164). Dil, söylemi üreterek söyleme araştırılabilir bir kavram boyutu kazandırmaktadır. Söylemde araştırılan ve analiz edilen nitelikler; söylemi oluşturan sözlerin kullanıldığı yer, zaman ve koşullar olmakla birlikte dile yüklenen işlevler, dilin kuralları ve dilin anlamlandırılma biçimidir (Sözen, 2017:22).

Söylem çözümlemesinin amacı salt olarak gerçeği ortaya çıkarmak değil, anlama dayalı bir analiz yapmak, anlamsal çerçevede bir sonuç ortaya koymaktır. (Nixon ve Power, 2007 aktaran Atabek, 2007: 152). Söylemin dilsel özelliklerinin yanı sıra bağlamı da araştırmanın merkezinde yer almaktadır.

Söylem ideolojiden bağımsız değerlendirilemez. Büyükkantarcıoğlu'na göre söylem, toplumsal gerçekliğin ve toplumsal gerçekliği oluşturan ideolojilerin bir yansımasıdır. Söylem, ideoloji ve toplumsal pratikler arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. İdeolojiler söylem ile aktarılmakta, ideoloji ve toplumsal pratikler de söylemin gücünden etkilenebilmektedir (Büyükkantarcıoğlu, 2006:121-127).

Gazetelerde yer alan haber metinleri, köşe yazıları, reklamlar, politika söylemi gibi söylem örnekleri insanların gündelik yaşamında belirleyici roller üstlenmektedir (Büyükkantarcıoğlu, 2012: 167). Van Dijk da bununla paralel olarak, bazı sosyal ve politik olayların yorumlanmasında ve bazı inançların yerleşmesinde haber medyasının birincil derecede etkili olduğunu belirtmektedir (Ülkü, 2004: 384- 385).

Van Dijk, haber metinlerini bir söylem biçimi olarak kabul etmiştir. Dijk'a göre haberler, seçmecî kaynak kullanımı, tek düze haber temposu ve haber başlığının seçimi

yoluyla toplumsal iktidarın içinde kurulduğu ve yeniden üretildiği metinlerdir (Keskin, 2004:391).

Haber metinleri üzerindeki söylem analizi çalışmaları dil kuralları ve işlevlerini kapsayan dilbilimsel analiz yönteminin yanı sıra toplumsal mesaj kaygısı içeren alt metne de odaklanmaktadır. Kelime seçimleri, cümle yapısı, fotoğraf kullanımı ve başlıkların dili haberi hazırlayan muhabirin ya da haber kuruluşunun ideolojisini yansıtmaktadır.

Olaya ya da duruma bakış açılarını ortaya çıkarma amacı taşıyan eleştirel söylem çözümlemesi, haberin değerlerinde yer alan objektiflik ilkesinin yerine getirip getirilmediğinin de analizini yapmaktadır (Özer, 2009: 228).

Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışmada, ‘Üçüncü Havalimanı İşçi Eylemleri’nin 14 Eylül 2018- 30 Eylül 2018 tarihleri arasında yazılı basında yer alan haberleri Van Dijk’ın eleştirel söylem analizi yöntemi ile ele alınmıştır. Haberin dilsel yapısı ve ideolojik alt metnini ortaya çıkarmak amacıyla eleştirel söylem analiz yöntemi tercih edilmiştir.

Çalışmada, Cumhuriyet, Evrensel, Hürriyet, Sabah, Yeni Şafak ve Yeni Asya gazetelerinde yer alan haberlere yer verilmiştir. Gazeteler, farklı ideolojik yapılardan ikişer örnek gazete olmak üzere altı gazete olarak belirlenmiştir. Sol (cumhuriyet, Evrensel), sağ (Yeni Asya, Yeni Şafak) ve liberal (Hürriyet, Sabah) ideolojilere sahip ikişer gazete belirlenmesi hem her ideolojik yaklaşımın eylemlere bakış açısını gösterebilmek konusunda hem de çalışmanın eşit bir şekilde yürütülmesi açısından önemli olduğu düşünülmüştür.

Gazeteler, Van Dijk’ın eleştirel söylem analizi kapsamında makro ve mikro yapılar olmak üzere iki temele dayanarak çözümlenmiş haberlerde ideolojik unsurların yer alıp almadığı analiz edilmiştir.

Makro yapı analizinde, kullanılan alt, üst ve ara başlıklar, haber girişleri, fotoğraflar, ardalın ve bağlam bilgileri ile olayı yaşayan tanıkların ifadeleri dikkate alınmıştır. Mikro yapı analizinde ise dil bilimsel özelliklere odaklanılmış, haber metninde yer alan cümlelerin yapısı (sentaks), sözcük seçimleri ve haberin retorikliği incelenmiştir.

3.2. Eylemin Oluşumu ve Nedenleri

Üçüncü havalimanı inşaatının başlaması ile birlikte işçiler çalışma koşulları ile ilgili sorunlar yaşamaya başladılar. Zaman zaman küçük ölçekli eylemler yapılsa da kitlesel ve medyada yankı bulan bir eylem gerçekleştirmediler.

Çalışmaya konu olan eylemden yedi ay önce, 2018 yılının Şubat ayında, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili Veli Ağbaba, Üçüncü Havalimanı inşaatında bugüne kadar 400 işçinin hayatını kaybettiği iddiasını Meclis'e taşıdı. Ağbaba'nın soru önergesi sonrası açıklama yapan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı iddiaları yalanlayarak, inşaat sırasında 27 işçinin hayatını kaybettiğini açıkladı (Bianet, 2018).

İGA, İstanbul Grand Airport adıyla 10 Temmuz 2013 tarihinde Cengiz İnşaat, Mapa İnşaat, Limak İnşaat, Kolin İnşaat ve Kalyon İnşaat'ın içinde bulunduğu konsorsiyum tarafından havalimanının yapımı ve işletmesi amacıyla kuruldu (Bianet, 2018).

İGA tarafından yapımı üstlenilen havalimanının şantiyesinde, yaşanan iş cinayetleri ve kötü çalışma koşulları nedeniyle çalışma alanı işçiler tarafından sıklıkla “köle kampı” olarak nitelendiriliyordu. 14 Eylül'de başlayan ve hızla büyüyen eylemden önce 2018 yılının ilk aylarında da işçiler kısa süreli eylemler gerçekleştirmişlerdi. Taşeron işçilere yönelik ücret gaspı ve çalışma koşulları bu eylemlerin zeminini oluşturuyordu. Şubat ayında gerçekleşen eylemde işçilerin talepleri; yemek, tuvalet ve yatakhanelerin insanca yaşamaya uygun hale getirilmesiydi. İGA yönetiminin bu yöndeki taleplerin karşılanacağına yönelik vaatleri üzerine eylem sonlansa da sonraki aylarda işçilerin çalışma ve barınma koşullarına ilişkin şikâyetleri devam etti. Yine 2018 yılının yaz aylarında işçilerin ücretlerinin ödenmemesi üzerine, iş bırakma eylemleri gerçekleştirildi. Hükümetin havalimanının 29 Ekim'e yetiştirilmesi yönündeki baskısı, işçilerin çalışma koşullarını daha da ağırlaştırdı (EÇT, 2018: 46-47).

Son olarak 12 Eylül Çarşamba günü 17 işçinin yaralanmasıyla sonuçlanan bir servis kazası meydana geldi (Bianet, 2022). Bunun üzerine, 14 Eylül'de İstanbul Havalimanı işçileri kullandıkları servislerin yetersizliği ve kötü çalışma koşullarını öne sürerek iş bırakma eylemi yaptı. Yaklaşık on bin işçi “Köle Değiliz” sloganı ile şantiye girişini servislere kapatarak eyleme başladılar (EÇT, 2018: 47).

29 Ekim'deki açılışa yetiştirilmeye çalışılan havalimanı inşaatının şantiyesinde başlayan eylemi, İnşaat ve Yapı İşçileri Sendikası (İYİ-SEN) Twitter hesabından şu sözlerle duyurdu: "3. Havalimanında eylemdeyiz. 3. Havalimanında şantiye sahası içerisinde biz işçilerin kullandıkları servislerin yetersiz olması nedeniyle bu sabah eyleme başladık" (İYİ-SEN, 2018).

Başka bir sosyal medya platformu olan Facebook üzerinden yapılan basın açıklamasında şu ifadelere yer verilerek eylem başladığı duyurulmuştur;

3.Havalimanında şantiye sahası içerisinde biz işçilerin kullandıkları servislerin yetersiz olması nedeniyle bu sabah eyleme başladık. Günlerdir bu sorunun çözülmesi için firmanın sahadaki yetkilileriyle işçi arkadaşlarımız arasında görüşmeler oldu ama herhangi bir düzenleme yapılmadı.

Biz işçilerin en temel ulaşım hakkı patronlar tarafından karşılanmıyor. Yağmurun altında biz işçileri bekleterek birbirimizi ezerek servislere binmemizi istiyorlar.

Türkiye'nin en büyük havalimanının projesini yapmakla övünenler biz işçilerin barınma, beslenme ve ulaşım gibi en temel haklarımızı elimizden alarak yapıyı yükseltiyor.

İnşaat işçisi köle değildir. En temel haklarımızın elinden alındığı şantiyenin köle kampı haline getirilmeye çalışılmasına izin vermeyeceğiz.

Başta ulaşım hakkı olmak üzere biz işçilerin talepleri karşılanana kadar eylemlerimiz devam edecek (İnşaat ve Yapı İşçileri Sendikası, 2018).

Bunun üzerine İGA yönetimi eylemin sonlanması amacı ile sendikalı işçiler ve temsilciler ile bir araya gelerek işçilerin sorunlarını ve taleplerini dinledi. Yapılan görüşme sonucunda yaşanan sorunların çözümü konusunda çalışmaların başlatılmış olduğunu ve gerekli tedbirlerin en kısa zamanda alınacağını belirtti (Sivilsayfalar, 2018).

Fakat işçilerin sunduğu 16 maddelik taleplerin karşılanacağına dair bir protokol imzalanması reddedilince işçiler eylemlerine devam etme kararı aldılar. Sonrasında gelişen işçi koğuşu baskınları, gözaltılar ve tutuklamalar ile eylemin devam etmesi engellendi. 2018'in geri kalanında şantiyedeki eylemler, ücret gaspına yönelik olarak taşeron işçiler tarafından gerçekleştirilen küçük çaplı eylemler ile sınırlı kaldı (EÇT, 2018: 47).

3.3. Cumhuriyet Gazetesi

Bu çalışma için Cumhuriyet gazetesinde 14 Eylül- 30 Eylül 2018 tarihleri arasında yayınlanan 25 haber incelenmiştir. Analizin ilk bölümünde makro yapı kapsamı içinde değerlendirilen haber başlıklarına yer verilmiştir. Haber metinlerinde yer alan başlıklar, alt ve üst başlıklar aşağıda sıralanmıştır.

3.3.1. Başlıklar

Haber başlıkları, haberin ana temasını özetleyen unsurlardan biridir. Başlıklar ve haber girişleri okunduğunda metnin konusu anlaşılabilir. Başlıklar ve haber girişleri okunduğunda metnin konusu anlaşılabilir.

- 15 Eylül 2018 Haberler Başlıkları

Başlık: *Sefalet üstüne gaz ve cop (sayfa: 1)*

Üst Başlık: *Üçüncü Havalimanı inşaatında çalışan işçiler isyan etti*

Başlık: *İşçinin Sefalet İsyanı (sayfa: 3)*

- 16 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *İnsani talebe 500 gözaltı (sayfa: 1)*

Üst Başlık: *Havalimanı işçilerine gece baskını*

Başlık: *İnsani taleplere "BASKIN"la yanıt (sayfa: 4)*

Başlık: *İşçilere destek eylemlerine sert müdahale (sayfa: 4)*

Üst Başlık: *İstanbul ve Ankara'da Gözaltı*

- 17 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *Emekçiler hak, iktidar örgüt arıyor (sayfa: 1)*

Üst Başlık: *Gözaltına alınan 401 işçiden 275'i serbest*

Başlık: *Gözaltına alındığı açıklanan 401 işçiden 275'i serbest bırakıldı (sayfa:7)*

Üst Başlık: *Yeni işçiler getirildi*

- 18 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *Emekçi ablukada (sayfa: 1)*

Başlık: *İşçiye büyük kuşatma (sayfa: 9)*

Başlık: *3.havalimanında 126 işçi gözaltında (sayfa: 9)*

- 19 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *28 işçi için tutuklama istemi (sayfa: 6)*

Başlık: *Destek 'yazısı'na gözaltında dayak (sayfa: 4)*

Başlık: *28 işçiye tutuklama istemi (sayfa: 4)*

Başlık: *İşçilerden sınıf dayanışması (sayfa: 1)*

- 20 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *Türkiye'de iş kazaları bitmiyor (sayfa: 10)*

Başlık: *24 işçiye tutuklama (sayfa: 1)*

Üst Başlık: *Temiz yatak yerine hapis*

Başlık: *Havalimanı işçileri tutuklandı (sayfa: 10)*

- 21 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *İşçiler için adalet talebi (sayfa: 8)*

Başlık: *Protestoların odağı havalimanında fuar (sayfa: 1)*

- 22 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *Tutuklamalar gözdağı (sayfa: 10)*

Alt Başlık: *Havalimanı inşaatında çalışan 24 işçi cezaevinde*

- 23 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *İGA ihlali kabullendi (sayfa: 11)*

Başlık: *5 yılda 1754 inşaat işçisi yaşamını yitirdi (sayfa: 2)*

- 25 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *Havalimanında yine iş kazası (sayfa: 11)*

- 26 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *3.havalimanında 4 işçi gözaltında (sayfa: 10)*

- 30 Eylül Haber Başlıkları

Başlık: *3.havalimanında yine kaza: 2 işçi yaralandı (sayfa: 8)*

Haber başlıkları incelendiğinde, başlıkların haber metninin ana temasını yansıtır ve destekler nitelik taşıdığı görülmektedir. Habere konu olan olayın “3.havalimanı işçilerinin eylemi ve eyleme polisin müdahalesi” olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Başlıklarda enformasyon eksiltimi yapıldığı görülmektedir. “İşçinin sefalet isyanı”, “İşçilere destek eylemine sert müdahale”, “İşçiye büyük kuşatma”, “Emekçiler hak, iktidar örgüt arıyor”, “İşçiler için adalet talebi” başlıklarında, “işçi” ifadesi Türkiye’deki tüm işçileri kapsamadığından enformasyon eksiltimine gidildiği ve genelleştirme yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde “emekçi” ifadesi de tüm emekçiler kastedilmediği için genelleştirme yapıldığının bir diğer örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üst ve alt başlıkların da yer aldığı haberlerde, başlıklar arasında genelden özele doğru bilgilendirme yapıldığı görülmektedir. “Tutuklamalar gözdağı” başlığı tek başına özel bir bilgilendirme içermezken “Havalimanı inşaatında çalışan 24 işçi cezaevinde” alt başlığı ile daha detaylı bilgiye ulaşılmaktadır. Bir diğer örnekte, “Sefalet üstüne gaz ve cop” başlığının kimin yaşadığı zorluktan bahsedildiği, gaz ve cop kullananın kim olduğu ve kime karşı kullandığı hakkında bir bilgi içermediği açıkça fark edilmektedir. “3.havalimanı inşaatında işçiler isyan etti” üst başlığı ile verilen bilgiler ise haber başlığını detaylandırmaktadır.

“İşçilere destek eylemlerine sert müdahale başlığı”nda da genel ifadeler kullanılırken üst başlıkta verilen “İstanbul ve Ankara’da gözaltı” bilgisi ile eylemlerin lokasyonu hakkında fikir sahibi olunması sağlanmıştır.

“İnsani talebe 500 gözaltı” başlığı kimin hangi konu hakkında talepte bulunduğu bilgisini es geçerek genel bilgilendirme niteliği taşıyan bir başlık görüntüsü vermektedir. “Havalimanı işçilerine gece baskını” üst başlığı talepte bulunan ve gözaltına alınan kesim hakkında bilgi veren ifadeler içererek başlığı detaylandırmakta ve tamamlamaktadır. Bu haliyle başlıkların haber metnini özetlemekte olduğu ve haberin giriş paragrafı için zemin hazırladığı anlaşılmaktadır.

Haber başlıklarında kullanılan “kuşatma”, “abluka”, “sert müdahale”, “insani talep”, ve büyük harflerle tırnak içinde kullanılan “BASKIN” ifadeleri haber kuruluşunun olayın tarafları arasındaki yanlılığını ve ideolojik yapısını belli eden ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Polis müdahalelerini abluka, kuşatma, sert müdahale ve baskın olarak isimlendirmenin yanı sıra eylemin gerekçelerini insani talep olarak nitelendirmesi ve

legalleştirerek okuyucuya sunması, muhabirin ve gazetenin ideolojik perspektifini göstermektedir.

Son olarak haber başlıklarında sayısal veriler yer almış, özellikle başlığı tamamlayan ve detaylandıran alt/üst başlıklarında kaç işçinin tutuklanıp serbest bırakıldığı ifade edilmiştir. Böylece haberin inandırıcılığına katkı sağlamak için kullanılan resmi kaynaklardan elde edilen sayısal veri kullanımı başlıklarda kendini göstermiştir.

Haber spotları okuyucunun haberi okumaya devam edip etmeyeceğine karar verdiği alandır. Burada haberin özeti yapılır, haberde en ilgi çeken unsurlara spotta yer verilir. Aynı zamanda başlık ya da başlıklarla bütüncül bir şekilde yazılması gerekir.

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan 25 haber içinde altı kez spot kullanılmaktadır. Spotları haber başlıkları ile birlikte incelediğimizde genel olarak birbirlerini tamamlayan ve başlıkta verilen net ve kısa bilgilerin detayını paylaşan bir konumda olduğu görülmektedir.

- *3.havalimanı açılışı için kapasitelerinin üzerinde çalışan işçilerden eylem (15 Eylül 2018)*

“İşçinin sefalet isyanı” başlığı altında verilen bu spotta, başlıkta genelleştirilen işçi kavramının açıklaması yapılarak neden isyan ettikleri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı zamanda isyan kelimesi de genişletilerek işçilerin hangi aksiyonu aldığı belirtilmiştir.

- *3.havalimanı inşaatında çalışan işçilerin başlattığı eylem sürerken, dün sabaha karşı koğuşları basan jandarma 500’ü aşkın işçiyi gözaltına aldı (16 Eylül 2018)*

“İnsani taleplere “BASKIN”la yanıt” başlığının spotu olan cümle, “baskın” olarak adlandırdığı ve işçiler tarafından dile getirdiği gözaltına alma eyleminin ne zaman yapıldığı ve kimin tarafından gerçekleştirildiği bilgisini içermektedir. Gözaltına alınan kişi sayısının da spotta yer alması sayısal veri içermesi sebebiyle haberin inandırıcılığının artmasını sağlamaktadır.

- *Yaşam koşulları ve hakları için eylem başlatan 3.havalimanı işçileri mesailerine polis ve jandarma eşliğinde devam ediyor. 162 işçi hala gözaltında tutuluyor (18 Eylül 2018)*

“İşçiye büyük kuşatma” başlığında yer alan ve metafor olarak kullanılan “kuşatma” kelimesinin aslında ne için kullanıldığı spotta yer almaktadır. Polis ve jandarma gözetiminde çalışmalarını sürdüren 3.havalimanı işçilerinin aynı zamanda neden buna maruz kaldıkları da “yaşam koşulları ve hakları için eylem başlatan” tanımlaması ile açıklanmaktadır. Bir başka spotta da kullanılan gözaltında olan işçi sayısının spotta belirtilmesi burada da yer almakta ve inandırıcı unsur olarak dikkat çekmektedir.

- *Ulaştırma Bakanlığı CHP ve HDP milletvekillerini işçileri provoke etmekle suçladı. İşçilere adliyeye girişi sırasında slogan atmaları üzerine jandarma müdahale etti (19 Eylül 2018)*

“28 işçiye tutuklama istemi” çok genel ve kısa bir bilgilendirme başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlığın spotunda yer alan ifadeler ise işçiler için neden tutuklama istemi olduğunu açıklayıcı ve başlığı tamamlayıcı niteliktedir.

- *3.havalimanı inşaatında çalışma koşullarında hayati risk yaratacak kadar kötü olduğunu, inşaatı yapan İGA da kabul etti (23 Eylül 2018)*

“İGA ihmali kabullendi” başlığı ilk okunduğunda, okuyucu eğer bu olayla ilgili daha önceki gelişmelerden haberdar değilse, İGA nedir ve hangi ihmali kabul etti soruları akla gelmektedir. Başlığın altında yer alan spotta ise tam olarak bu soruların cevabı yer almakta, alt ve üst başlığı da bulunmayan haberde başlık ve spot bütünlüğü dikkat çekmektedir.

- *Temiz yatak, düzgün çalışma koşulları için eylem yapan emekçiler cezaevine konuldu (20 Eylül 2018)*

Spotta “Havalimanı işçileri tutuklandı” ifadesinin açıklaması yapılırken aynı zamanda emekçi olarak nitelendirilen işçiler okuyucunun gözünde mağdur ve haklı konuma yerleştirilmektedir.

3.3.2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Haber girişleri, başlıktan sonra gelen ve ana olayı özetleyen bölüm olarak kullanılmaktadır. Haber metnindeki ilk paragraf olarak nitelendirebileceğimiz haber girişleri, başlıklar ile birlikte haberin kısa özetini yapan unsurlardan biri olmaktadır. Haber yazımında en sık kullanılan yöntem olan ters piramit kuralında en önemli ve ilginç detaylar haberin en üstünde ilk olarak verilerek daha önemsiz görülen ya da detay olarak sayılabilecek bilgiler haberin sonlarına saklanmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin bazı haberlerinin girişleri örnekleri, aşağıda haber başlıkları ve tarihleri ile birlikte yer almaktadır.

İşçinin sefalet isyanı (15 Eylül 2018)

3. havalimanı inşaatı işçileri, çalışma koşullarının kötü olması, servislerin yetersizliği ve yaşanan iş kazalarına karşı tedbir alınmadığı gerekçesi ile dün iş bıraktı. Eylemin kanunsuz olduğu gerekçesiyle jandarma işçilere biber gazıyla müdahale etti.

İnsani taleplere ‘BASKIN’la yanıt (16 Eylül 2018)

İşçi eylemleriyle gündemden düşmeyen 3. havalimanı inşaatında, kötü çalışma koşulları nedeniyle eylem yapan işçilerin koğuşlarına dün gece yarısından sonra baskın düzenlendi. Kapıları kırarak içeri giren güvenlik güçleri, 500’ü aşkın işçiyi gözaltına aldı. Binlerce işçi, önceki gün, gece yarısına dek, ücretlerini alabilmek ve insan onuruna yakışır muamele görmek için eylem yaptı. 15 maddelik ‘insanca çalışma’ talebini, İGA Havalimanı İşletmesi yetkililerine sunan işçilere gaz bombası ile müdahale edilmişti.

28 işçiye tutuklama istemi (19 Eylül 2018)

Kötü çalışma koşullarını protesto eden 3. havalimanındaki işçiler polis ve jandarma ablukası altında çalışmaya devam ederken, gözaltına alınan 126 işçi dün ifadeleri alınmak üzere Gaziosmanpaşa Adliyesi’ne (GOP) getirildi. İfadesi alınan işçilerden 28’i tutuklama talebiyle Sulh Ceza Hakimliğine sevk edildi. Ulaştırma ve Altyapı

Bakanlığı yazılı bir açıklama yaparak işçilerin eylemini HDP ve CHP'li milletvekillerinin de desteklediği bir provokasyon olarak niteledi.

‘Tutuklamalar gözdağı’ (22 Eylül 2018)

3. havalimanında gözaltına alınan ve tutuklanan işçilerin avukatları, “Bu gözaltı ve tutuklamalar, hak talep eden işçilere verilmiş bir gözdağıdır” dedi.

“İGA ihmali kabullendi” (23 Eylül 2018)

Mehmet Salmazzem, 3 Mart 2017’de damperli kamyon şoförü olarak çalıştığı 3. havalimanı şantiyesinde damperin aşağı düşmesi nedeniyle ağır yaralandı. Beli kırılan Salmazzem uzun süre yatağa mahkum kaldı ve tüm sorumlulara dava açtı. Dava dosyasına giren ve havalimanı inşaatını yapan şirket İGA’nın İş Güvenliği Uzmanı (İSG) Selmaz Işık tarafından hazırlanan kaza tespit tutanağında İGA’nın ihmalleri itiraf edildi. Tutanakta, “Şantiye sahasında çalışan tüm alt işverenlere kamyon ve iş makinelerinin bakım ve onarımının yapılması ihbar edilmiş olmasına karşın, Orkun Nakliyat’a ait aracın bakım ve onarımındaki eksiklik nedeniyle kaza gerçekleşmiştir” denildi.

Başlıklar ve haber girişlerini birlikte ele alındığında, yer verilen unsurların birbirleri ile uyumluluk gösterdiğini söylenebilmektedir. Olaya daha çok işçilerin perspektifinden bakan bir konumda olan gazetenin, buna paralel olarak işçilerin lehine algı oluşturacak haber başlığı ve haber girişi seçtiği görülmektedir.

İki taraf olarak polis ve işçilerin belirlendiği haber metinlerinde, bu karşıtlık üzerinde haber kurgulanmış ve polis şiddetle bağdaştırılarak okuyucuya sunulmuştur. En çok işçiler ve polis-jandarma gibi güvenlik güçlerini temsil eden kişilerin karşı karşıya geldiği haber metinlerinde aynı zamanda muhalefet milletvekilleri ve işçi avukatlarına da bir taraf olarak yer verilmiştir. Avukatlar zaten işçileri temsil eden kişiler olmasının yanında muhalefet milletvekilleri de eylem yapan işçileri destekler şekilde tutum göstermişlerdir. Haber metinlerinde yer alan tüm karşıtlıklar; hükümet-hukuk dernekleri, işçi- güvenlik güçleri (polis ve jandarma), işçi-İGA, bakanlık- muhalefet, vali-işçiler şeklinde sıralanabilmektedir.

İşçilerin neden eylem yaptıkları, eylemin başlamasına zemin hazırlayan faktörler, haber girişleri ve ana olayı anlatan haber metinlerinde açıkça ifade edilmiştir.

Haber kaynağı olarak, Cumhuriyet Gazetesi'nin haber yapılan bölgelerdeki haber servisleri belirtilmekle birlikte özel olarak muhabir gönderilen haberler de yer almaktadır. Bunun yanı sıra gazete, hiçbir haberde başka bir medya kuruluşundan haber almış gözükmemektedir. Bu durum gazetenin söz konusu olaya gösterdiği özen ve ilginin bir ispatı olarak görülebilmektedir.

3.3.3. Olay Taraflarının Değerlendirilmesi

Metin içinde anlamın kurulması sorunu, farklı iletişim araçlarında farklı medya dilleri içerisinde yer alan kodlara duyarlı olmayı gerektirmektedir. Yazılı, işitsel ve görsel basının ortak özelliği alıntılanmış konuşmalardan meydana geliyor oluşudur. Bu ortak özellik aynı zamanda, medyada iktidarın söyleminin metin içinde yeniden üretiminin kanıtı olarak durmaktadır. Yazılı basında alıntılama seçenekleri radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından farklılık göstermektedir. Yazılı basında doğrudan alıntılar tırnak işaretleri kullanılarak gerçekleştirilirken dolaylı alıntılar, tırnak işaretleri kullanılmadan aktarılır. Alıntılanan söz ya da önermenin metnin kendi sesine dönüşmesi durumunda ise örtük önerme kullanılmış olur (İnal, 1996:101).

Cumhuriyet gazetesi haberlerinde bu üç tür alıntılama şeklinden, doğrudan alıntı ve dolaylı alıntı örnekleri bulunmaktadır. Aşağıda aynı tarihli (18 Eylül 2018) haber metninde yer alan iki alıntı şeklinden birer örnek verilmektedir.

- **Doğrudan Alıntı**

Yapı İşçileri Sendikası (İYİ-SEN) Genel Başkanı Ali Öztutan gazeteciler Hıncal Uluç ve Fatih Altaylı'nın açıklamalarına değinerek "Patronların medya temsilcileri olan kişilerin çalıştıkları kurumların inşaat firmalarından aldıkları reklamlar var. Musluk kesilsin istemiyorlar. İşçilerin talebi yaşamsal bir taleptir. Fatih Altaylı, 'Açılışa 5 hafta kala ayaklandılar' dedi. Bizler kendisine 2012 Şubat ve Mart aylarında yaptığımız eylemlerin videolarıyla yanıt verdik. Altaylı'nın bunu bilmemesi mümkün değil" diye konuştu.

- **Dolaylı Alıntı**

Devrimci Yapı, İnşaat ve Yol İşçileri Sendikası'nın (Dev-Yapı-İş) Genel Başkanı Özgür Karabulut ise 3. havalimanının hükümetin istediği tarihe yetişemeyeceği için İGA ile hükümet arasında gerginliğin olduğunu, bu durumun faturasının ise işçilere kesildiğini söyledi.

Başlıklarda ve ana olayın anlatımında ifadelerine en çok yer verilen taraflar, işçiler, muhalefet partisi milletvekilleri, işçi avukatları ve İstanbul Valisi Vasip Şahin'in açıklamaları olmuştur. İşçiler, İGA ve güvenlik güçleri dolayısıyla da hükümet ile sorun yaşasa da karşıt taraf olarak değerlendirilebilecek devlet kurumlarından gelen resmi açıklamalar ile inşaat şirketi açıklamaları haber metinlerinde daha az yer almıştır.

Metinde yer alan ara başlıklar, genel olarak milletvekili açıklamaları, eyleme katılan işçi açıklamaları, inşaatı yapan şirket İGA'nın açıklamasından seçilen cümlelerden oluşmaktadır. Muhalefet milletvekilleri olarak CHP'li Veli Ağbaba ve HDP'li Erkan Baş'ın açıklamaları sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu isimleri, HDP'li Serpil Kemalpaşa, Züleyha Gülüm, CHP'li Ali Öztunç, Özgür Özel ile CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu izlemektedir.

İşçilerin bizzat muhabirlere yaptıkları açıklamalar ve işçi ailelerinin demeçleri de haber metinlerinde yer almaktadır.

Eyleme katılan işçilerin bağlı oldukları sendikalar ile benzer iş kolunda aktif olan sendikaların destek açıklamaları habere konu olan ifadeler arasındadır. Eylemcilerin bağlı oldukları İnşaat-İş Sendikası Başkanı ve üyelerinin yanı sıra, DİSK, KESK, TMMOB, Devrimci Yapı-İş Sendikası'nda görev yapan üyelerin açıklamalarına haber içinde yer verilmiştir.

3.3.4. Ardalan ve Bağlam İlişkisi

Van Dijk'a göre ardalan bilgisi, habere konu olan olayın sosyal ve politik yönüne işaret etmektedir. Dolayısıyla bu başlıkta olaylar hakkında, haberlerde tarihsel çerçevede hakkında bilgi verilip verilmediğinin incelemesi yapılmaktadır.

Habere konu olan eylemlerin neden meydana geldiği ile ilgili bilgilere haber metninde yer verilmiştir. İşçilerin taleplerinin uzun süre karşılanmaması sonucunda eylem

yapmaya karar verdikleri ve işçilerin taleplerinin neler olduğu, madde madde sıralanarak kendine yer bulmuştur. Dolayısıyla haberlerde ardalan bağlam bilgisinin olduğunu söylenebilmektedir.

İşçi ölümleriyle gündemden düşmeyen 3. havalimanında sefalet koşullarına karşı eylem yaptığı için gözaltına alınan işçiler... (17 Eylül 2018)

Haber girişinde işçilerin neden gözaltına alındıkları, çalışma koşullarına karşı eylem yapmaları şeklinde gerekçelendirilerek ardalan bilgisi verilmiştir.

Aynı şekilde işçilere müdahale edilmesinden bahsedilen 16 Eylül 2018 tarihli haberde, işçilerin eylem yapmasına sebep olan talepler 16 madde şeklinde sıralanarak açıkça belirtilmiştir. Birinci ve dördüncü sayfada yer alan haberlerin ikisinde de işçilerin taleplerine yer verilmiş, ilk olarak birinci sayfada yedi madde belirtilirken iç sayfadaki haberde de talepler detaylandırılarak on dört madde ile açıklanmıştır. Birinci sayfada yer alan bilgi örneğine aşağıda yer verilmiştir.

Suç bunun neresinde?

- ✓ *İşten atılanlar işe iade edilsin.*
- ✓ *Servis sorunu çözülsün.*
- ✓ *Yatakhane, banyo, lavabo temizlikleri düzenli yapılsın, tahtakurusu sorunu çözülsün.*
- ✓ *Aşağılayıcı muamele bitsin.*
- ✓ *Maaşların tamamı yatırılınsın, elden maaş ödenmesin.*
- ✓ *İşçi ve formenler aynı yemekhanede yemek yesin.*
- ✓ *İş cinayetleri çözülsün.*

Eylem yapmalarının nedenleri sunulduktan sonra eylemden sonra gözaltına alınma ve tutuklanma gerekçeleri de maddeler halinde sunulurken okuyucu bilgilendirilmiştir.

- ✓ 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet
- ✓ Çalışma hürriyetinin ihlali
- ✓ Kamu malına zarar vermek
- ✓ Halkı kin, nefret ve düşmanlığa tahrik etmek
- ✓ Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması

- ✓ Görevi yaptırmamak için direnmek
- ✓ Polise mukavemet- “Grup Direniş” isimli Whatsapp grubu

3.3.5. Sentaktik Çözümleme

Sentaktik Çözümleme, cümle yapılarını ve dil bilgisi kurallarını temsil eder. Cümlelerin aktif ve pasif kurulması, haber metninde yer alan hangi aktörlerin cümlelerin aktif ya da pasif kurulmasının tercih edilmiş olması, haberi yazan ve yayımlayan kişi ve kuruluşların ideolojileri hakkında bilgi vermektedir.

Cumhuriyet gazetesi haberlerinde, genel olarak aktif yapıda cümle kurulduğu görülmektedir. Haberlerde eylemlerine ve demeçlerine sıkça yer verilen kişi ve kurumlarla ilgili cümle yapılarına örnekler aşağıda belirtilmektedir.

*Hukuk dernekleri, “Öyle bir hukuksuzluk ki avukat görüşü yaptırılmıyor. Patronlar ise karakoldaydı” açıklamasını **yaptı**.*

*Havalimanındaki eyleme katıldığı için gözaltına alınan, serbest bırakılmasının ardından iş akdine son verilen Hekim K. “İnsanca bir yaşam için eylem yaptık. Kimse bize para vererek eylem yapın demedi. ... Devlete başkaldırmış deyip beni suçlu çıkaracaklar” **dedi**.*

*... avukat Ahmet Baran ise, “Gözaltına alınan işçilerin kaç kişi olduğunu, nerede olduğunu, bizlerle neden görüştürülmediğini savcı bilmiyor. ... Hukukla ilgisi olmayan bir gözaltı işlemi var” **dedi**.*

*HDP’li milletvekilleri Serpil Kemalbay, Zeynel Özen, Züleyha Gülüm ve Erkan Baş ile CHP Milletvekili Ali Şeker, işçileri ziyaret etmek amacıyla inşaat alanına **geldi**.*

Genel olarak aktif cümle kullanılmasının dikkat çektiği örneklerde sadece İGA’nın açıklamaları ve İGA’nın öznesi olduğu gelişmeler pasif yapıda cümleler ile servis edilmiştir. Bu durum İGA’ya yönelik gazetenin negatif tutumunu örneklemektedir.

*İcra Kurulu Başkanı Kadri Samsunlu’nun işçilerle bir araya geldiği belirtilen açıklamada, “Samsunlu, görüşme sonucunda gerekli tedbirlerin en kısa zamanda alınacağını belirtmiştir” **denildi**.*

... İGA, Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMI) ve Türk Hava Yolları (THY) arasında havalimanının 31 Aralık 2018 yılında açılması yönünde mutabakat **sağlandı**. Haberde taşınma işlemlerinin de 31 Aralık'ta Atatürk Havalimanı'ndan yeni havalimanına gerçekleştirileceği **belirtildi**.

Aynı zamanda Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın resmi açıklamaları da pasif cümlelerle okuyucuya sunulmuştur.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafında yazılı bir açıklama yapılarak işçilerle birlikte CHP ve HDP milletvekilleri **suçlandı**. Eylemin milletvekillerinin desteğiyle gerçekleştirilen bir provokasyon olarak nitelendirilen açıklamada şu görüşlere **yer verildi...**

Haber metinlerinde yer alan cümlelerde ağırlıklı olarak aktif yapı benimsenmiş olsa da başlıklarda yer alan eylemlerin genellikle edilgen tercih edildiği görülmektedir.

Gözaltına alındığı açıklanan 401 işçiden 275'i serbest bırakıldı

Yeni işçiler getirildi

Havalimanı işçileri tutuklandı

İGA ihlali kabullendi.

3. havalimanında yine kaza: 2 işçi yaralandı

Haberlerde yer alan tanıkların ifadeleri, avukat, işçi, muhalefet partisi milletvekillerinin sözleri etken şekilde verilmektedir. Bu durum, açıklanan görüşlerin onaylanması olarak değerlendirilmektedir.

3.3.6. Kelime Seçimleri

Haberde yer alan kelimelerin nasıl seçildiği ve haberdeki hangi aktöre hizmet ettiğinin analiz edilmesi, Eleştirel Söylem Çözümlemesinde önemli bir noktadır. Kullanılan kelimeler habere konu olan olaylar ve durumlar hakkında nasıl bir tutum sergilendiğini, haberin ideolojik altyapısını ortaya çıkarmaktadır.

İdeolojik tutumların hangi kelimelerle metne yerleştirildiğine dair örnek vermek gerekirse; söyledi, vurguladı, belirtti, ifade etti gibi kelimelerle sonlandırılan cümlelerin, cümledeki öznenin onaylandığını gösterdiği öne sürülebilmektedir.

Aynı şekilde bir grubu ya da durumu nitelendirirken aşırı övmek ya da çok fazla yermek de ideolojik yanlılığın bir göstergesi olmaktadır. Aynı kesim için eylemci, saldırgan, terörist, gösterici gibi nitelendirmeler yapmak o kesime bakış açısının açıkça ortaya konması anlamına gelmektedir. Olaydaki tarafların karşıtlığını pekiştirmek amacıyla bir tarafı fazla yüceltmek ve diğer tarafı abartılı bir şekilde kötülemek ideolojik kodların haber metnine yansımaları olarak yorumlanmaktadır.

Üçüncü havalimanı işçi eylemlerinin Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberleri incelendiğinde, seçilen kelimelerin gazetenin ideolojik yakınlığı ile aynı çizgide olduğunu görülmektedir. Eylem yapan işçiler ve eyleme müdahalede bulunan güvenlik güçleri iki karşıt unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçiler metin içinde ve özellikle haber başlıklarında sıkça “emekçi” olarak nitelendirilmektedir. Bu kelime seçimi gazetenin işçilerin yanında bir tutum sergilediğinin göstergesidir.

Güvenlik güçlerinin yaptığı eylemler, “Emekçi ablukada”, “İşçiye büyük kuşatma” başlıkları ile verilmiştir. “Abluka” ve “kuşatma” kelimeleri benzer anlamlı olup, bir ülkenin veya bir yerin dış dünya ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme durumunu ifade etmektedir. Güvenlik güçlerinin gözetiminde işbaşı yapılmasını anlatan bu ifadeler ile polis ve jandarma güçlü ama haksız, işçiler ise mağdur ve haklı olarak konumlandırılmıştır. Aynı haber içinde polis “zoruyla” işbaşı ifadesi de fiziksel gücün mağdur olan tarafa karşı kullanıldığı düşüncesini pekiştirmektedir. “Şantiyede sıkıyönetim” tanımlaması da işçileri baskılayan ve ezmeye çalışan bir gücün varlığının betimlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşçilerin eylem yapmasına sebep olan koşullar birden fazla olarak “sefalet koşulları” olarak nitelendirilmiştir. “Sefalet üstüne gaz ve cop”, “İşçilerin sefalet isyanı”, “Temiz yatak yerine hapis”, “İnsani talep” başlıklarında kullanılan kelimeler ile işçilerin eylem yapma gerekçeleri, dramatik öğelerle haklı ve onaylanması gereken bir davranış olarak sunulmaktadır. İşçileri onaylama özelliğinin yanı sıra, “gaz ve cop”, “hapis” ifadeleri ile işçilere yönelik duygusal tepkilerin verilmesine yol açılarak güvenlik güçlerinin fiziksel güç uygulayabilme hususu göz önünde tutulmaya çalışılmaktadır. “Biber gazıyla tartaklama” ve “biber gazı ile müdahale” betimlemeleri de yine polisin kaba kuvvet uygulama potansiyelinin altını çizen ifadeler olarak haberlerde yer almaktadır.

“İşkence iddiası” ara başlığı ile verilen sendika yöneticisinin sözleri aktif cümle yapısı ile aktarılmıştır. Başlık atılacak ölçüde önemsenen ifadeler, haberlerin polis şiddeti üzerinden kurgulanıp işçi tarafındaki isimlerin demeçlerinin herhangi bir sorgulama unsuru eklenmeden verildiğini göstermektedir.

Güvenlik güçlerinin yanı sıra inşaatı yapan şirket İGA, İstanbul Valisi Vasip Şahin, hükümete yakın olarak nitelendirdikleri basın kuruluşları, iktidar hepsi aynı tarafta işçilerin karşısında konumlandırılmıştır. Bu birlikteliği ima eden bazı ifadeler aşağıda verilmektedir.

Çalışma koşullarının düzeltilmesi için başlattıkları eylem sonrası yetkililer ve yandaş gazetelerin “provakasyon” yapmakla suçlayarak hedef haline getirdikleri işçiler ...

İşçilere karşı yöneltilen bir suçlamaya dikkat çekilirken devlet yetkileri ile bazı basın organlarının ağız birliği yaptığı vurgulanmıştır.

Emekçiler hak, iktidar örgüt arıyor

İşçi avukatlarının ifadelerinin yer aldığı metinde, hükümetin emir verdiği ve işçiler ile örgüt suçları savcılarının ilgilendiği bilgisi verilmiştir. Bu bağlamda eylem sorgulamasının dışına çıkılarak işçiler, emekçi ve hak; hükümet, örgüt kelimesi ile bir araya getirilmiş ve okuyucuda hakkını arayan işçilere iftira atılıyor düşüncesi yerleştirilmek istenmiştir.

Şahin, işçileri sabaha karşı kapılarını kırarak gözaltına alan kolluk kuvvetlerini “görevlerini ifa ettiler” diyerek savundu.

İstanbul Valisi ve güvenlik güçleri devlet yetkilileri olsa da bir tarafın diğerini korur pozisyonda olduğu gösterilmiş, gözaltına alma eyleminde yaşananlar tekrar tekrar ifade edilerek valinin polis şiddetini genel olarak da işçilere şiddeti savunduğunun altı çizilmiştir.

Şirket otobüsleri ile karakola

Gözaltına alınan işçilerin eylem yaptıkları şirketin aracıyla karakola götürülmesine dikkat çekilen bu başlıkta, bir devlet organı olan güvenlik güçleri ile patronların iş birliği içinde olduğu ima edilmiştir.

Tepkiler çığ gibi

Bu ara başlık altında, DİSK yöneticilerinin ve HDP’li milletvekilinin açıklamalarına yer verilerek eyleme destek veren kuruluşların isimleri belirtilmiştir. Bu aşamada “tepkiler çığ gibi” ile destek mesajları abartılı bir şekilde sunulmuş olup gazetenin ideolojik çizgisine uygun fakat tarafsızlık ilkesine uzak bir yaklaşım gösterilmiştir.

3.3.7. Haberin Retoriği

Haberde yer alan tüm sayılar, istatistik verileri, görgü tanıklarının ifadeleri ve fotoğraflar o haberin retoriğini oluşturan unsurlardır. Sayısal verilerin kullanımı ve fotoğraflar, haberin inandırıcılığını yükseltme özelliği taşımaktadır. Seçilen fotoğrafların kullanım tarzı ve boyutu önemli olmakla birlikte fotoğraf karesinde yer alan sahne metinle bütünleştii takdirde haberin okuyucu üzerindeki etkisi ve inandırıcılığı artacaktır. Haberin gerçekliği kurulurken görselliğe de ihtiyaç duyulmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde eylemlerle 22 fotoğraf yer almaktadır. Fotoğraflar haber metniyle uyumlu olup, fotoğraf altı yazılarıyla metin ve görsel bütünlüğu sağlanmaktadır.

Fotoğraf karelerinde ağırlıklı olarak eylem yapan işçiler, gözaltına alınan işçiler, eylem sırasında güvenlik güçleri ve TOMA’larla karşı karşıya kalan işçiler, karakolda bekleyen işçiler, destek eylemi düzenleyerek üçüncü havalimanı eylemcilerine destek veren işçiler, şantiyedeki güvenlik önlemlerini gösteren kareler ve işçilerin eylem yapmasına neden olan çalışma koşullarına ait kareler yer almaktadır. Aynı zamanda işçi avukatlarının fotoğrafı da haberlerde kullanılmaktadır.

Haberlerde yoğun olarak yer alan fotoğraflara bakıldığında, haber dili ile uyumlu ve metni pekiştiren unsurlar olduğunu görülmektedir. Fotoğraflarda ağırlıklı olarak güvenlik güçleri ve işçi karşıtlığı yer almakta ve işçilerin bu karşıtlık içinde mağdur olduğu sahneler sunulmaktadır.

Şekil 1. 15 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Yukarıda yer alan fotoğraf karesinde haber metinlerinde vurgulanan güvenlik güçlerinin işçilere yönelik şiddeti görsel metin olarak tekrar üretilmiştir.

Şekil 2. 16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Şekil 3. 16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Bu iki karede ise yine güvenlik güçleri tarafından işçilere yaşatılan mağduriyet görselleştirilmektedir. İşçilerin yüz ifadeleri ve duruş şekilleri göze çarpmaktadır. Bu kareler ile işçilerin eylem genelinde masum bir tavır sergiledikleri, haksızlığa uğradıkları görüşü üretilmiştir. Fotoğraf yazıları da görsel metnin anlatısını desteklemektedir.

İşçilerin koşulları ve TOMA'ların CHP heyetinin önünü kestiği iki fotoğrafın kaynağı CHP milletvekili olarak belirtilmiştir. Haberlerde taraf olan bir aktörün verileri kullanılmıştır. Bu durum yine gazetenin işçi perspektifi ile haber sunduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Karikatür kullanımı kurgulama örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü havalimanı eylemleri ile ilgili 'olası' görüşlerine yer verilen ve ağzından çıkan kelimelere gönderme yapılan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın olaya olan tavrı ve duruşu kurgulanmıştır. Haberlerde Erdoğan'ın konu ile ilgili hiçbir açıklaması yer almamaktadır.

Şekil 4. 16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Eylemlere katılan işçilerin sözlerine yer verilmiş, ailelerinin görüşleri alınarak okuyucuya aktarılmıştır. İşçilerin, avukatların ve muhalefet milletvekillerinin olayla ilgili ifadeleri işçi ailelerinin açıklamaları ile pekiştirilmek istenmiştir. Aynı zamanda işçilerin mektuplarına ve seslenişlerine yer verilerek olayın tek tarafının açıklamaları gazetede genişçe yer almıştır. Bu bağlamda tarafsızlık ilkesinin göz ardı edildiğini görülmüştür.

Haberin retoriği bağlamında ise inandırıcılık seviyesinin fotoğraflara ve tanıkların ifadelerine yer verilmesi aracılığı ile artırılmak istendiği fark edilmiştir.

Haberde fotoğraf kullanımı haberin ideolojik anlamda kurulması noktasında belirleyici faktörlerden biridir. Bu bağlamda, Cumhuriyet gazetesinde yer alan haber fotoğraflarının ideolojik algıyı yeniden ürettiği, metin diliyle paralel bir görsel dil kullanılarak verilen mesajı pekiştirme amacı taşıdığı belirtilmelidir.

Haberin inandırıcılığı doğrultusunda kullanılan unsurlardan bir diğeri olan sayısal verilere yer verilmesi durumu, Cumhuriyet gazetesinin haberlerinde de yer almaktadır. Genellikle haber başlıklarında ve spotta yer verilen sayısal veriler, gözaltına alınan, tutuklanan ve yaralanan işçi sayılarını vurgulamak için kullanılmıştır. Başlıklarda kullanılan sayısal veriler;

3. havalimanında 4 işçi gözaltında

28 işçiye tutuklama istemi

24 işçi cezaevinde

İnsani talebe 500 gözaltı

2 işçi yaralandı

3. havalimanında 126 işçi gözaltında şeklindedir.

3.4. Evrensel Gazetesi

14 Eylül’de başlayan üçüncü havalimanı işçi eylemleri ile ilgili haberlerin analizinde incelemeye alınan gazetelerden bir diğeri Evrensel Gazetesi’dir. Evrensel Gazetesi kendini işçi sınıfının yanında konumlandırılan sol eğilimli bir yayın kuruluşudur.

Evrensel Gazetesinde, 14 Eylül-30 Eylül 2018 tarihleri arasında üçüncü havalimanı işçi eylemleri ile ilgili 34 haber yayınlanmıştır. Haberler makro ve mikro yapısı çerçevesinde ele alınarak incelenmiştir.

3.4.1. Başlıklar

- 15 Eylül 2018 Haber Başlıkları

Başlık: *'Dünyanın kışkandığı' KÖLELİK KOŞULLARI! (Sayfa 1)*

Başlık: *'Dünyanın kışkandığı' çalışma koşulları! (Sayfa 6)*

Üst Başlık: *3. havalimanında işçiler, kötü çalışma koşullarına isyan etti*

- 18 Eylül 2018

Başlık: *3.havalimanında baskılar sürüyor (sayfa 1)*

Başlık: *3.havalimanı polis ve jandarma işgali altında (sayfa 6)*

- 19 Eylül 2018

Başlık: *Bu talepler mi halkı kin ve düşmanlığa sevk eden? (Sayfa 1)*

Üst Başlık: *Tahtakuruları temizlensin, Yemekler düzelsin, Ücretler ödensin, İş cinayetleri önlensin*

Başlık: *Havalimanı işçilerine işkence iddiası (sayfa 6)*

- 20 Eylül 2018

Başlık: *Nerede bu işçinin hakkı! (sayfa 1)*

Üst başlık: *İnsanca çalışma ve insanca yaşama talebine 24 tutuklama*

Başlık: *İsyan eden işçilerden 24'ü tutuklandı (sayfa 5)*

Üst Başlık: *'Hak aramayı suç olarak bahsetmek istiyorlar'*

Başlık: *3.havalimanında gözaltına alındığı için işten çıkarın işçi:*

Kimse bizi kışkırtmadı, herkes öyle dolu ki... (sayfa 6)

- 21 Eylül 2018

Başlık: *3.havalimanıda eylem sonuç verdi (sayfa 1)*

Üst Başlık: *İşçiler provokasyonla suçlandı ama...*

Başlık: *Açılış yetişsin diye işçiler feda ediliyor (sayfa 6)*

Başlık: *Tutuklanan işçiler serbest bırakılsın (sayfa 6)*

- 22 Eylül 2018

Başlık: *İşçiler serbest bırakılsın, talepleri karşılansın (sayfa 7)*

Başlık: *3.havalimanı işçilerinin avukatları basın toplantısı yaptı:*

'Avukatların alınmadığı sorguya, patronlar girdi' (sayfa 7)

- 26 Eylül 2018

Başlık: *3.havalimanında 4 işçi daha gözaltına alındı (sayfa 7)*

Üst başlık: *Yağmur yağınca jandarma ve polis yığınağı artırıldı*

Başlık: *'Ses çıkarmanı tutuklatırım' deniliyor*

Yukarıda Evrensel gazetesinde yer alan bazı haber başlıklarından örnekler verilmiştir. Başlıkların 10'unda üst başlık da yer almış alt başlığa hiç yer verilmemiştir. Haberde yer alan üst başlıklar, başlıktaki bilgiyi tamamlayacak ve netleştirecek şekilde seçilmiştir.

Başlıklar haber metniyle uyumlu olsa da metni tam anlamıyla özetler ve açıklar nitelikte değildir. Daha çok alıntılama kullanılarak oluşturulmuştur. Birkaç başlıkta sayısal verilere yer verilerek tutuklanan işçi sayısı belirtilmiştir.

Başlıklarda enformasyon eksiltimi uygulanmıştır. Genellikle metin içinde yer alan bir demeçten çekilen cümle, başlık üzerinden aktarılmıştır. Eylemlerin neden gerçekleştiği, neden eylem sırasında ve sonrasında polis ve eylemciler arasında gerilim yaşandığı ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir. Herhangi bir haber aktörü tarafından sarf edilen sözlerin başlığa taşınması olayı açıklamaktan ziyade haberin devamını okutmaya yönelik bir tutum sergilendiğini göstermektedir.

İşçilere saldırı hamlesi başlatıldı (20 Eylül 2018)

İşçilerin talepleri karşılansın (19 Eylül 2018)

Yukarıdaki başlıklara bakıldığında, işçiler kelimesi ile enformasyon eksiltimi uygulandığının örnekleri görülmektedir. Olaya konu olan işçiler, Türkiye’deki tüm işçileri kapsamadığından ve kimler olduğu net bir ifadeyle belirtilmediğinden enformasyon eksiltimi ile anlam genişletilmiş denebilmektedir.

Aynı şekilde, *Kayserili işçiler tutuklamalara tepkili (22 Eylül 2018)* haber başlığında da Kayserili işçiler ifadesinde enformasyon eksiltimi örneği görülmektedir. Haber metninde Kayserili işçilerin tepkileri ve ifadeleri yer almaktadır fakat Kayseri’deki tüm işçilerin yaşanan olaya tepkili olduğunu söylenememektedir.

Milletvekilleri bile giremiyor (18 Eylül 2018)

Üst ve alt başlık kullanılmayan bu başlıkta, hangi milletvekillerinin nereye ve neden giremiyor oluşu hakkında bilgi verilmeyerek enformasyon eksiltimi yapılmıştır.

Haberlerde hiçbir şekilde spotlara yer verilmemiştir. Sadece 15 Eylül 2018 tarihinde, ilk sayfada manşetten verilen eylem haberinde bir kez kullanılmıştır.

Hükümetin ‘dünya projesi’ diye sunduğu 3. havalimanı inşaatındaki kötü çalışma koşulları işçilerin canına tak etti. Yaşanan ölümlere isyan eden işçiler, 15 maddelik talep listesini yetkililer iletti.

Başlığın, ‘Dünyanın kışkandığı’ kölelik koşulları!’” şeklinde sunulması haber içeriğini açık bir biçimde yansıtmasa da spotta yer alan bilgiler başlığı tamamlamakta ve haber metni net ifadelerle özetlenmektedir.

3.4.2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Evrensel gazetesinde yayınlanan haberleri incelerken haber girişleri ve başlık arasındaki uyum irdelenmiş sonrasında ana metin ile diğer unsurların bütünlüğüne bakılmıştır. Aşağıda gazetede yayımlanan bazı haber girişleri başlıklar ile birlikte verilmiştir.

3.havalimanı polis ve jandarma işgali altında (18 Eylül)

Çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesi talebiyle işçilerin iş bıraktığı 3. havalimanında polis ve jandarma ablukası sürüyor. Her köşe başında TOMA'ların bulunduğu şantiyede, jandarma ve polis devriye geziyor, giriş çıkışlarında işçiler sıkı bir aramadan geçiriliyor. İşçilerin çay içtiği bölgelerde bile işçiden çok jandarma ve polis bulunuyor. Patronun verdiği listede adı geçen işçiler gözaltına alınmaya devam ederken, gözaltına alınan işçiler işten atılıyor. İşçilerin bir kısmı artan baskılar nedeniyle işi bırakıp giderken, bir yandan da yeni işçi alınıyor. Milletvekili ve sendikacıların şantiye içine girerek işçilerle görüşmeleri ise polis tarafından engelleniyor.

Tutuklamalarla eylemleri engelleyemezler çünkü insanın dayanabileceği bir sınır var (21 Eylül 2018)

3.havalimanında kötü çalışma koşullarına karşı yaptıkları eylem nedeniyle 24 işçinin tutuklanmasına tepki gösteren işçi arkadaşları, tutuklama kararının kalan işçilere gözdağı vermek için yapıldığını söyledi. İşçiler “Bugün bastırılmış olsalar da bir süre sonra tutuklamalarla, gözaltılarla bu olayların önüne geçemeyecekler. Çünkü insanın dayanabileceği bir sınır var” dedi.

‘İşçiler serbest kalsın talepleri karşılansın’ (22 Eylül 2018)

Diyarbakır’da KESK, DİSK, TMMOB ve TTB yaptıkları açıklamada kötü çalışma koşullarına isyan ettikleri için tutuklanan işçilerin serbest bırakılmasını ve işçilerin taleplerinin karşılanmasını istedi.

3.havalimanında 4 kişi daha gözaltına alındı (26 Eylül 2018)

3. Havalimanı'nda dün yine servis sorunu nedeniyle işçiler eylem yaptı. İnşaat-İş Sendikası'nın sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşımlara göre dün yağın yağmurun altında saatlerce servis bekleyen işçiler, ıslıklarla ve bağırarak tepki göstermeye başlayınca jandarma yine müdahale etti. Dört işçinin gözaltına alındığı bildirilirken, gazetemizin baskıya girdiği sırada gözaltına alınan işçilerin isimleri henüz öğrenilememiştir.

3. havalimanında gözaltına alındığı için işten çıkarın işçi:

Kimse bizi kıskırtmadı, herkes öyle dolun ki... (20 Eylül 2018)

Kötü çalışma koşullarına ve iş cinayetlerine isyan ettikleri için gözaltına alınan 3. havalimanı işçilerinden 24'ü tutuklanırken, serbest kalanlardan bazıları işe geri alınmadı. O işçilerden biri de Mehmet...

Haber başlıkları genellikle işçi ve işçiye destek veren isimlerin demeçlerinden oluştuğu için, haber girişleri alıntılanan sözü, kim neden demiş açıklar şekilde hazırlanmıştır. Alıntı yapılmayan başlıklarda kullanılan bilgiler haber girişlerinde detaylandırılmıştır.

Ana olayın anlatıldığı ve genişletilerek sunulduğu kısma geçilmeden önce haber girişlerinde ana konunun zemininin oluşturulduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda haber girişleri, ana metnin özeti ve başlığın açıklamasının yapıldığı kısım olarak dikkat çekmiştir. Haber başlıkları, üst başlıklar ve haber girişleri incelendiğinde ana olay ile bağlantılı ve bütünleşmiş bir metin hazırlandığı, haberin unsurların birbirleri ile uyum içerisinde olduğu görülmüştür.

Haber kaynağı olarak, olay yerine muhabir göndermelerinin yanı sıra, Evrensel gazetesinin İstanbul, Ankara, Adana, Diyarbakır vb. illerinin haber servisleri gösterilmiştir. Aynı zamanda yine gazeteye bağlı işçi-sendika servisinin ve Mezopotamya Haber Ajansı'nın diğer kaynaklar olarak gösterildiği görülmüştür.

Direkt olarak kendi muhabirlerinin alana gönderilmesi, gazeteye bağlı haber servislerinin haber iletmesi, gazetenin eylemlere verdiği önemi göstermiştir. Aynı zamanda

işçi-sendika adı verilen ayrı bir haber servisini bulunmasının da gazetenin haber çizgisine paralel olduğu görülmüştür.

3.4.3. Olay Taraflarının Analizi

Haber metinlerinde, işçi ve İGA işletmesi yani patronların karşıtlığı kurgulanmıştır. Gazete için güvenlik güçlerinin olaydaki konumu, önem sıralamasında hükümet politikaları ve şirket yöneticilerinin gerisinde kalmıştır. Yaşananlar elbette ki işçilerin, avukatların ve muhalefet milletvekillerinin sözleri ile okuyuculara aktarılmıştır fakat asıl karşıtlık işçi-patron olarak belirlenmiştir.

İşçilerin eylemi, daha çok emek ekseninde bir isyan ve hak arama mücadelesi olarak lanse edilmektedir. Gazetenin ideolojik tavrı, emek, hak, örgütlenme, sendika kavramları çevresinde gelişmektedir. Gazetenin diğer haberlerinde de çeşitli sendika ve işçi örgütlerinin sorunları, açıklamaları, eylemleri konu edilmiştir. Dolayısıyla gazete, üçüncü havalıman eylemleri haberlerini de işçi ve patron ikiliğinin yarattığı emek sömürsü ve kapitalist sistem eleştirisi üzerinden aktarmıştır. “Emek evrenseldir” sloganı ile kendini tanıtan gazete, analiz ettiğimiz haberlerde de işçi lehine metinler üreterek kendi çizgisinde bir tutum sergilemiştir.

İşçi-patron karşıtlığının yanı sıra haber metni içinde, hükümet ve muhalefet milletvekilleri, hükümet ve işçiler, sendika ve İGA karşıtlığı üzerine de yazılar yer almaktadır. Fakat daha çok ara başlıklar ve resmi açıklamalar ile basın açıklamalarında alınan cümlelerin haberleştirilmesi sonucu ortaya çıkan yazılar olarak dikkat çekmektedir. Ulaştırma Bakanlığı ve inşaat şirketi İGA'nın resmi açıklamaları dışında herhangi bir görsel ya da yazılı verisi bulunmazken işçiler, işçi aileleri, sendika üyeleri, muhalefet parti sözcülerinin açıklamaları haberlerde geniş olarak yer almaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında olay taraflarının haberlerde ne derecede ne şekilde yer aldığı incelendiğinde, Evrensel gazetesi işçi lehinde bir politika izlediğinden, editör ve muhabirlerin ağırlıklı olarak eylemciler lehine demeçler veren insanların sözlerini ve tepkilerini haberleştirdikleri görülmüştür.

Örnek olarak, 22 Eylül tarihli haber başlıklarını incelediğimizde tüm başlıkların işçi ya da avukatların açıklamalarından seçilen cümlelerle oluşturulduğu görülmektedir. Doğrudan alıntılama ile hazırlanan başlıkların altında yer alan metinlerde hem doğrudan hem de dolaylı alıntılama yöntemlerinin kullanıldığını söylenebilmektedir. Tırnak işaretleri

kullanılarak verilen başlıkların, özellikle metin içinde kullanılan ara başlıkların yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Başlık: *'Avukatların alınmadığı sorguya, patronlar girdi'*

Ara Başlıklar:

'İŞVEREN VEKİLLERİ İŞÇİLERİ DÖVDÜ'

'HEKİMLER ÖNLERİNE KONULAN RAPORLARI İMZALADI'

'DARBEDİLDİKLERİNE ŞAHİT OLDUK'

Haber metinleri içinde dolaylı alıntılama yöntemi aşağıdaki örneklerdeki şekliyle kullanılmıştır.

Avukat Beydilli tutuklamalar için ileri sürülen, "Toplantı gösteri yürüyüşlerine aykırılık, taş kullanma", "Çalışma hürriyetini engelleme", "Memurun görevini yapmasını engelleme" ve "Kamu malına zarar verme" suçlamalarının hiçbir delile dayanmadığını belirtti.

... Erdoğan, hem şirketler hem de kamu görevlileri hakkında suç duyurusunda bulunacaklarını söyledi.

Fakat tüm haberler incelendiğinde en fazla kullanılan yöntemin doğrudan alıntılama olduğunu görülmektedir. Özellikle işçi, milletvekili ve avukatların sözleri hiçbir değişikliğe uğramadan olduğu gibi okuyucuya aktarılmaktadır.

3.4.4. Arda lan ve Bağ lam İliş kisi

Ardalan-bağ lam çevresinde analiz edilen haberlerde, işçilerin neden iş bıraktığı, neden gözaltına alındıkları, neden taleplerinin karşılanmadığı bilgilerinin haber metinlerinde yer aldığı görülmektedir.

İşçilerin hazırladıkları talep listesinin hem orijinal fotoğrafının paylaşılması hem de net ve anlaşılır bir şekilde haber metnine yerleştirilmesi gazetenin ideolojik konumunu belli eden haberlerden biri olarak görülmektedir.

Liste, her iki haberde tam şekilde ve ilk sayfada işçiler tarafından yazılmış haliyle gazetede yer almıştır. İşçilerin neden eylem yaptığı açıkça ifade edilmiştir. Aynı zamanda gözaltına alınan işçilerin hangi gerekçeler ile yargılandıkları da haberlerde yer bulmuştur.

Kimi zaman yemek yetmiyor, aç çalışıyoruz (15 Eylül 2018)

'29 Ekim'e kadar ölseniz de burası bitecek' (18 Eylül 2018)

Başlık örneklerinde de görüldüğü gibi işçileri eyleme sürükleyen süreç ve patronların işçilere yaklaşımı konu edilmiştir. İşçi ve inşaat şirketi yetkililerinin sözlerinin alıntılı olduğu bu başlıkların altındaki metinlerde de söylenen sözler detaylandırılarak açıklanmıştır.

HER ŞEY SUÇLAMA KONUSU (19 Eylül 2018)

İşçilere yöneltilen suçlamalar ise, "Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve 2911 sayılı Kanun'a muhalefet", "Çalışma hürriyetinin ihlali", "Kamu malına zarar vermek", "Halkı kin, nefret, düşmanlığa tahrik etmek", "Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması" ve "Görevi yaptırmamak için direnmek" oldu.

Ara başlık altında verilen bu bilgiler ise işçilerin neden gözaltına alındığını resmi kanalların açıklamaları aracılığı ile okuyucuya iletmiştir.

Tutuklanan işçi isimlerinin sayfanın bir köşesinde kendine yer bulması ve güncellenmesi de gazete ve işçi kesimi arasındaki bağın göstergesi olmuştur. İncelemeye konu olan hiçbir gazetede böyle detaylı bir bilgi yer almamıştır.

3.4.5. Sentaktik Çözümleme

Evrensel gazetesinde yer alan haberlerde, yer yer pasif cümle yapısı kullanılsa da bu kullanımın olayın tarafları arasında dengeli olduğu görülmüş ve haberlerde ağırlıklı olarak etken cümlelere yer verilmiştir. Aşağıdaki örneklerde de olayın her aktörüne ait pasif cümlelere yer verilmiştir. Aynı zaman etken yapıda fiillerin tercih edildiği görülmüştür.

*Yaşanan ölümlere isyan eden işçiler, 15 maddelik talep listesini yetkililere **ilettiler**.*

*İşbaşı yapmayarak yürüyüşe geçen işçiler, ölümlü iş kazalarının yanı sıra ücretlerinin geç ödendiğini, yemeklerin yetmediğini, tahtakurusundan uyuyamadıklarını **anlattılar**.*

*Ağbaba işçilerle sürekli etkileşim içerisinde olduklarını, 3. havalimanı ile ilgili tüm gelişmeleri yakından takip ettiklerini **söylediler**.*

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 3. havalimanıyla ilgili yaptığı açıklamada, "Bazı çevreler '3. havalimanını 29 Ekim'de açamayacaklar' iddiasıyla milletimizin

moralini bozma gayretindedir. 3. Havalimanı, Türkiye'nin gurur projesidir, durdurmaya kimsenin gücü yetmeyecek ve milletimize söz verdiğimiz gibi 29 Ekim'de Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın teşrifleri ile hizmete açılacaktır” dedi.

Bakanlık binlerce işçinin çalışma koşullarına isyanını ise “HDP ve CHP’li bazı milletvekillerinin de destek verdiği bir provokasyon” olarak nitelendirdi.

Haberlerin dilbilimsel anlamda incelediği, cümle yapılarının, dil kurallarının kullanım şeklinin haber üreticileri hakkında bilgi verdiği bu kısımda, gazetenin dilinde taraflar arasında belirgin bir fark gözetildiği söylenememektedir. Haber dilinde, kelime seçimleri ve haber aktörlerinin haberde yer alma oranına göre daha eşitlikçi bir tutum sergilenmektedir.

3.4.6. Kelime Seçimleri

Haber metinlerinde kelime seçimi, işçilerin eylem gerekçelerini haklı çıkarmak amaçlı olup inşaat şirketi İGA'nın ve güvenlik güçlerinin işçilere karşı tavrı ve tahakkümünün altını çizmektedir.

...eylemlerin sürdürülmemesi yönünde baskı yapan şirket yöneticileri, “Bu süreçten siz zararlı çıkarsınız” diyerek işçileri tehdit de etti.

İnsanlık dışı koşullar...

... polis ve jandarma ablukası

3. havalimanı polis ve jandarma işgali altında...

3. havalimanında baskılar sürüyor

‘Dünyanın kıskandığı’ çalışma koşulları ... işçileri isyan ettirdi.

Yasalara göre patronların zaten yerine getirmesi gereken talepler için yapılan eylem ...

İGA yöneticilerinin sözleri, tehdit etti şeklinde ifade edilmiş, işçilerin taleplerinin kabul edilmemesi gibi bir durum asla olamayacağına dikkat çekilmiştir.

Çalışma koşulları insanlık dışı, ‘dünyanın kıskandığı’ koşullar, zulüm şeklinde belirtilerek işçilerin talepleri ve bu talepler karşılanmadığı için eyleme başlamaları yerinde bir davranış olarak sunulmuştur. İşçileri ‘isyan ettiren’ olayın onların dışında geliştiği ve

yaşananlar karşısında isyan ve eylemin normal olarak karşılanması gerektiği mesajı verilmek istenmiştir.

Güvenlik güçlerinin eyleme müdahalesi, baskı, işgal, abluka kelimeleri ile yazıya dökülmüştür. Bu kelime seçimleri, Cumhuriyet gazetesi haberleri ile benzer özellikler taşımaktadır. Polis ve jandarmanın daha güçlü ve gücün yanında pozisyon aldığını, işçilerin hak arama mücadelesinde mağdur ve savunmasız olduğunu ima etmektedir.

‘Şirket temsilcileri, önce taleplerin insani olduğunu ve karşılayacaklarını iddia etti’ cümlesinin geçtiği haber metninde kullanılan ‘iddia etti’ kelimesi sorgulayıcı bir tavır olarak kabul edilmektedir. Gazetenin olayda kendilerini konumlandıkları tarafın karşısında yer alan şirket temsilcilerinin ifadeleri için kullanılan sorgulayıcı kelimesi eleştirel söylem analizinde anlamlı bir yerde durmaktadır.

Şirket temsilcileri ve bakanlık açıklaması haricinde alıntılanan ve aktarılan sözlerde ve eylemlerde belirtti, açıkladı, söyledi, dedi gibi net ve onaylayan ifade biçimlerinin kullanıldığı söylenebilmektedir.

3.4.7. Haberin Retoriği

Haberin retorik kısmı incelenirken, haberin inandırıcılığına katkıda bulunan unsurların ne kadar ve nasıl yer aldığına bakılmaktadır. Evrensel gazetesindeki fotoğraf, sayısal veri kullanımı ve tanık ifadelerinin ne ölçüde yer aldığına analizi yapılmıştır. Haberlerde 32 adet fotoğraf kullanılmıştır. Bu fotoğraflardan bazıları birden fazla kez servis edilmiştir. Başlık ve metinlerde kullanılan sayısal veri- istatistiksel bilgiler düşük seviyede kalmıştır. Tutuklama ve gözaltı sayıları ile ilgili 34 haber içinde iki üç kez bilgi verilmiştir.

Haberlerde nicelik içerikli bilgilerden çok dramatik unsurlara yer verilmiştir. Olayın tanıklarına ait görüş ve fotoğraflar sıklıkla kullanılmıştır.

Şekil 5. 19 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Şekil 6. 18 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Yukarıdaki fotoğraflardan ilk karenin tüm haberler incelendiğinde farklı tarihlerde beş kez tekrar tekrar kullanılmış olduğu görülmüştür. Yanında örneği görülen benzer birkaç karenin daha varlığı, işçilerin okuyucu gözünde mağdur taraf olduğu fikrini pekiştirmek amacıyla kullanıldığı düşünülmüştür.

Şekil 7. 19 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Yukarıda görülen fotoğraf karesi tüm haberler içinde birden fazla kullanılmış ikinci kare olmuştur. Aynı zamanda ilk sayfada manşet olarak yer alan haberin fotoğrafı olması ve işçilerin taleplerinin yazılı olduğu kâğıdın da paylaşılması işçilerin direkt olarak haksızlığa uğrayan ve üzerinde güç kullanılan taraf pozisyonunda olmasını sağlamıştır. İç sayfada yer alan haberin, “Ulaştırma Bakanlığı: Ne olursa olsun Erdoğan açılışı yapacak” başlığı ile fotoğrafların yanında duyurulması işçilerin sunulduğu konumu pekiştirerek karşı tarafın devlet yetkilileri ve iktidar olduğunun altını çizmiştir.

İşçilerin fotoğraflardaki sunumunun yanı sıra güvenlik güçlerinin görsel olarak nasıl sunulduğu da önem teşkil etmektedir. Bu noktada güvenlik güçleri ile ilgili sınırlı görsel kaynaklara yer verildiği söylenebilmektedir. Polis- jandarma ve işçiler arasında şiddeti simgeleyen görsellere yer verilmemekte birlikte güvenlik güçlerinin varlıklarının rahatsız ediciliği ve engelleyen, nöbet tutan pozisyonda oldukları vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda hazır ol pozisyonunda bekleyen polisler, gece işçiler için nöbet tutan polisler ve TOMA’ların fotoğrafları okuyucularla paylaşılmaktadır. Bu durum haber metinlerinin güvenlik güçleri ve işçiler arasında keskin bir şiddet temelinde kurgulanmadığını göstermektedir.

İşçiler ve güvenlik güçlerinin yanı sıra sıklıkla üçüncü havalimanı işçi eylemlerine destek veren açıklamaların yapıldığı gösteri ve toplantılar, bu açıklamaları yapan kişiler ile ilgili görsellere yer verilmiştir. Muhalefet milletvekillerinin, sendikaların, avukatların destek açıklamaları yaptıkları görülmüştür. Bu haberlerde en çok yine işçi kesiminin destekleri daha sonra da sendikaların yürüyüş ve açıklamalarından gelen fotoğraf kareleri yer almıştır. Sınırlı sayıda; bir adet CHP’li Aykut Erdoğan, bir adet CHP heyeti ve bir adet HDP’li milletvekilleri fotoğrafı olmak üzere toplam üç kare siyasi parti temsilcisi fotoğrafı aktarılmıştır.

Şekil 8. 15 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Şekil 9. 20 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Haber görsellerinde işçi ve İGA arasındaki gerilim yansıtılmak istenmekte, karikatür aracılığıyla işçi ve inşaat şirketi yetkilisi kurgulanarak iki tarafın imajı gazetenin istediği doğrultuda yeniden üretilmektedir. Karikatürde işçilerin çalışır vaziyette ve birlik içinde gösterildiği, inşaat şirketi yetkilisinin ise bir hayvan benzetmesi ile resmedildiği

görülmektedir. Burada açıkça şirket sahiplerinin emek sömürüsü yaptığı betimlenerek gazetenin ideolojik çizgisiyle paralel bir görsel metin kullanımı gerçekleştirilmektedir.

Haber-mektup adı verilen sayfada işçilerin gazeteye özel yazdıkları metinler yayınlanmış, gazete işçilere kendilerini ifade etme fırsatını geniş ölçüde sağlamıştır. Haberlerin içinde ve başlıklarda da işçi cümlelerinden alıntılar yer almıştır. İşçilerin ifadeleri haberlerin merkezinde yer alması, haber-mektup köşesi ve işçi ailelerinin düşüncelerine sıklıkla yer verilmesi gazetenin ve muhabirlerin tutumu hakkında önemli ipuçları vermiştir. Bu durum, gazetenin ideolojik açıdan kendini egemen söylem ve iktidarın karşısında konumlandırarak işçi merkezli yayınlar yaptığını göstermiştir.

Aynı zamanda haberin inandırıcılığı ekseninde değerlendirildiğinde, fotoğraf ve istatistiksel veri kullanımına kıyasla olay tanıkları üzerinden inandırıcılık sağlanmasının daha yoğun tercih edildiği söylenebilmektedir.

3.5. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesi liberal-sağ ideolojisiyle haber üreten bir kurum olmakla birlikte sağ ve sol ideolojilerin arasında konumlanmış gözükmektedir. Bu sebeple işçi eylemlerinin medyada sunumu değerlendirilirken önemli veriler elde edilebilecek bir yayın kuruluşu olarak göze çarpmaktadır.

Hürriyet Gazetesinde, 14-30 Eylül 2018 tarihleri arasında yalnızca üç habere yer verilmiştir. Bu üç haberlerin makro ve mikro yapı incelemeleri başlıklardan başlayarak ele alınmış ve analiz edilmiştir.

3.5.1. Başlıklar

Bu bölüm altında üç haber başlığında görülen haber dili unsurları ve haberin duyuruş şekli gazetenin ideolojisi bağlamında değerlendirilmiştir. Başlıklar haber metniyle uyumlu olup, bariz bir taraflılığı yansıtmadan resmi bilgileri iletme amacıyla oluşturulan cümlelerden oluşmuştur. Bu durum, gazetenin liberal anlayışı bağlamında anlamlı bir veri olarak karşımıza çıkmıştır.

- 18 Eylül 2018
Başlık: *3.havalimanında 126 işçi gözaltında*
- 19 Eylül 2018
Başlık: *28 işçi için tutuklama talebi*
- 26 Eylül 2018
Başlık: *Yeni havalimanı iddiaları*

3.5.2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Haber girişi ve metnini incelerken spot kullanılmadığında haberin ilk paragrafı dikkate alınmaktadır. Hürriyet gazetesi haberlerinde spot yer almamaktadır. Aşağıdaki haber girişi örneklerinin haberin başlığı ve bütünüyle uyumlu olduğu, haber aktörlerinin açıklamalarından alıntılara yer verildiği görülmektedir.

İstanbul Valisi Vasif Şahin, önceki gece Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada, 3.havalimanında 401 işçinin gözaltına alındığını, 275'inin serbest bırakıldığını söyledi. Vasif Şahin, "Cuma günü sabah saatlerinde çalışanlarımızın servis hizmetinin gecikmesine bağlı olarak bir takım talepleri oldu. Buna bağlı olarak oradaki taleplerin ve hareketliliğin koordinesi noktasında iki kaymakamımız ve jandarma il komutanımız 3. havalimanının inşaat sahasına gittiler. Hem çalışanlarla gerekli görüşmeleri yaptılar hem de onların işverenle buluşmasını temin ettiler ve sıkıntı ve çalışanların taleplerini iletiler. Konunun başka türlü istismar edilme ihtimaline karşı da kolluk kuvvetlerimiz gerekli tedbirleri alarak orada bulunan insanların öncelikle kimlik kontrollerini ve oradaki durumlarını inceleme, araştırma faaliyetini konusunda bir takım kolluk görevlerini ifa ettiler. Bu arada çalışma kimliği olmayan ya da orada provokasyonvari eylemler yapmaya çalışan kişilerin de olduğu toplam 401 kişi gözaltına alındı. Bunlardan 275'i önceki gün sabah itibariyle salıverildi. Diğerleriyle ilgili işlemler devam ediyor" dedi. (18 Eylül 2018)

CHP Genel Başkan Yardımcısı Aykut Erdoğan, 3.havalimanı inşaatında kamunun zarara uğratıldığını öne sürüp müteahhit firmalar ve kamu görevlileri için suç duyurusunda bulunacaklarını söyledi. (26 Eylül 2018)

19 Eylül tarihli üçüncü haber ise tek paragraftan oluşan ve resmi açıklamaya dayanmasının yanı sıra başlıkla arasında uyumsuzluk bulunmayan bir metindir.

Haber metinlerinde sadece alıntı cümleler ve basın açıklamalarına yer verilmektedir. Böylece gazetenin olayın herhangi bir tarafında kendini konumlandırmak istemediği açıkça belli olmaktadır. Aynı zamanda yaşanan olayın haberleştirilmemesi de bir seçenek iken, haberi görüp, sadece siyasi aktörlerin açıklamalarına yer vererek objektifliğin sağlanması tercih edilmektedir.

Bu tercihin bir sebebi olarak yeni sağ politikaların yükselmesi sonucu medya sahipliğinin tekelleşmesi ile açıklanabilmektedir. Medyanın bir ticarethane haline gelmesi ile ortaya çıkan farklı sektörlerde yer almış kişilerin bir kazanç sağlama girişimi olarak medya alanına yönelmeleri durumu, haber üretim tarzlarını ve haber dillerini değiştirmiştir. Haber seçiminde hangi haberlerin servis edileceği, nelerin görmezden gelinmesi gerektiği medya patronlarının ekonomik ilişkileri anlamında önemli bir konu olmuştur. Bu bağlamda Hürriyet gazetesinin tarafsızlık tercihi güç ilişkileri bağlamında değerlendirilebilmektedir.

3.5.3. Olay Taraflarının Analizi

Haberler herhangi bir karşıtlık üzerinden kurgulanmamıştır. İşçilerin gözaltı süreci ile ilgili resmi bilgiler, CHP'li milletvekilinin havalimanı iddiaları ve İstanbul Valisi Vasif Şahin'in açıklamaları üç haberin konusunu oluşturmuştur. Doğrudan alıntı yöntemi ile vali ve milletvekilinin sözleri haberleştirilmiştir. Haber aktörlerini belirleyebilecek kadar uzun ve detaylı haberler yer almamakla birlikte hiçbir ideolojik çatışmaya değinilmemiştir. Haberlerde amaç, resmi ve sayısal bilgileri birinci ağızdan okuyucuya aktarmak olmuştur.

3.5.4. Ardalan Bağlam İlişkisi

Kötü çalışma şartları ve haklarını alamadıkları iddiasıyla eylem başlatınca gözaltına alınan 3. havalimanı işçilerinden 43'ü dün Gaziosmanpaşa Adliyesi'ne sevk edildi.

15 kişi adli kontrol 28 kişi ise "Kamu Malına Zarar Verme", "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet", "Polise Mukavemet", "İş ve Çalışma Hürriyetinin İhlali" suçlarından tutuklanma talebi ile mahkemeye sevk edildi.

Yukarıda örnek gösterilen iki haber cümlesinde, eylemin neden başladığına ve işçilere yönelik suçlamalara yer verilerek ardalan bilgisi verilmek istenmiştir. Fakat tek cümleyle geçilen bu bilgiler ile olayın nedeni hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olunması mümkün değildir. Bu bakımdan ardalan bilgisi verilmiş gözükse de yetersiz kalmıştır.

Olayın nedenleri hakkında bilgiler verilirken detaya inilmesi ile olayda bir taraf belirlenme olasılığı artmaktadır. Olayın nedenlerine odaklanıldığında, gazetenin neyi ne kadar yansıttığına bağlı olarak işçi ya da inşaat şirketinden birine daha yakın gözükme ihtimali gazetenin olayı ve nedenlerini yüzeysel şekilde sunmasına neden olmuştur.

3.5.5. Sentaktik Çözümleme

Vali ve muhalefet milletvekillerinin açıklamalı aktif cümle yapıları ile aktarılmıştır. Söyledi, sıraladı, dedi, çağırdı, konuştu gibi etken fiillerle ifade edilen eylemler, haberdeki özne hakkında fikir oluşturmayacak şekilde verilmiştir.

Erdoğan iddialarını şöyle sıraladı

*Şahin, gözaltındaki işçilerin arasında suça karışanların dışındakiler başsavcılarımızın incelemeleriyle salıverileceğini kaydederek şöyle **konuştu***

*CHP'nin Emek Örgütleri ve Sendikalardan Sorumlu Genel Başkanı Yardımcısı Veli Ağbaba, dün yaptığı basın toplantısında, "Havalimanı şantiyesindeki problemleri Ali Şeker, Sezgin Tanrıkulu ve Mahmut Tanal daha önce dile getirmişti. Açılışa 5 hafta kala ortaya çıkmış bir problem değildir. Bazı yandaş kalemler açılışa 5 hafta kala olmuş bir şey gibi gösteriyor" **dedi***

İşçilerin gözaltına alınması ile ilgili bilgiler, sevk edildi, öğrenildi gibi pasif cümle eylemleri ile kurulmuştur. Haber sayısının azlığı ve metinlerdeki alıntılamanın fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda bu pasif cümle kurulumunun önemli derecede anlam ifade etmediği düşünülmüştür.

3.5.6. Kelime Seçimleri

Haber metinlerinde bir anlam ifade eden, özellikle seçildiği düşünülen kelimeler rastlanmamaktadır. Ancak hem işçilerin eylem başlatma sebepleri hem de haber başlığında CHP’li milletvekilinin havalimanı ile ilgili sözleri için kullanılan “iddia” kelimesi, yine gazetenin herhangi bir tarafa yakın durmama kaygısına dayanarak seçilen bir kelime olduğunu göstermektedir.

*Kötü çalışma şartları ve haklarını alamadıkları **iddiasıyla** eylem başlatan 3.havalimanı çalışanları...*

*Yeni havalimanı **iddiaları***

Bunun haricinde hiçbir taraf ile ilgili, benzetme, ima sözcükleri, metafor kullanımı yer almamaktadır. Yaşanan olay provokasyon olarak da hak mücadelesi olarak da değerlendirilmemektedir. Haberler okunduğunda ajans bilgisi derecesinde düz ve yalın bir anlatım olmakla beraber aslında okuyucuya bilgi de aktaramayan bir metin niteliğinde olduğu görülmektedir.

3.5.7. Haberin Retoriği

Üç haberde toplam iki adet fotoğraf kullanılmıştır. Haber fotoğrafları CHP Milletvekili Aykut Erdoğan ve şantiyede toplanan işçilerin olduğu kareden oluşmaktadır. Gözaltına alınan ve salıverilen işçilerin sayıları Vali’nin açıklamaları arasında verilmiş olup başka bir veriye rastlanmamıştır. Haber retoriğinde incelenen fotoğraf kullanımı ve istatistiksel verilerin yanı sıra görgü tanıklarının da ifadelerini yer verilmesi maddesi, haberin inandırıcılığı artıran özellikler ardındadır. Buna rağmen gazetenin haberlerinde fotoğrafların özensizliği ve hiçbir işçi ya da işçi yakınının görüşüne yer verilmemesi dikkat çekmektedir.

3.6. Sabah Gazetesi

Sabah gazetesi, Hürriyet gazetesi ile birlikte benzer ideolojilere sahip iki medya oluşumu olarak görülmüştür. Bu sebeple aynı grup içinde değerlendirilmiştir. Gazetede ele alınan mevcut olay ile ilgili iki haber yer almıştır. Bu iki haber eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kapsamında ele alınarak dilbilimsel ve ideolojik analizleri yapılmıştır.

3.6.1. Başlıklar

Haber başlıkları anlamsal olarak incelendiğinde eylemi net bir şekilde niteleyen, eylemciler hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayan ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Başlığın büyük harflerle yazılması da haberde verilen mesajın önemine dikkat çekmektedir. Başlıklar haber metniyle uyumlu olup, provokasyon ve provokatör olarak tanımlanan olay ve kişilerin detaylı açıklamasına yer verilmektedir.

- 16 Eylül 2018

2.GEZİ PROVOKASYONU

- 20 Eylül 2018

O PROVOKATÖRLER TUTUKLANDI

3.6.2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Gazetede konu ile ilgili yer alan iki haberde de spot bulunmaktadır. Aşağıda iki haberde yer alan spot ve haber girişleri verilmiştir:

- 16. Eylül 2018

Kaos çetesi 40 gün sonra açılacak İstanbul'un yeni havalimanında ortaya çıktı. Terör örgütü üyesi 405 kişi sahte kimlikle gelerek havalimanı işçilerini provoke etmeye çalıştı

Türkiye'de kaos çıkarmak isteyenler bu kez gözünü 40 gün sonra açılacak İstanbul'un yeni havalimanına dikti. Gezi olayları ve 17-25 Aralık operasyonlarında hedef yapılan İstanbul'un yeni havalimanında açılışa sayılı günler kala provokatörler düğmeye bastı.

İşçi kılığında havalimanına sızan terör örgütü mensupları ve Kandil vekilleri işçileri eyleme zorluyor.

- 20 Eylül 2018

İstanbul Yeni Havalimanındaki olayları provoke eden 24 kişi tutuklandı, 19 kişi adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı. Zanlıların provokasyondaki bağlantıları da araştırılıyor

İstanbul'un yeni havalimanı inşaatında çıkan olaylarda gözaltına alınan 24 kişi tutuklandı. 19 kişi adli kontrol şartıyla serbest bırakıldı.

Yayınlanan spot ve haber girişlerinin başlıklar ile beraber, haber metni ile anlamlı bir bütünlük sağladığını görmekteyiz. İkinci haberde yer alan spot ve haber girişinin birbirlerini tekrar etmesi anlamsız olsa da metin ile yukarıda yer verilen bilgiler birbirlerini desteklemektedir.

3.6.3. Olay Taraflarının Analizi

İki haber de incelendiğinde, metinlerin hükümet ve muhalefet milletvekilleri, özellikle de HDP'li vekillerin karşıtlığı üzerinden kurulduğu görülmektedir. Haberde yer alan diğer aktörler, işçiler ve İGA yetkilileridir.

Haberde bahsi geçen taraflara ait tutumlarda bazı isimlere suçlayıcı, itham eden bir dil kullanılırken bazı isimleri onaylayan bir dil kullanılmıştır. Bu anlamda suçlanan taraf işçiler değil işçileri kışkırttığı ileri sürülen muhalefet partisi milletvekilleri olmuştur. Egemen söylem olan devlet yetkililerinin açıklamaları hem manşetten verilmiş hem de o sözleri onaylayan ifadeler sıklıkla metin içinde yer almıştır.

Her haber aktörünün görüşü haber metinlerine yansıtılmamıştır. Sadece İGA yönetimi ve bir havalimanı işçisinin sözleri yer almıştır. Burada dikkat çeken nokta, işçinin eyleme katılmayan ve çalışma şartlarından memnun olan bir çalışan olmasıdır. Eyleme katılanlar ve milletvekillerinin aksine bir düşünceye sahip işçinin görüşlerine görsel metin desteği ile birlikte geniş olarak yer verilmiştir.

3.6.4. Ardalan Bağlam İlişkisi

Eylemin neden çıktığı ve neden gözaltılarının olduğu bilgisi yüzeysel olarak, resmi açıklamaları ya da görgü tanıklarının ifadelerini yansıtmayacak şekilde anlatılmıştır. Kaynak olarak referans alınan kişi ya da kurumlardan söz edilmemiştir. Haber metninde “istihbarat kaynaklarından alınan bilgilere göre” ifadesi geçmiştir.

Eylemin neden çıktığı muğlak kalmış, olayın sebebini anlatmaktan çok bir haber aktörünü suçlama eğilimi gösterilmiştir. Bu da ardalan bilgisinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır.

Aynı zamanda “Yalanlar ve Gerçekler” başlığı altında eylem yapan işçilerin şikâyetlerine yönelik itirazların olduğu, onları yalanlayan ve gazetenin gerçekleri yansıttığını düşündüğü bir köşenin bulunduğu da belirtilmelidir.

Bu köşede aşağıdaki örnekle gibi yedi adet “yalan ve gerçek” bilgisi verilmektedir. Bazı bilgilerde SGK gibi devlet kurumlarının resmi verileri yer alsa da bazı bilgilerin kaynağı bulunmamaktadır.

YALAN: *Bugüne kadar şantiyede 500 işçi öldü.*

GERÇEK: *Çalışmaların başladığı Mayıs 2015 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre sağlık sorunları ve trafik kazası vakalarının da yer aldığı olaylarda 27 işçi hayatını kaybetti.*

YALAN: *Koşullarda tahta kurusu var.*

GERÇEK: *725 temizlik personeli yemekhaneler, lokaller ve kamplarda 7 gün 24 saat temizlik hizmeti sunuyor.*

YALAN: *Aç kalıyoruz, et yemekleri olmuyor.*

GERÇEK: *1.050 kişilik yemek ekibi ile günde 130 bin kişilik yemek çıkarılıyor. Yemeklerde markalı ürünler kullanılıyor.*

Bu durumda ise gazetenin inşaat şirketi tarafında yer aldığı fakat işçileri bütünüyle suçlamayıp suçu siyasal bir kavgaya dönüştürerek muhalefet partisi milletvekillerine attığı gözlemlenmektedir.

3.6.5. Sentaktik Çözümleme

Haber metninde İGA yöneticilerinin ve İGA yönetimi lehine konuşan işçinin ifadelerinin yer aldığı cümleler aktif yapı ile oluşturulmuştur. Alıntı yapılmadan muhabirin olayı direkt kaleme döktüğü yazılar ise edilgen fiiller kullanılarak hazırlanmıştır.

İGA yöneticilerinin ve havalimanı işçisinin ifadelerinin aktif yapıda olması söylenenlerin gazete tarafından da onaylandığı anlamını vermektedir. Aynı zamanda genellikle egemen söylemin ve güçlü konumda olan kişilerinin ifadelerinin bu yapıda verildiği gözlenmektedir. İGA yöneticisini yanı sıra işçinin sözlerinde de aktif cümle kullanılması işçinin yöneticisini onaylar şekilde konuşmasının kabul görmesinin istendiği anlamına gelmektedir.

3.6.6. Kelime Seçimleri

Haberlerde tercih edilen kelimeler muhabir ve gazetenin ideolojik yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Haberin özneleri hakkında tanımlamalar, onların eylemlerini ifade ediş sözcükleri ve benzetmeler okunan gazetenin olaydaki taraflılığını gözler önüne sermektedir. Van Dijk, aynı durum ya da kişiler için seçilen kelimelerin gazetelerde farklılık göstermesini gazetelerin ideolojilerini yansıtmasının bir sonucu olarak değerlendirmektedir.

Sabah gazetesinde; eylemi planlayanlar için kaos *çetesi* benzetmesi kullanılmıştır. İki haberde de eylemcilerin kandırıldığı ve kışkırtıldığı altı çizilse de gözaltına alınanlar *terör örgütü üyesi* olarak tanımlanmıştır. *İşçi temsilcisi sıfatıyla- işçi kılığında* ifadeleri, muhabirin ve/veya gazetenin eyleme katılan işçilere yönelik kullanmak istediği çerçeveleme olarak ele alınabilir.

İnşaat şirketi İGA'nın işçi görüşmelerindeki tavrı *çözüm aradı* şeklinde yansıtılması, şirket yetkililerinin barışçıl ve uzlaşmacı tavra sahip olduğunun vurgulanması olarak değerlendirilebilmektedir.

Eylemlerin gerçekleşmesinin ana sebebi olarak, işçi talepleri ve çalışma koşulları değil, milletvekilleri tarafında *provoked edilen/ kıskartılan* işçiler gösterilmektedir. İki haberde de sıkça *provokasyon* ve *provoked etmek* kelimeleri yer almaktadır. Bu kelimelerle iletilmek istenen mesajın önemi iki başlıkta da kullanılmasından anlaşılmaktadır.

Haberlerde seçilen kelimeler gazetenin olaya karşı tutumu ve ideolojik çizgisi ile uyumluluk göstermektedir.

3.6.7. Haberin Retoriği

Gazetede konuya ilişkin 15 fotoğraf kullanılmıştır. Bu fotoğraflar içinde, dört adet muhalefet milletvekili, bir adet yeni havalimanının estetik fotoğrafı, beş adet uyum içinde sosyal etkinliklere katılan işçilerin fotoğrafları ve beş adet eylem anından fotoğraflar yer almıştır.

Aynı zamanda görgü tanıklarının ifadelerine yer verilerek, havalimanı şantiyesinde çalışan fakat eylemlere katılmayan bir işçinin sözleri haberleştirilmiştir. İşçinin sözlerinden hareketle, tarafı olunan inşaat şirketi savunulmuş böylece de şantiye işçisinin kendini ifade etmesinin sağlanması ile haberin inandırıcılığı pekiştirilmek istenmiştir.

Aşağıdaki fotoğrafta (Şekil 10) yer alan kareler, havalimanında çalışan işçilere ait olup, eylemin nedeni olarak gösterilen kötü çalışma şartlarının aslında olmadığını kanıtlar nitelikte sunulmuştur. Gazetenin sunduğu söylem fotoğraflarla desteklenerek, haberin inandırıcılığını yükseltme amacının yanı sıra haberde yer alan ideolojik temelin desteklenmesi istenilmiştir.

Şekil 10. 16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Şekil 11. 16 Eylül 2018 tarihli haber fotoğrafı.

Yukarıdaki fotoğrafta ise milletvekillerinin fotoğraflarının sunulmuş şekli, haber metnindeki ifadelerle paralellik göstermektedir. Haber dilinde suçlayıcı ifadeler kullanılan milletvekilleri için, kullanılan fotoğraflarla benzer bir algı oluşturulmak istenmektedir. Fotoğrafların ideolojik anlamı kurmadaki rolü göz önüne alındığında haber metni ile görsel unsurların uyumlu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Haberde sayısal verilere fazla yer verilmese de iki haber için kullanılan fotoğraflar ve işçilerle kurulan diyalog haberin inandırıcılığının kazanılmasında önemli rol oynayan unsurlar olmuştur.

3.7. Yeni Asya Gazetesi

Yeni Asya Gazetesi muhafazakâr sağ ideolojiye sahip bir gazete olup çalışmaya konu olan eylemle ilgili sekiz haber üretmiştir.

3.7.1. Başlıklar

Haber başlıkları, spot ve haber girişi ile metni özetleyen unsurlar arasında yer almıştır. Okuyucunun haberin içeriği ile ilgili temel bir fikre sahip olması amaçlanmıştır. Yeni Asya gazetesinin haber başlıkları, özetleme özelliği taşıyacak şekilde hazırlanmıştır. Başlıkta yer alan bilgiler metnin içeriği ile bağlantılıdır.

- 15 Eylül 2018

Yeni havalimanında işçi eylemi (sayfa: 1)

3.havalimanında eylem var (sayfa: 3)

- 17 Eylül 2018

160 işçi serbest bırakıldı (sayfa: 7)

- 18 Eylül 2018

Havaalanı işçilerinin sorunları giderilecek (sayfa: 6)

- 19 Eylül 2018

Gözaltındaki işçiler adliyeye getirildi (sayfa: 6)

- 22 Eylül 2018

İşçi avukatları: Hak aramak suç değil (sayfa: 7)

- 24 Eylül 2018

Tutuklanan işçiler mektup yazdı (sayfa: 7)

3.7.2. Haber Girişleri ve Ana Olay

Haberler çoğunlukla bir ya da iki paragraftan oluşmakta ve ilk paragraf ikinci paragrafta yer alan alıntı cümlelere geçiş yapmak için verilen bilgiler içermektedir. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi sendikanın resmi açıklamasına yer vermeden önce neden bu açıklamaya gerek duyulduğu ve açıklamanın nereden yapıldığı bilgileri okuyucuya aktarılmaktadır. Dolayısıyla haber metni başlıkla ve kendi içinde tutarlılık gösterir durumdadır.

İstanbul'daki 3. havalimanı inşaatında çalışan işçiler kötü çalışma şartları ve iş güvenliği sebebiyle bu sabah eylem başlattı. 29 Ekim'deki açılışa yetiştirilmeye çalışılan havalimanı inşaatının şantiyesinde başlayan eylemi İnşaat ve Yapı İşçileri Sendikası (İYİ-SEN) Twitter hesabından duyurdu. Yağmur altında uzun süre binlerce işçi sabah saatlerinde şantiye önünde toplanıp servislerin çıkışına engel olarak tepkilerini dile getirdi. İşçiler yağmur altında uzun süre servis beklediklerini, şantiyedeki yemek ve barınma imkanlarının çok kötü olduğunu, çalışmalar sırasındaki iş kazalarında meydana gelen ölüm ve yaralanmaların kamuoyundan saklandığını anlattı. (15 Eylül 2018)

Haber kaynakları değerlendirildiğinde, kendi muhabirlerinin olay yerine ya da olayla ilgili bölgelere gönderilmediğini anlaşılmaktadır. Anadolu Ajansı, BBC Türkçe ve Diken internet sayfası gibi başka haber kaynaklarından edinilen bilgiler aktarılmaktadır.

3.7.3. Olay Taraflarının Analizi

İşçiler, sendika, işçi avukatları ve Vasip Şahin'in açıklamalarına yer verilmiştir. Doğrudan ve dolaylı alıntı yöntemleri ile açıklamalar aktarılmıştır. Hiçbir karşıtlık üzerinden haber kurgulanmamıştır. İşçilerin, İGA'nın ya da valinin haklı olduğunu belirten, ima eden ifadelerine yer verilmemiştir. Ortada ve net bir haber dili kullanılmıştır.

Haberin özünde işçi ve patron gerilimi bulunduğu düşünülürse inşaat şirketi İGA'nın yöneticilerinden herhangi birinin açıklamasına yer verilmemiş olması dolayısıyla olay tarafları içinde İGA'nın görmezden gelindiği sonucu çıkarılmıştır.

Her haber aktörüne yer verildiği görülen haberlerde konunun olabildiğince geniş açıdan okuyucuya aktarılmak istendiği söylenebilmektedir. Muhafazakâr-sağ ideolojiye sahip gazetenin bu tutumu daha çok liberal ideolojiye yakın bir tutum olarak gözükmektedir.

3.7.4. Ardalan Bağlam İlişkisi

Haber metninde anlatılan olayın perde arkası bir sonraki cümle ile okuyucuya hatırlatılmış, açıklanmıştır. Haberlerin tümünde ardalan bilgisi yer almıştır.

Tutuklanan işçiler mektup yazdı başlıklı haber örneğinde işçilerin yayınladıkları mesajdan önce bu metnin halka iletilmesine neden olan olayları özet şeklinde okuyucuya aktarılmıştır.

Tutuklanan 3. havalimanı işçileri cezaevinden gönderdikleri mesajla kendilerine destek olan herkese teşekkür etti. 3. havalimanının inşaatında kötü çalışma koşullarının iyileştirilmesi için başlatılan eylemde, eylem gecesi düzenlenen operasyonla çoğu İnşaat-İş ve Dev Yapı-İş üyesi 405 işçi gözaltına alınmıştı. İşçilerden 24'ü, "Kamu Malına Zarar Verme", "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalafet", "Polise Mukavemet", "İş ve Çalışma Hürriyetinin İhlali" suçlamalarıyla önceki gün Gaziosmanpaşa 2.Sulh Ceza Hakimliği'nin kararıyla tutuklanmıştı. ... (24 Eylül 2018)

3.7.5. Sentaktik Çözümleme

İşçilerin ve valinin açıklamalarından yapılan alıntılar aktif cümle yapısı kullanılarak oluşturulmuştur. Haberlerin büyük çoğunluğunda etken fiiller kullanılmıştır. Sorgulayıcı eylemler olan, iddia etti, ileri sürdü, savundu gibi sözlere yer verilmemiştir. Olayları ya da olaylar hakkında açıklama yapan kişi ve kurumların doğruluğunu sorgulama eğilimi bulunmamıştır.

Haberler olduğu gibi aktarılmış, haberleri daha çok işçi, sendika, işçi avukatları ve İstanbul Valisi'nin açıklamaları oluşturmuştur.

İlk olarak, sendika açıklamalarından oluşan haberdeki tüm cümleler pasif yapıda verilse de bir sonraki haberde yine sendika yöneticisine ait sözler aktif cümle yapısıyla okuyucuya sunulmuştur. Bu bağlamda pasif kurulan cümlelerin anlamlı bir veri olacağı düşünülmemekte, haber aktörüne eşit mesafe cümle yapısı oluşturulduğu söylenebilmektedir.

3.7.6. Kelime Seçimleri

Haberde kullanılan kelimeler ile gazetenin olaya karşı bakışı çözümlenebilmektedir. Bu bağlamda Yeni Asya Gazetesinde yer alan haberler incelendiğinde “dedi, aktardı, söyledi, anlattı” gibi fiillerle yazılan alıntı cümle aktarımları dışında anlamlı bir sonuç verebilecek kelimeler kullanılmamış olduğunu görülmektedir.

Aslında haber yazımında bu denli ideolojik fikri ya da olay taraflılığını belli edebilecek kelimelerin kullanımından uzak durulması da bir veri olabilmektedir. Haber aktarırken herhangi bir olay tarafına yakın durulmadığının göstergesi olan bu anlatım yöntemi sağ ideolojiye sahip gazetenin bu konuda bir tavır koymadığını göstermektedir.

3.7.7. Haberin Retoriği

Yeni Asya haberlerinde haber retoriğini oluşturan üç öge; fotoğraf, görgü tanıklarının ifadeleri ve sayısal verilerin kullanımınıdır. Üç öge farklı derecelerde kullanılmış olsa da haberin inandırıcılığını artırmak hususunda bir çaba sarf edildiği gözlemlenmiştir.

Eylem yapan işçilerin ortak mesajı haberde kullanılmıştır. Mesaj metninden yapılan doğrudan alıntı ile aktarılan cümleler cezaevindeki işçilerin fikirlerinin net ve direkt olarak algılanmasının amaçlandığını göstermektedir.

Haberlerde sekiz fotoğraf yer almaktadır. Her haberde en az bir fotoğraf yer almıştır. Fotoğrafların neredeyse tamamı bir alanda toplanmış işçi kıyafetli ya da sivil olarak bulunan işçilerden oluşmuş, yalnızca bir haberde ise Vasif Şahin fotoğrafı kullanılmıştır. Dolayısıyla bu görsel kullanımı, habere boyut atlatarak nitelikte olmamıştır. Habere bir canlılık kattığı fakat anlamsal olarak net bir tavır ve katkı sağlamadığı söylenebilir. Gözaltına alınan, serbest bırakılan ve tutuklanan işçi sayıları belirtilmiş olup daha fazla sayısal ve istatistik veriye yer verilmemiştir.

3.8. Yeni Şafak Gazetesi

Sağ ideolojiye sahip gazeteler arasından seçilen Yeni Şafak gazetesinde, çalışmanın konusu olan üçüncü havalimanı işçi eylemleri ile ilgili bir haber yer almaktadır. Fakat gazetenin işçi eylemleri içinde çeşitli açılardan öneme sahip bu olayı haberleştirmemiş

olması dikkat çekicidir. Bu durum, Parenti'nin görmezden gelerek gizleme metodu ile benzer özellikler taşımaktadır. Parenti'ye göre medyada bir olayın görmezden gelinerek yok sayılması medya manipülasyonlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni şafak gazetesinde de buna benzer bir yaklaşım gözlenmektedir.

3.8.1. Başlıklar

16 Eylül 2018 tarihli çıkan tek haberde başlık olarak “3. havalimanında PROVOKASYON” ifadeleri tercih edilmiştir. Haber başlığında büyük harf kullanımı ile haberi özetleyen kelimeye vurgu yapılmıştır. Haber içeriğini özetler bir ifadenin başlıkta yer alması, Dijk'in başlık ve metin arasındaki ilişki kapsamına uygun olarak değerlendirilmiştir. Başlık okunduğunda haber hakkında büyük ölçüde fikir sahibi olunabildiği görülmüştür.

3.8.2. Haber Girişi ve Ana Olay

Haber gazetenin 16. sayfasında spotsuz bir şekilde yayınlanmıştır. Hem yer verildiği sayfa numarası hem de ayrılan bölüm itibariyle önem verilmeyen bir haber olarak nitelendirilebilmektedir.

Haberin ilk cümlesi “*İstanbul havalimanının bitmesine sayılı günler kala, sol örgütler açılışa gölge düşürmek için provokasyona başladı*” olmuştur. Başlığı biraz daha detay vererek açıklayan bu cümle sonrasında devam eden metinde sol örgüt açılımları yapılmış ve provokasyonun nasıl yapıldığı anlatılmıştır. Haberin kaynağı gazetenin kendi muhabiri olarak belirtilmiştir.

3.8.3. Olay Taraflarının Analizi

Haber bütününde sadece terörist ve provokatörlere vurgu yapılmaktadır. Haberlerde polis ve provokatörler üzerinden ikili karşıtlık yaratıldığı söylenebilir. Eylem çıkarmaya çalışan insanlar ve polis müdahalesi temalı bir haber olduğu görülmektedir. Aynı zamanda muhalefet milletvekillerinin olaydan pay çıkarma düşüncesinde olduğu ve DİSK'in de bu olayın belirleyicilerinden biri konumuna yerleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda hem milletvekilleri hem de terör uzantılarının olayı başlatanlar olarak belirtilmesi eyleme siyasi bir boyut da kazandırılmak istendiğini göstermektedir.

İşçiler, metinde ikincil unsur olarak provoke edilmeye çalışılan bir grup şeklinde sunulmaktadır. “*Provokatörler, eyleme katılmayan işçilere şiddet uygulayarak, bazı şoförleri darp etti, yatakhaneler bastı*” cümlesi ile işçiler ve güvenlik güçlerinin karşılık ihtimali yol edilmekte ve işçiler mağdur olarak konumlandırılmaktadır. Böylece suçlu “sol” örgütler olarak aktarılmış ve haklı ya da haksız başka hiçbir tarafın eylem ve düşüncelerine yer verilmemiştir.

3.8.4. Ardalan ve Bağlam İlişkisi

Haberde provokatörlerin eyleminin gerekçeleri, polisin müdahalesinin sebepleri ve eylemin neden yapıldığı haber içinde belirtilmiştir.

*İstanbul havalimanının bitmesine sayılı günler kala, sol örgütler açılışa **gölge düşürmek** için provokasyona başladı.*

Eylemin büyümesi için özel çaba sarfedilmesi güvenlik güçlerini harekete geçirdi.

*Önceki gece eylem yapılan bölgeye baskın yapan jandarma ekipleri **giriş kartı bulunmayan fakat şantiyede de eylem yapan şahısları gözaltına aldı.***

Yukarıda yer alan ifadelerde görüldüğü gibi ardalan bilgisi kısıtlı olsa da metinde yer almıştır.

3.8.5. Sentaktik Çözümleme

Haberde yer alan cümleler hem aktif hem pasif yapıda kurulmuştur. Hem jandarma ve polis hem de eylemciler ve provokatör olarak adlandırılan insanlar için kurulan cümleler aktif yapıda aktarılmıştır. Aktif ve pasif yapıda kurulan cümlelerden anlamlı bir önerme çıkarmak olası değildir.

3.8.6. Kelime Seçimleri

Haber metninde, **provokasyon/provokatör/provoke etmek** kelimeleri altı çizilerek kullanılmıştır. Provokasyon kelimesi de başlığa taşınarak dikkat çekilmesi gereken durum olarak duyurulmuştur.

Haberin konusu işçi eylemi olsa da metinde eylem yapan işçi tanımlaması görülmemektedir. “**Eylem yapan şahıslar**” ifadesi kullanılarak eylemi işçilerin yaptığı, işçilerin taleplerinin olduğu ve işçilerin yaşadıklarını söyledikleri mağduriyetler haber metninde yer almamıştır.

3.8.7. Haberin Retoriği

Gözaltına alınan kişi sayısı dışında bir sayısal veriye yer verilmemiştir. Haberde fotoğraf kullanılmamış, olaya tanık olan herhangi bir işçi, avukat, sendika üyesinin sözlerine yer verilmemiştir. İGA, İstanbul Valisi ve Bakanlık açıklaması da gazetenin haberlerinde yer almamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İletişim kavramı insanlığın başlangıcı kadar eski bir tarihe dayanmaktadır. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri iletişim kurmak ve kendini ifade edebilmektir. İletişimin önce sözel olarak başlamış daha sonra teknolojik gelişmeler ile etki alanını genişletmiş ve sonraki dönemde kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise sayısallaşan teknolojilerinde etkisiyle iletişimin önemi giderek artmaktadır.

İletişim, güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız bir olgu olarak toplumda yer almamaktadır. Özellikle de kitle iletişim kavramının ortaya çıkması ve yaygınlık kazanması ile siyasal iletişimde politikacıların en sık kullandıkları aygıt olmuştur. Halka tümüyle ulaşabilmek ve kitleleri etki altına alabilmek siyasetin temel amacı olmakla birlikte bu ulaşmanın en kısa ve etkili yolu da kitle iletişim araçlarının doğru kullanımındır. Devletlerin kendi ideolojilerini ve anlayışlarını bireylere kabul ettirebilmesi, egemen söylemlerin yeniden üretilebilmesi ve toplumun kontrol altına alınabilmesi için medya önemli bir aygıt olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

1970’li yılların sonunda kapitalist sistemin yaşadığı krizden kurtulma yolu olarak yeni sağ politikaların ortaya çıktığı görülür. Sosyal devlet anlayışının geçerliliğini yitirmesi, ülkelerin dış borçlarındaki artış ve 1973 petrol krizi neoliberal politikalara gidişi hızlandıran gelişmeler arasındadır. Sosyal yardımın azaldığı ve ekonomik rekabetin arttığı yeni sağ politikalar anlayışı içinde 1980’li yıllara damgasını vuran yeni üretim tarzlarının ortaya çıkmıştır.

Neoliberal politikalar kapsamında gerçekleşen en dikkat çekici gelişmeler, özelleştirmeler, sosyal devlet anlayışının terk edilmesi, kamu harcamalarının kısıtlanması ve serbest piyasa ekonomisine geçişin hızlanmasıdır. Türkiye Turgut Özal döneminde 1980’de gerçekleştirilen “24 Ocak Kararları” ile farklı bir ekonomik anlayışa geçiş yapmıştır. Ekonomide yeni liberal anlayışın hakimiyet kazanması, denetlenmeyen patronların işçilerden daha az maliyetle daha yüksek verim alınmak istemesine yol açmıştır. İşçilerin yıllar içinde kazandıkları haklar ellerinden alınmaya başlanmış ve sendikal örgütlülüğün de önü kesilmek istenmiştir.

Neoliberal politikalar medya alanında da önemli değişimlere neden olmuş ve iktidar sahiplerinin medyaya etkisinin boyutunu artırmıştır. Medya sektörünün birer kazanç kapısı olarak görülmesi, özelleştirme politikalarının hayata geçirilmesi ve medyanın tekelleşmesi haber üretim süreçlerini doğrudan etkilemiştir. Haber seçimindeki koşullar ve haber dilindeki ideolojik yansımalar medya patronlarının ekonomik ilişkilerine paralel olarak değişim göstermiştir. Haber bir meta haline gelmiş ve bilgi verme amacıyla değil pazarlama amacıyla gazetede yer bulmaya başlamıştır. Bunun sonucunda, hak temelli gazetecilik anlayışı törpülenmiş, medyada işçi eylemlerinin ve sendikal hareketlerin görünürlüğü giderek azalmıştır.

Bu çalışmada medyada emek hareketlerine ait haberlerin nasıl sunulduğu irdelenmek istenmiştir. Bu sebeple konu olarak 2018'in Eylül ayında gerçekleşen üçüncü havalimanı işçi eylemleri seçilmiştir. İşçi eylemlerinin yazılı basındaki işlenişini ele almak için farklı ideolojik yapılanmalara sahip gazeteler belirlenmiştir. Sol, liberal ve sağ merkezli ideolojilere sahip gazetelerden ikişer adet olmak üzere toplam altı gazete belirlenmiş, bunlar; Cumhuriyet, Evrensel, Hürriyet, Sabah, Yeni Asya ve Yeni Şafak gazeteleri olarak tercih edilmiştir. Her ideolojiden ikişer adet gazetenin haberlerinin ele alınmasının nedeni, eşitlik ve tarafsızlık sağlanmasının yanı sıra analizde üç ideolojiye de sahip medya kuruluşunun işçi eylemlerine bakış açılarının ve yaklaşımının tespitinin amaçlanmasıdır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sendikal hareketlerin dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi ele alınmış, neoliberal politikalar ile bağlantısı hakkında bilgiler verilmiştir. 1980'lerde tüm dünyaya yapılan yeni sağ politikaların üretim ilişkilerine, işçi hareketlerine ve medya alanına etkisi irdelenmiştir.

İkinci bölümde, iletişim ve söylem kavramları tanımlanarak iletişim araçlarının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Dijk'in bir kamu söylemi olarak kabul ettiği haberin, söylem kavramı çevresinde değerlendirilmesine ve haber dilinin ideolojik yapılanmasına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, çalışmanın yöntemi olan van Dijk'in eleştirel söylem analizinin teorik bilgileri aktarılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise seçilen gazetelerde yer alan haber örneklerinin eleştirel söylem analizi ile incelenmesi yer almıştır. Analizin sonunda gazetelerin kendi ideolojilerine paralel yayınlar yaptığı, haber dillerini ve habere karşı tutumlarını belirlemede günün politik ve ekonomik koşullarıyla paralel olduğu belirlenmiştir.

Gazetelerin üçüncü havalimanına karşı tutumları değerlendirildiğinde; Cumhuriyet gazetesinin hem olaya hem de haberin anlaşılmasında etkili olan ardaan bilgilerine, haberin retoriğini oluşturulan unsurlara, işçi ve işçi tarafında konumlanan haber aktörlerinin açıklamalarına geniş şekilde yer verdiği görülmüştür. Haber fotoğrafları, olayın dramatik yönünü yansıtmak şekilde seçilmiştir. Görgü tanıklarının ifadelerine sıkça yer verilmesiyle hem ideolojik anlam kurulmuş hem de haberin inandırıcılık boyutu yükselmiştir. Gazetede yer alan haberler işçi ve güvenlik güçleri arasındaki gerilim, şiddet üzerinden kurgulanmıştır. Haberlerde oluşturulan alt metin polis şiddetinin iktidar temelinde kaynaklandığı ve inşaat şirketi ile iktidar iş birliğinin sağlandığıdır. Bu kurgu ile eylemler siyasi alana kaydırılmıştır. İşçilerin lehine bir yayın politikasının da izlendiği ve kelime seçimlerinde işçilerin mağdur olduğu imasının yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda gazetenin sahip olduğu ideolojik temel ile eylemlerin haberleştirilme biçiminin kısmen uyumlu olduğu söylenebilmekle birlikte haberlerde temel çelişkinin sistem eleştirisinden ziyade iktidara yöneldiği görülmektedir.

Evrensel gazetesi de eylemlere geniş şekilde yer vermiştir. İncelenen gazeteler içinde eylemlere en çok yer ayıran ve en fazla haber yapan gazete olmuştur. Haberler hak ve emek mücadelesi temelinde kurgulanmıştır. Polis şiddeti ya da hükümet- muhalefet geriliminden ziyade siyaseti olabildiğince ikincil plana atarak, işçilerin mağduriyetini ve mücadelesini anlatan metinlerin ön plana çıktığı görülür. Haberlerde daha çok işçi ve İGA arasındaki karşıtlık gözler önüne serilmiştir. Bunun sonucu olarak işçi-patron ilişkisi üzerinden haberlerin kurulması gazetenin ideolojisi ile uyumluluk göstermiştir. Haberın retoriğine bakıldığında ise tanıklarının ifadelerine ve görsel unsurlara sıklıkla yer verildiği söylenebilir. Yalnızca işçilerin yaşadıkları sorunları aktaran ve işçilerin kendilerinin kaleme aldığı metinlere yer verilen “haber mektup sayfası” gazetenin hem bu eylemler ile ilgili tavrını hem de genel anlamda ideolojik konumunu göstermektedir. Haber metninin içinde sıklıkla işçi ve işçi yakınlarının sözlerinde alıntılar yapılması da gazetenin ideolojisiyle paralel bir tutum olmuştur. Haber metinleri de bu tutumla paralel olarak kaleme alınmış, gazete haber kaynağı olarak kendi muhabirlerini kullanmış, bu tavrı ile yaşanan olaya verdiği önemi göstermiştir.

Hürriyet gazetesi liberal anlayışı benimseyen ve bu doğrultuda haber üreten bir gazete olarak görülerek ele alınmıştır. Gazetede üçüncü havalimanı işçi eylemleri ile ilgili üç haber yer almıştır. Hem resmi hem de ticari ilişkilerin temelinde yer alan bir şirketin haber aktörleri arasında bulunması liberal ideolojiye sahip olduğu düşünülen gazetede olayın hangi

tarafının önce çıkarılacağı hususunda çeşitli kararlar alması gerekliliğini doğurmuştur. Bu anlamda açıkça güç erklerinin tarafında gözükmemesi güç dengelerinin değişmesinden sonraki sürecin de düşünüldüğünü göstermiştir. Bu bağlamda gazetede yer alan üç haber incelendiğinde, işçilerin, sendikaların, işçi avukatlarının görüş ve bilgilendirmelerine yer verilmemiştir. Yalnızca İstanbul Valisi Vasif Şahin ile CHP milletvekillerinin olayla ilgili açıklamaları doğrudan alıntı yöntemi ile okuyucuya aktarılmıştır. Böylece olaydaki hak arama, işçi mücadelesi ve işçi-patron karşıtlığı habere hiç yansıtılmamıştır. Aynı zamanda sendikalar, avukatların açıklamalarının görülmemesinin yanında İGA yetkililerinin de sözlerine yer verilmemiş bu ikilik görmezden gelinerek yok sayılmıştır. Üçüncü havalimanı ile ilgili eylem ve tartışmalar devam ederken CHP Milletvekili Aykut Erdoğan'ın havalimanı ile ilgili yolsuzluk iddiaları haberleştirilmiş fakat eylemler hakkındaki sözlerine ve görüşlerine yer verilmemiştir. Bu durum odağın eylemlerden çekilerek yalnızca siyasi parti tartışmaları düzeyine indirgenmek istendiğini göstermektedir. Haber dilinde sadece söyledi, dedi, yaptı gibi eylemleri olduğu gibi ileten kelimeler seçilmiş ve başka hiçbir anlamsal farklılık oluşturabilecek kelimeye yer verilmemiştir. Sadece aktaran pozisyonunda, ajans haberi üslubuyla haberleştirilmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında gazetenin haber üretim süreci, haber seçimi ve haber dili analiz edildiğinde, liberal anlayışa sahip bir gazete olduğu göz önünde bulundurularak ele alınan konuyla ilgili ideolojisine kısmen uygun bir haber tarzı benimsediği görülmüştür. Liberal teorilerin ilk ortaya çıkış yılları düşünüldüğünde hak mücadelesine eğilen ve ifade özgürlüğünü savunan habercilik pratiklerinin yaygınlığı dikkat çekerken, neo-liberal dönemin “liberal” gazetelerinde hak mücadelelerine artık çok fazla bir önem verilmediği söylenebilmektedir.

Sabah gazetesi, Hürriyet gazetesi ile liberal ideolojiyi benimsemiş ve bu yayın politikasına sahip bir haber kuruluşu olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Gazetede arşiv taraması yapıldığında üçüncü havalimanı işçi eylemleri ile ilgili iki haber bulunmuştur. Bu anlamda Hürriyet gazetesi ile benzer bir tutum sergilendiği ve haberin görmezden gelinerek önemsizleştirildiği düşünülmüştür. İki haber van Dijk'ın eleştirel söylem analizi kapsamında incelendiğinde ideolojik olarak bir tarafa daha yakın olduğu gözlemlenmiştir. Haberler teröristler-hükümet karşıtlığı kurgusu üzerinden inşa edilmiştir. İGA mağdur ve haksızlığa uğrayan taraf konuma yerleştirilirken işçiler ve sendika haberin öznesi olarak görülmemiş, haberlerin ana çerçevesi “hükümet-teröristler” karşıtlığı üzerinden kurulmuştur. Dolayısıyla

eylemciler damgalanarak şeytanlaştırılmıştır. Sentaktik çözümleme yapıldığında ve kelime seçimleri incelendiğinde de bu yaklaşımı destekleyecek kelimelerin kullanıldığı görülür. Haberlerde eylemlerin karşısında konumlanan işçi ve inşaat yetkilisinin sözleri, söylediklerine paralel fotoğraflarla desteklenmiş ve haberin inandırıcılığı artırılmak istenmiştir. Diğer gazetelerden farklı olarak, haberdeki işçi aktörü, şantiyedeki çalışma koşullarını öven nitelikte sözleri ile kendine yer bulmuştur. Bu bağlamda gazetenin liberal ideoloji çerçevesinde taraflara daha eşit şekilde durması beklenmişken bu durumun tam manasıyla gerçekleşmediği görülmektedir.

Yeni Asya ve Yeni Şafak gazeteleri muhafazakâr sağ ideolojisi doğrultusunda yayın yapan gazeteler olarak çalışmada ele alınmıştır. Yeni Asya gazetesinin makro ve mikro yapıları analiz edildiğinde muhafazakâr sağ ideolojiden ziyade daha çok liberal ideolojiye yakın bir tutum göstererek haber ürettiği söylenebilmektedir. Haberlerde başlıklar yaşanan olayı resmî olarak duyurarak bir özetleme amacı taşımakla birlikte alıntı yapılan iki başlıktan birinde Vasif Şahin diğerinde ise işçi avukatlarının sözleri yer almaktadır. Haber metinlerinde de haber aktörleri arasında, kullanılan dil ve yer verilme sayısı açısından bariz bir farklılık görülmemektedir. İşveren konumundaki İGA şirketi metinlerde varlık gösteremese de devlet yetkilileri, işçi ve işçi temsilcilerinin yer alış şekli ve miktarının eşit olduğu görülmektedir. Sentaktik incelemede cümle yapılarının ve kelime seçimlerinin de taraflara karşı eşit mesafede durulduğunu göstermektedir. Aktif ve pasif cümlelerin dağılımında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Fotoğraf kullanımı habere dramatik öğeler katmamaktadır. Eylem sonrası cezaevinde olan işçilerin yayınladıkları mesajın haberleştirilmesi önemli bir detay olsa da haber dilindeki resmiyet ve mesafe dikkat çekmektedir. Yayınlanan mesaj doğrudan alıntı ile okuyucuya aktarılmaktadır.

Gazete analizlerinde son olarak Yeni Şafak gazetesine yer verilmiştir. Eylemler ile ilgili gazetede yalnızca bir haber yayınlanmıştır. Yayınlanan haber eleştirel söylem analizinin unsurları kapsamında çözümlendiğinde, kelime seçimlerinde kullanılan ifadelerin ideolojik yapılarına uygun olarak belirlendiği gözlemlenmiştir. Haber, gazetenin 16. sayfasında haber retoriğinde yer alan unsurların hiçbirini barındırmayacak şekilde yayınlanmıştır. Gazetenin haberi manşetten ya da daha önceki sayfalardan duyurmamış olması haber karşı tutumunu göstermiştir. Haber önemsiz ve dikkate alınmayacak derece görülse de haber metni ideolojik mesajlar veren bir şekilde hazırlanmıştır. Bu bağlamda haber Sabah gazetesine benzer bir biçimde güvenlik güçleri ve provokatörler karşıtlığı

üzerinden kurulmuştur. Sentaktik çözümleme için yeteri kadar veri bulunmamasının dışında, haberde yer alan cümleler arasında cümle yapılarının kurulması konusunda anlamlı bir farklılık göze çarpmamıştır. Haberde fotoğraf ve olayın tanıklarının ifadelerine yer verilmemiştir. Yalnızca gözüne alınan işçi sayılarına dikkat çekilmiştir. Tüm bu bilgiler sonucunda, Yeni Şafak gazetesinin yaklaşık 15 gün aktif olarak devam eden bu süreçte yalnızca bir haber yayınlamış olmasını Parenti'nin görmezden gelerek yapılan medya manipülasyonu kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi hem dilbilimsel incelemeler yapılarak hem de metnin makro yapısında yer alan başlıklar, haber girişleri, ana olayın sunumu ve ardaan bağlam ilişkisi irdelenerek, metindeki ideolojik kodlamaların ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple çalışmada eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmış olup gazetelerin işçi eylemlerine ideolojileri çevresinden nasıl baktıkları ve sendikal hareketlere yaklaşımları değerlendirilmektedir.

Buradan hareketle, eleştirel söylem analizi yöntemi ile çözümlenen altı gazetenin haberlerinin çoğunlukla olarak kendi ideolojik yaklaşımlarına uygun olarak hazırlandığı tespit edilmekle birlikte gazetelerin kendi ideolojik konumlanmalarının dışında farklı yayıncılık pratikleri sergilediği de söylenebilmektedir.

Cumhuriyet ve Evrensel gazeteleri, sol eğilimli yayın kuruluşları olarak işçi lehine haberler üretmiş, işçi perspektifinden bakılan metinlere yer vermişlerdir. Bununla birlikte iki gazete arasında üçüncü havalimanı işçi eylemlerini haberleştirmede anlamlı farklılıkların da olduğu da saptanmıştır. Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberler incelendiğinde, haberlerin güvenlik kuvvetleri ve işçi karşıtlığı üzerinden kurulduğu görülmektedir. Evrensel gazetesinde ise işçilerin emeği merkeze alınarak, haberler işçi-İGA karşıtlığı üzerinden temellendirilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Evrensel gazetesinin işçi-patron karşıtlığı üzerinden kapitalist sisteme dönük eleştiriler getirmeye çalıştığı söylenebilirken Cumhuriyet gazetesinde bu durum yine emek hareketleri lehine ama daha güvenlik politikaları ekseninde kurulduğu görülmektedir.

Hürriyet gazetesi liberal anlayışta bir basın yayın kuruluşu olarak taraflara eşit mesafede duran, eylemin giriş gelişme ve sonucu ile ilgili yüzeysel bilgi aktarımlarıyla objektif kalmaya çalışan çizgide bir haber anlatımı benimsemiştir. Bu tutum siyasi ve ekonomik kaygılarla hareket ettiğini göstermiş ve gazetenin ideolojisine paralel bir haber

anlayışı olarak karşımıza çıkmıştır. Bununla birlikte liberal teorinin hak temelli bakış açısının gazete haberlerinde kendine yer bulmadığı da önemli bir ayrıntı olarak saptanmaktadır.

Sabah gazetesi ise çalışmada Hürriyet gazetesi ile benzer liberal ideolojilere sahip bir medya kuruluşu olarak. Bununla birlikte Sabah gazetesinin üçüncü havalimanı haberlerinde liberal çizgisini aşarak işveren lehine bir tutum takındığı söylenebilir. Bu durum neo-liberal politikalar sonrasında medya kuruluşlarında yaşanan mülkiyet ilişkilerinin de analize dâhil edilmesi hususunun önemli olduğunu göstermektedir.

Yeni Asya gazetesi çalışmada muhafazakâr sağ çizgide yayın yapan bir gazete olarak ele alınmış olmakla birlikte üçüncü havalimanı işçi eylemleri konusunda yaptığı habercilik pratiğinin liberal yaklaşımlar doğrultusunda olduğu söylenebilir. Haber üretiminde belirli bir tarafgirlik durumu ortaya çıkmamaktadır. Eşitlikçi ve tarafsıza yakın haber diline sahip olduğu görülmektedir.

Yeni Şafak gazetesinde yer alan tek haber incelendiğinde, hem haber metnindeki karşıtlıklar hem de kelime seçimleri dikkate alındığında gazetenin yayın politikasına paralel bir biçimde haberini inşa ettiği görülmektedir. Eylem yapan “şahıslar” işçilerden koparılarak metnin tek karşıtı olarak konumlandırılmaktadır. Halk ve iktidarın aynı safta durduğunu ima eden cümleler ile ideolojisiyle paralel bir haber üretimi gerçekleştirmektedir. İncelenen gazeteler içinde Yeni Şafak gazetesinin haber yazım pratiğine en yakın gazetenin Sabah olduğu gözükmemektedir.

Bu anlamda genel olarak değerlendirildiğinde gazetelerin yayın politikaları haberlerini çerçevelemede önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte haber üretimi ve yayınlanması aşamasında benzer ideolojik çizgiye sahip gazetelerin kimi ortak tutumlar ile haberlerini inşa ettikleri görülmekle birlikte aralarındaki çeşitli farklılıkların da haber metnine yansıdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, E. (2017). “*Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı*”. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 248-263.
- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Adaklı, G. (2010). “*Neoliberalizm ve Medya: Dünyada ve Türkiye’de Medya Endüstrisinin Dönüşümü*”. Mülkiye Dergisi, 34(269), 67-84.
- Akca, E. B. (2009). “Medyada Gerçekliğin İnşası Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış”. (Der. İsmet Parlak). içinde *İdeoloji- Dil- Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası*. (s. 77-106). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Aksu, H. N. (2018). Türkiye’de Kamu Yönetiminde Neoliberalizm Dönüşüm Bağlamında Yeni Sağ Muhafazakar Anlayışın Çözümlemesi: Turgut Özal Dönemi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Alpay, Y. ve Alkin, E. (2017). *Olaylarla Türkiye Ekonomisi – Yirminci Yüzyıl Türkiye Ekonomi Tarihi*. Hümanist: İstanbul.
- Alver, F. (2013). “Bilim ve Gazetecilik Alanlarının Karşılaşması ya da Bilimsel Metinlerin Popülerleşmesi: Bilim Gazeteciliği”. Ş. Çağlar (ed.). içinde *Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Uzmanlık Alanları*. (s.23-37). Literatürk: Konya.
- Ankaralığıl, N.(2008). “van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizinden Hareketle ‘The Siege-Kuşatma’ Filmi Üzerine İdeoloji Çözümlemesi”. S.Parsa (der.). içinde *Film Çözümlemeleri*, (s.151-166). Multilingual: İstanbul.
- Atabek, Ü. (2007). Söylem Çözümlemesi Başlangıç Seviyesi İçin Öneriler. G. Ş. Atabek, Ü. Atabek (der.). içinde *Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik, Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri*, Siyasal Kitabevi: Ankara.

- Aydın, F. B. (2013). Haber Söyleminde Siyasal Etki ve İdeoloji: 2002 ve 2011 Genel Seçimlerinin Karşılaştırmalı Analizi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Aydın, K. (2021). Kitle İletişim Araçlarının Yerel Yönetimlerin Seçim Çalışmalarında Kullanımı: 31 Mart 2019 Kütahya Yerel Seçimler Örneği. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Aydın, M. (2011). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*. Açılımkitap: İstanbul.
- Aydoğanoğlu, E. (2011). *Dünyada ve Türkiye’de Sendika Siyaset İlişkisi*. 1992 Kültür Sanat Sen: Ankara.
- Aymaz, G. (2018). “İletişim Araçlarının Toplumsal Tarihi İçin Bir Giriş”. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 8(16), 124-139.
- Aziz A. (2012). *Radyo Yayıncılığı*. Nobel: Ankara.
- Baldini, M. (2000). *İletişim Tarihi*. Gül Batuş (çev.) Avcıol Basım Yayın: İstanbul.
- Barbier, F. ve Lavenir, C. B. (2001). *Diderot’tan İnternete Medya Tarihi*. Kerem Eksen (çev.). Okuyan: İstanbul.
- Başaran, F. (2000). *İletişim ve Emperyalizm Türkiye’de Telekomünikasyonun Ekonomi Politikası*. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Başaran, F. (2020). “Kanatlı Alametten, Kınkanatlı Böceğe”. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/05/11/kanatli-alametten-kinkanatli-bocege>
- Başaran, V. ve Demir, R. (2020). “Telgrafçı Mustafa Hamdi Efendi’nin Telgraf Risalesi”. *Dört Öge Dergisi*, 9(17), 71-93.
- Begtimur, M. E. (2018). “İlk Matbaanın Mucidi”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (12), 160-168.
- Bektaş, A. (2002). *Siyasal Propaganda, Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*. Bağlam Yayınları: İstanbul.

- Berzah, M. Ç. (1997). “Dilde Egemenlik”. V. Demir ve P. E. Yayınoğlu (der.). içinde *İletişim Yansımaları Gerçekler ve Uygulamalar*. (s.39-77). Anahtar Yayınları: İstanbul.
- Bianet (2018). 3.Havalimanı İşçilerinin Eylem Kronolojisi. Erişim: 17 Eylül 2018, <https://bianet.org/bianet/emek/200906-3-havalimani-iscilerinin-eylem-kronolojisi>
- Boratav, K. (2018). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2015*. İmge Kitabevi: Ankara.
- Briggs, A. and Burke, P. (2011). *Medyanın Toplumsal Tarihi*. Kırmızı Yayınları: İstanbul.
- Bulduklu, Y. ve Karaçor, S. (2019). *Kitle İletişim Kuramları*. Çizgi Kitabevi: Konya.
- Bulut, M. (2003). “1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye’de Devletçiliğe Geçiş”. Bilig, (26), 77-101.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. Multilingual: İstanbul.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2012). “Söylem İncelemelerinde Eleştirel ve Dilbilimsel Boyut: Eleştirel Söylem Çözümlemesi ve Ötesi”. Ö. Özer (der.). içinde *Haber Eleştirmek Araştırma Alanlarına Göre Eleştirel Haber Çalışmaları*. (s.161-197). Literatürk: Konya.
- Can, E. (2016). “Anlam Arayışında Yinelenebilirlik ve Difference Söylemi”. Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Güz (27), 15-28.
- Crowley, D. ve Heyer, P. (2011). *İletişim Tarihi Teknoloji- Kültür- Toplum*. Berkay Ersöz (çev.). Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Çağlar, Ş. ve Porgramrezaeieh, S. (2012). *Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğin Keskin Kılıcı Haber*. Anonim Yayıncılık: İstanbul.
- Çelik, A. (2020). “1960’lar Türkiye İşçi Sınıfının Tarih Sahnesine Çıkışı”. A. Çelik (ed.). içinde *DİSK Tarihi Kuruluş Direniş Varoluş 1. Cilt 1967-1975*. (s.79-105). Disk Yayınları: İstanbul.
- Çelik, H. ve Ekşi, H. (2008). “Söylem Analizi”. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(27), 99-117.
- Çetinkuş, H. ve Keleş, N. (Ed.). (2018). *Muhabir Habercinin Temel Kitabı*. Anadolu Ajansı Yayınları: İstanbul.

- Çımrın, F. K. (2009). “Küreselleşme, Neoliberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine”. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (23), 195-204.
- Çoban, B. (2015). “Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalafet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi”. B. Çoban ve Z. Özarıslan (der.). içinde *Söylem ve İdeoloji*. (s.199-233). Su Yayınları: İstanbul.
- Çoban, S. ve Çoban, E. T. (2016). “İşçi Hareketleri ve Sendikacılığın Medyada Sunumu: Bir Örnek Tekel Eylemleri”. Akdeniz İletişim Dergisi, (25), 271-293.
- Dağtaş, B. (1999). İngiliz Kültürel Çalışmaları’nda İdeoloji. *Kurgu Dergisi*. (16). 335-357.
- Dağtaş, E. (2000). “İletişim Kavramının Gelişimi Üzerine Normatif Bir Bakış Açısı: Liberal ve Eleştirel Paradigmanın Düşünsel Açılımları”. *Kurgu Dergisi*, (17), 249-260.
- Demirkent, N. (1982). *Sayfa Sayfa Gazetecilik*. Altın Kitap Yayınevi: İstanbul.
- Devran, Y. (2010). *Haber Söylem İdeoloji*. Başlık Yayın Grubu: İstanbul.
- Dijk, V. (1988). *News as Discourse*. Lawrence Earlbaum Associates Publication: New Jersey.
- Dijk, V. (2005). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları. Mehmet Küçük (der. ve çev.). içinde *Medya, İktidar, İdeoloji*. (s.315-375). Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Dijk, V. (2006). “Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi”. Ümit Atabek (ed. çev.). içinde *Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik, Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri*. (164-181). Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Dijk, V. (2015). “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım”. B. Çoban ve Z. Özarıslan (der.) içinde *Söylem ve İdeoloji*. (s.15-979). Su Yayınevi: İstanbul.
- Durmuş, B. T. (2017). “Matbaa Teknolojisinin Osmanlı Devleti’ne Girişi, Koşulları ve Tartışmalar”. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(2), 950-968.
- Dursun, Ç. (2004). “Haberde “Gerçekliğin İnşa Edilmesi” Ne Demektir?”. Ç. Dursun (der.). *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. (s.37-65). Elips Yayınları: Ankara.
- Dursun, Ç. (2005). “Haber ve Habercilik/ Gazetecilik Üzerine Düşünmek”. S. Alankuş (der.) içinde *Gazetecilik ve Habercilik*. (s.69-90). IPS İletişim Vakfı: İstanbul.

- Dursun, O. (2009). Basında İdeolojinin Oluşumu ve Haber Üretim Sürecine Etkisi (Örnek Olay: Danıştay'ın Türban Kararı ve Danıştay Saldırısı). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Doyuran, L. (2018). “*Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Eşliğinde)*”. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 301-323.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. Muttalip Özcan (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- EÇT (2018). *İşçi Sınıfı Eylemleri Raporu*. Emek Çalışma Topluluğu: İstanbul.
- Elbirlik, T. ve Karabulut, F. (2015). “*Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması*”. Dil Araştırmaları, Güz (17), 31-50.
- Ercan, G. S. ve Danış, P. (2019). “*Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları*”. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6 (2), 527-552.
- Erdoğan, E. ve Ak, M. Z. (2003). “*Neoliberal Ekonomik Dönüşüm ve Sendikalar*”. Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 9(2), 2-14.
- Erdoğan, H. A. (2020). “*Kitle İletişim Araçları Fonksiyonları ve Televizyonun Görünmeyen Yüzü*”. Kesit Akademi Dergisi, 6(23), 96-109.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005). *Öteki Kuram- Kitle İletişim Kuramları ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Erk Yayınları: Ankara.
- Erkan, R. ve Bağlı, M. (2005). “*Diyarbakır'da Seçmen Davranışı ve Seçmen Davranışının Oluşmasında Yerel Medyanın Rolü*”. Selçuk İletişim, 3(4), 181-196.
- Ertuğ, H. R. (1970). *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*. Yenilik Basımevi: İstanbul.
- Evre, B. (2009). “*Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi*”. İ. Parlak (der.) içinde *Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış*. (s.107-152). Çizgi Kitabevi: Konya.
- Geray, H. (2005). Birikim Düzenleri, Yeniden Yapılanma ve Küreselleşme. F. Başaran ve H. Geray (der.) içinde *İletişim Ağlarının Ekonomisi*. (s.35-59). Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Girgin, A. (2002). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.

- Girgin, A. (2007). *Söyleşi mi? Röportaj mı?*. Der Yayınları: İstanbul.
- Golding, P. ve Murdock G. (2008). “İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları”. L. Yaylagül ve N. Korkmaz (der.) içinde *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. (s.23-57). Dipnot Yayınları: Ankara.
- Gönenç, Ö. (2003). “*İnternet ve Türkiye’deki Gelişimi*”. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (16), 87-98.
- Gönenç, Ö. (2007). “*İletişimin Tarihsel Süreci*”. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (28), 87-102.
- Gönenç, Ö. (2018). *Medyada Algı Yönetimi*. Der Yayınları: İstanbul.
- Günalp, C. (2007). Kamu ve Özel Televizyon Yayıncılığında İzleyici Araştırmaları ve Ratingin Rolü. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güngör, B. (2020). “*Söylem Yaklaşımı Üzerine Bir Kavram Çalışması ve Eleştirel Söylem Analizi*”. Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi, 2(2), 1-11.
- Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Gür, T. (2013). “Post-modern Bir araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi”. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(1), 185-202.
- Güven, E. (2021). Sendika İçi Demokrasi ve Sendikal Bağlılık Arasındaki İlişki: Bursa Metal Sektörü Örneği. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Hall, S. (1997). “İdeoloji ve İletişim Kuramı”. Süleyman İrvan (der. ve çev.) içinde *Medya, İktidar ve Siyaset*. (s.79-97). Ark Yayınevi: Ankara.
- Işıklı, A. (2003). *Gerçek Örgütlenme*. İmge Kitabevi: Ankara.
- İnceoğlu, Y. ve Çoban, B. (2016). “Şimdi Haberler”. Y. İnceoğlu ve B. Çoban (der.) içinde *Haber Okumaları*. (s.17-64). İletişim: İstanbul.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. Temuçin Yayınları: İstanbul.
- İnal, A. (2005). Medyanın “Etki”si Sorunsalına Başka Bir Bakış. S. Alankuş (der.) içinde *Medya ve Toplum*. (65-80). IPS İletişim Vakfı Yayınları: İstanbul.

İnşaat ve Yapı İşçileri Sendikası, [ins.iscileri]. (2018, 14 Eylül). 3.HAVALİMANINDA EYLEM Erişim adresi:

<https://www.facebook.com/ins.iscileri/videos/2403233629704884>

İYİ-SEN, [insaaticileri]. (2018, 14 Eylül). 3.Havalimanında Eylemdeyiz. 3.havalimanındaki şantiye sahası içerisinde biz işçilerin kullandıkları servislerin yetersiz olması sebebiyle bu sabah eyleme başladık. Basın açıklamamız: goo.gl/cq9Ehe [Tweet]. Erişim adresi:

<https://twitter.com/insaaticileri/status/1040485610069393408>

Kamiloğlu, C. A. (2017). Sınıf Direniş ve İletişim Tekel Seka ve Metal Direnişi Örnekleri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Karaduman, S. (2017). “*Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif*”. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 4(2), 31-46.

Karaosmanoğlu, A. (1991). Kitle İletişim Araçlarının Tarihsel Gelişimi ve Fonksiyonları Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kars, N. (2013). *Haberin Tanımı, Kuramları, Söylem ve Radyo Televizyon Yayıncılığı*. Derin Yayınları: İstanbul.

Kasapoğlu, A. (1992). “*Sosyolojide Hermeneutik Uygulamaları*”. Felsefe Dünyası Dergisi, (5), 59-71.

Kazancı, M. (2002). “*Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı*”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 57(1), 55-87.

Kazgan, G. (2005). *Türkiye Ekonomisinde Krizler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kazgan, G. (2006). *Tanzimat'tan 21.yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kejanlıoğlu, D.B. (2004). *Türkiye'de Medyanın Dönüşümü*. İmge Kitabevi: Ankara.

Keskin, Z. E. (2004). “Türkiye’de Haber İncelemelerinde Van Dijk Yöntemi”. Ç. Dursun (der.) içinde *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. (s.391-405). Elips Kitap: Ankara.

- Kılıç, S. (2014). Kitle İletişim Araçlarının Gelişimi ve Sosyal Medyanın Siyasal İletişimi Etkileme Rolü. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kocabaşoğlu, U. (1974). *Haber Kavramı Üzerine*. Ankara Üniversitesi B.Y.Y.O. Yıllık: Ankara.
- Kocaman, A. (2003). Dilbilim Söylemi. A. Kocaman (ed.). içinde *Söylem Üzerine*. (s.1-11). Metu Press: Ankara.
- Koç, N. K. (2012). “Türkiye’deki Yazılı Basında Tekel İşçi Eyleminin Sunumu”. Çalışma ve Toplum, 4(35), 189-215.
- Koç, Y. (2003). *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*. Kaynak Yayınları: İstanbul.
- Koç, Y. (2016). Kurbanlaştırılan Öteki Beden Söyleminden Sokağı Ötekileyen Haber Diline Eleştirel Söylem Analizi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Lisans Tezi, İstanbul.
- Kozak, İ. E. (1992). “İşçi Sendikalarının Tarihsel Gelişimi (İngiltere Örneği)”. Sosyal Siyaset Konferansı Dergisi, (37-38), 63-81.
- Köse, S. (2000). *24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayeseli Analizi- Uzmanlık Tezi*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları: Ankara.
- Kuyucu, M. (2013). “Türkiye’de Çapraz Medya Sahipliği: Medya Ekonomisine Olumsuz Etkileri ve Bu Etkilerin Önlenmesine Yönelik Öneriler”. Selçuk İletişim, 8(1), 144-163.
- Mahiroğulları, A. (2011). *Dünyada ve Türkiye’de Sendikacılık*. Ekin Yayınevi: Bursa.
- Marx K. ve Engels F. (1992). *Alman İdeolojisi*. Sevim Belli (çev.). Sol Yayınları: Ankara.
- MEGEP (2011). Gazetecilik-Radyo TV Tarihi. Erişim Tarihi: 20.04.2022, http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Radyo%20Televizyon%20Tarihi.pdf
- Mora, N. (2011). *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*. Nobel Yayın: Ankara.

- Oğuz, M. C. (2008). "Söylem Analizi". *Sosyoloji Notları*, 5, 52-57.
- Ong, W. J. (2014). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. Sema Postacıoğlu Banon (çev.). Metis: İstanbul.
- Oskay, Ü. (1982). *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları: Ankara.
- Önder, T. (2005). Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Özçağlayan, M. (2008). "Gazetelerin Gelişimi ve Gazetecilerin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)". *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 13(13), 131-159.
- Özer, Ö. (2006). "Medyaya Yönelik Kuramsal Tanımlamalarla İlgili Muhabirlerle Yapılan Saha Araştırması". *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(2), 41-51.
- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.
- Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeoloji Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Literatürk: Konya.
- Özerkan, Ş. (2002). "Medya, Dil ve İdeoloji". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(12), 63-76.
- Sallan Gül, S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısılcığında Refah Devleti*. Ebabil Yayınları: Ankara.
- Sever, N. (1998). "Kitle İletişim Araştırmalarında İki Yaklaşım: Liberal ve Eleştirel Kuramlar, Farklılıklar ve Yakınlaşmalar". *Kurgu Dergisi*, 15(15), 44-53.
- Sivilsayfalar (2018). 3.Havalimanında İşçi Eylemi: "İşçilerin En Temel İhtiyaçları Bir Maliyet Hesabı Olarak Görüldü". Erişim: 15 Eylül 2018, <https://www.sivilsayfalar.org/2018/09/15/3-havalimaninda-isci-eylemi-iscilerin-en-temel-ihtiyaclari-bir-maliyet-hesabi-olarak-goruldu>
- Sümbül, S. (2018). "Osmanlı'da Matbaa Meselesine Yeni Bir Bakış: Risale-i Fevaid-i Basma Adlı Yazma Eser Bağlamında Osmanlı Devletinde Matbaacılık Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi". *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, (10), 23-37.

- Soyak, A. (2003). “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var Mı?”. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4(2), 167-182.
- Sözen, E. (2017). *Söylem Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/ Güç ve Refleksivite*. Profil Kitap: İstanbul.
- Şahin, H. Ç. (2010). “Türkiye’de İşçi Sınıfının Gelişim Süreci ve Geçmişten Günümüze İşçi Hareketi”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (7), 21-30.
- Tarhan, K. (2020). “Klasik Soğuk Savaş’tan Küresel Bir Soğuk Savaş’a Siber Uzay Kavramının Analizi”. A. B. Darıcılı (ed.). içinde *Güvenlik Teknoloji ve Yeni Tehditler*. (s.193-213). Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Taş, Y. (2012). “Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde Sendikalar ve Sendikaların Geleceği”. Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 1(1), 60-80.
- TDK. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr>
- Tuğrul, Ş. (2018). Terör Olaylarının Haber Söylemi Bağlamında Televizyon Haberlerinde Sunumu Örnek Olay: İstanbul Havalimanı Saldırısının Nitel Analizi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Tuna, E. (2011). Medyada İşçi Hareketleri ve Sendikacılık Bir Örnek: Tekel İşçi Eylemleri. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tokgöz, O. (2010). *Temel Gazetecilik*. İmge Kitabevi: Ankara.
- Toruk, İ. ve Sine, R. (2012). “Haber Söylem Üretimindeki İdeolojik Etki: Wikileaks Haberleri”. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (31), 351-378.
- Urhan, B. ve Selimoğlu, A. (2008). “İşçilerin Sendikalara Yönelik Tutum ve Davranışları: Kocaeli Örneği”. Çalışma ve Toplum, 3 (18), 171-197.
- Ülkü, G. (2004). “Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve van Dijk Yöntemi”. Ç. Dursun (der.). içinde *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. (s.381-389). Elips Yayınları: Ankara.

- Yalçın, G. D. (2011). Eleştirel Söylem Analizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nde Kültürlerarası Diyalog. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Yaylagül, L. (2013). “*Bilgisayar ve İnternetin Ekonomi Politikası*”. Global Media Journal: Turkish Edition, 4(7), 214-236.
- Yazıcı, E. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Türk İşçi Hareketi*. Binyıl Yayınevi: Ankara.
- Yumlu, K. (1994). *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*. Nam Basım: İzmir.
- Yurdakul, H. (2018). “*Kitle İletişimde Haber ve Etki: Liberal ve Eleştirel Yaklaşımlar*”. Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, 1, 62-77.
- Yüksel, E. ve Gürçan, H. İ. (2001). *Habercinin El Rehberi Soru ve Örneklerle Haber Toplama ve Yazma Kural ve Teknikleri*. Anadolu Üniversitesi Basımevi: Eskişehir.
- Yüzer, T. V. (2002). “*Televizyonun Ortaya Çıkışını Etkileyen Gelişmeler*”. Kurgu Dergisi, 19, 85-98.
- Zeyrek D. (2003). Söylem ve Toplum. A. Kocaman (der.). içinde Söylem Üzerine. (s. 28-47). Metu Press: Ankara.

